

MILITAIRE SPECTATOR

ASIFU: baanbrekend inlichtingenexperiment in Mali

- Clausewitz in Breda, Koblenz en Berlijn
- De Noordelijke IJzee

De Militaire Spectator vanaf nu ook digitaal
www.militairespectator.nl

De *Militaire Spectator* digitaal

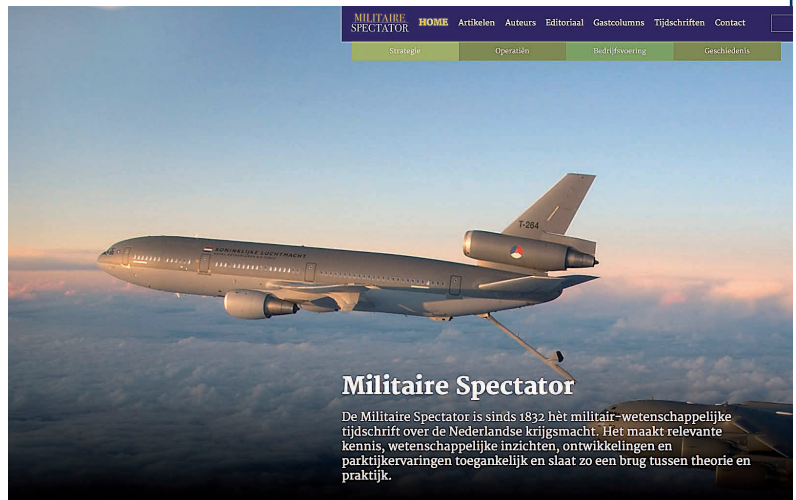
De *Militaire Spectator* verschijnt ook digitaal met een eigen website. De site www.militairespectator.nl zal uiteindelijk een portal voor de krijgswetenschappen worden.

Op de site worden de artikelen, editoria- len en columns gemakkelijk toeganke- lijk gepresenteerd. Ook bevat de site pdf-versies van artikelen uit het ge- drukte blad en een digitaal archief van eerder uitgegeven nummers.

Leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap blij- ven iedere maand een gedrukte versie van de *Militaire Spectator* ontvangen.

Medewerkers van Defensie die de *Militaire Spectator* tot nu toe vanwege hun rang of schaal ontvingen krijgen geen gedrukt exemplaar meer. Zij kunnen zich op de site aanmelden voor de nieuwsbrief en zo op de hoogte blijven van het uitkomen van nieuwe nummers.

De hoofdredacteur

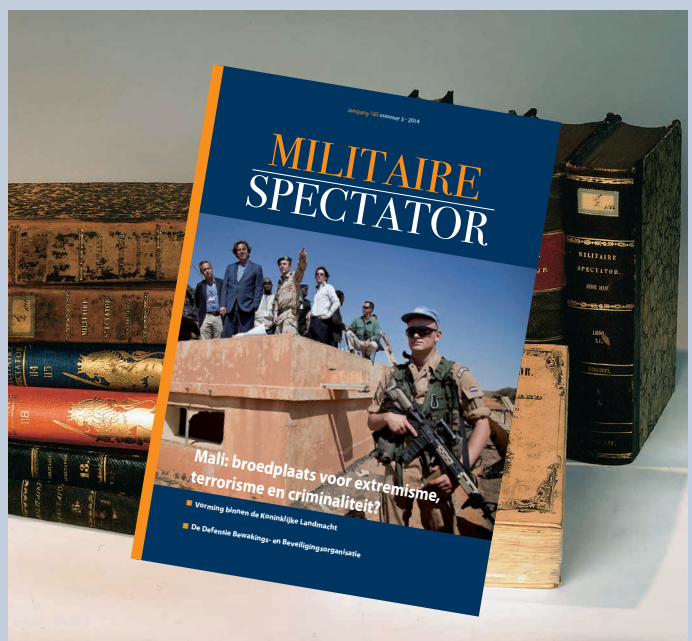

De *Militaire Spectator* is sinds 1832 het militair- wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toe- gankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De *Militaire Spectator* stimuleert de gedachte- vorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord.

Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het ver- hogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden.

Daarmee bevordert de *Militaire Spectator* ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW

Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Duchéine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
kolonel ir. M.P. Groeneveld
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto:

Een Nederlands Cover & Support Team aan het werk in Mali
Foto ASIFU

Kaart achteromslag: Verenigde Naties

MILITAIRE SPECTATOR

306 ASIFU: baanbrekend inlichtingenexperiment in Mali

J.A. van Dalen

Het concept van de *All Sources Information Fusion Unit* (ASIFU), waarmee Nederland sinds 2014 in Mali deelneemt aan een experiment om de inlichtingenondersteuning van de VN te verbeteren, heeft intussen waardevolle ervaringslessen opgeleverd.

321 Clausewitz in Breda, Koblenz en Berlijn

P. Donker

Drie recente ontdekkingen, waarvan één in de bibliotheek van de Koninklijke Militaire Academie, werpen een nieuw licht op *Vom Kriege* van Von Clausewitz en zijn belangrijk voor de hedendaagse interpretatie van dat werk.

334 De Noordelijke IJzee: het nieuwe geopolitieke krachtenveld?

F.M.S. Stevens

Door het smelten van het Arctische ijs komen nieuwe vaarwegen en olie- en gasvoorraden beschikbaar, waardoor meerdere landen er belangen claimen en de politiek-strategische betekenis van het gebied is toegenomen.

En verder:

Editoriaal	304
Gastcolumns	343
Tegenwicht	348
Boeken en signaleringen	350
Andere ogen	354

Sta wat langer stil op 15 augustus

Op 15 augustus, de dag waarop Japan capituleerde in 1945, staan weer duizenden mensen stil bij het Indisch monument in Den Haag. Zij gedenken op een ingetogen wijze de Nederlandse slachtoffers die vielen in de strijd om en bezetting van wat toen nog Nederlands-Indië was. Zij doen dat dit jaar in de bevrijdende wetenschap dat zeventig jaar geleden een einde kwam aan de Japanse knoet.

De generatie van direct oorlogsgetroffenen wordt snel kleiner. Zij hebben na 15 augustus 1945 in de slagschaduw van de oorlog hun leven opnieuw moeten inrichten; een slagschaduw die in sommige gevallen ook een hypotheek legde op hun kinderen. Zij weten zich bij het Indisch monument gesteund door de aanwezigheid van boegbeelden uit de Nederlandse samenleving en door de groeiende belangstelling van jongere generaties voor de oorlogservaringen overzee. De overeenkomst met het herdenken en gedenken van slachtoffers in het Europese theater springt meteen in het oog. Waar in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw de Indische gemeenschap nog moest strijden voor belangstelling en erkenning, is inmiddels sprake van geslaagde emancipatie.

Ian Buruma heeft eens opgemerkt dat het bij monumenten onmogelijk is om ceremonie en analyse te combineren.¹ Bij het Indisch monument herdenken we de slachtoffers die gevallen

zijn tussen 8 december 1941 en 15 augustus 1945. Dat is een weloverwogen keuze geweest die een breed gedragen herdenkings-ceremonie mogelijk maakt. Voor de generatie van directe oorlogsgetroffenen betekende de Japanse capitulatie echter geen bevrijding, geen terugkeer naar een leven in vrede; en dat is een betekenisvol verschil met de positie van hun lotgenoten in Europa.

Direct na de Japanse capitulatie riepen Indonesische nationalistinnen onder leiding van Soekarno en Hatta de onafhankelijke Republiek Indonesia uit. Deze revolutionaire daad luidde een nieuwe fase van gewelddadigheden in. Vooral de Bersiap-periode kenmerkte zich door een ongebreidelde geweldsexplosie tegen alles en iedereen die van Nederlandse sympathieën werd beticht. Een vooraanstaand onderzoeker heeft deze fase gekarakteriseerd als 'brief genocide'.²

De moeizame dekolonisatie van Nederlands-Indië, en vooral de ontsporingen in geweldstoepassing, zijn nog regelmatig goed voor krantenkoppen, gevolgd door Kamervragen. Twee zaken vallen daarbij op: een gerichtheid op Nederlandse oorlogsmisdaden en een tamelijk eendimensionaal beeld van de strijd.

Enerzijds had het conflict het karakter van een onafhankelijkheidsoorlog tussen Indonesiërs en (Indische) Nederlanders. In deze intense militaire confrontatie zou Nederland uiteindelijk in 1949 bakzeil halen. Anderzijds had de strijd in veel opzichten trekken van een burgeroorlog. Er was sprake van een gewelddadige machtsstrijd binnen de nationalistische beweging tussen radicalen en gematigden, tussen communistische strijdgroepen en

1 I. Buruma, *Het loon van de schuld. Herinneringen aan de oorlog in Duitsland en Japan* (Amsterdam, Antwerpen, 1994) 225, 242.

2 Robert Cribb, 'The brief genocide of Eurasians in Indonesia, 1945–1946', in: A. Dirk Moses (ed), *Empire, colony, genocide: conquest, occupation, and subaltern resistance in World History* (New York, 2008) 424–436.

'nationaal' denkenden en tussen orthodoxe islamitische groeperingen en de rest. Ten slotte maakten criminele groepen gebruik van de chaos om hun slag te slaan, waarbij zij geweld niet schuwden.

De dekolonisatie-oorlog waren jaren van hoop en vrees voor de Nederlandse en Indo-Europese gemeenschap. De soevereiniteitsoverdracht vormde voor hen een bittere pil en plaatste velen voor de moeilijke keuze tussen afscheid nemen of blijven. Hoewel bij de onderhandelingen over de scheidingsvoorwaarden de blik toekomstgericht was – zo werd afgesproken om over en weer niet te vervolgen voor handelingen gepleegd tijdens de strijd – namen ruim 300.000 burgers geen risico en vertrokken naar Nederland, voor velen een onbekend vaderland. Daar werden zij kil ontvangen en konden zij hun verhaal lange tijd niet kwijt. De wijze waarop zij zich echter op eigen kracht een plaats verwierven in de Nederlandse samenleving, is indrukwekkend.

De Indische gemeenschap volgt de laatste jaren met argusogen de claims van Indonesische slachtoffers van Nederlandse oorlogsmisdaden die excuses en schadevergoeding van de staat eisen. In 2011 heeft de rechtbank in Den Haag de staat aansprakelijk gesteld voor de schade geleden door acht Indonesische weduwen als gevolg van standrechtelijke executies van hun echtgenoten te Rawagadeh in 1947. De staat heeft zich bij dit vonnis neergelegd en elke weduwe heeft vervolgens 20.000 euro ontvangen. De staat is niet in hoger beroep gegaan. Vermoedelijk om de betrekkingen met Indonesië niet te belasten, om (ook voor veteranen) pijnlijke publiciteit te vermijden en om moeilijke vervolgprocedures te voorkomen. De Nederlandse ambassadeur in Indonesië heeft in 2013 excuses gemaakt aan de Indonesische weduwen en gewezen op een civielrechtelijke regeling van 10 september van dat jaar, waarop weduwen van mannen die bij standrechtelijke executies van dezelfde aard en omvang als bij

Rawagadeh het leven verloren, een beroep kunnen doen. In tegenstelling tot bij een juridische procedure is bij deze schikkingsregeling de bewijslast lichter. Toch blijkt het merendeel van de claims niet bestand tegen kritische verificatie. De mensenrechtenadvocaat Liesbeth Zegveld, die claimanten bijstaat en daarbij bekwaam gebruik maakt van de media, legt bij een 'niet' het dossier toch weer voor aan de rechtbank. Zo is de schikkingsregeling een tweede loket voor claimanten geworden.

De verwachtingen van de staat uit 2012 zijn niet uitgekomen. Het neerleggen bij het vonnis van een lagere rechter in combinatie met excuses heeft niet geleid tot afronding, maar tot nieuwe en ook andersoortige claims. In dergelijke, voor velen emotierijke zaken waar ook de interpretatie van een belangrijk rechtsbeginsel als 'verjaring' in het geding is, is het verstandig in het vervolg een uitspraak aan de hoogste rechterlijke instantie te ontlokken.

De staat moet overigens het vonnis in de zaak Rawagadeh loyaal uitvoeren en in soortgelijke situaties in de geest daarvan handelen. Tegelijkertijd is en blijft zorgvuldigheid bij verificatie geboden. Ook al leidt een beslissing om een claim niet te erkennen vaak tot verontwaardigde reacties in de media van claimanten en hun pleitbezorgers. Zorgvuldigheid is niet alleen geboden uit oogpunt van rechtmatige besteding van overheidsmiddelen, maar ook met het oog op de Indische gemeenschap. De leden van die gemeenschap respecteren vonnissen van rechtbanken, al is het voor hen nog steeds een bittere pil dat de rechter jaren geleden hun aanspraken op back-pay en schadevergoeding afwees.

Het is goed om op 15 augustus te beseffen dat, alle herdenkingen ten spijt, voor velen de geschiedenis geen voltooid verleden tijd is.

De reacties verschillen, maar hebben één grondtoon gemeen: bij wie kunnen wij terecht voor het geweld dat wij hebben ondervonden? ■

ASIFU

Baanbrekend inlichtingenexperiment in Mali

Op dit moment levert Nederland een significante bijdrage aan de VN-vredesoperatie MINUSMA in Mali. Eén van de onderdelen van die inzet is de All Sources Information Fusion Unit (ASIFU), waarbij zowel personeel voor het hoofdkwartier (HQ) ASIFU wordt geleverd als een complete inlichtingeneenheid (een Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR) compagnie) in Gao. De Nederlandse betrokkenheid gaat echter verder. Nederland behoort tot de initiatiefnemers om via een uniek internationaal samenwerkingsverband de inlichtingenondersteuning aan MINUSMA te verbeteren. Dit artikel beschrijft de conceptuele gedachten erachter, schetst de realiteit waarmee inlichtingenoperaties in VN-verband te maken hebben en lijnt ervaringslessen op. Het doel is de kennis over ASIFU te vergroten. De belangrijkste conclusie is dat dit unieke initiatief inmiddels aantoonbare meerwaarde heeft voor MINUSMA. Wel blijft er ruimte voor verbetering (en doorgroei) van het gehele Mission Intelligence System. Nederland heeft de bereidheid getoond en het risico aangedurfd om een nieuw concept bij de VN te introduceren en daar een belangrijke fysieke bijdrage aan te leveren.

*J.A. van Dalen, kolonel der Cavalerie**

Nederland nam in 2014 met zes andere landen het initiatief om de inlichtingenondersteuning aan de VN-missie in Mali te verbeteren.¹ Dit initiatief resulteerde in het *All Sources Information Fusion Unit* (ASIFU) concept. Dit artikel geeft inzicht in de conceptuele gedachte achter ASIFU en schetst de realiteit waarmee inlichtingenoperaties in VN-verband te maken hebben. Na de achterliggende redenen voor het Neder-

landse initiatief te hebben toegelicht, ga ik in op de conceptuele gedachte die ten grondslag lag aan het ASIFU-concept. Vervolgens schets ik de ontplooiingsfase, waarna de soms weerbarstigste praktijk van opereren in VN-verband ter sprake komt. Daarna noem ik enkele resultaten en bedreigingen en sluit af met ervaringslessen en bespiegelingen.

ASIFU: het begin

Met de ervaringen van de VN-vredesoperatie in Congo in het achterhoofd, publiceerde de VN in 2000 het zogeheten Brahimi-rapport. Dit rapport onderzocht de tegenvallende resultaten van de VN-operaties in de jaren '90 en concludeerde dat de vredesoperaties weinig slagvaardig waren. Naast gebrekkige politiek-strategische aansturing en falend hoger

* Kolonel Hans van Dalen is commandant van ASIFU 3 (februari-augustus 2015) en zal in september 2015 het commando van het Joint Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance Commando (JISTARC) overnemen. De auteur dankt de twee voormalige commandanten ASIFU, de kolonels Tony Keijsers en Peter Loukes, kolonel Rob van Zanten (commandant JISTARC), majoor Hans Verboom (commandant NLD ISR Coy), de luitenant-kolonels Patrick Dekkers (LWC) en Erik van Vuren (MINUSMA DOPS/J3/chief planner ASIFU) en Warner ten Kate (CIVAD ASIFU) voor hun feedback op eerdere versies van dit artikel.

1 Samen met Noorwegen, Zweden, Denemarken, Duitsland, Estland en Finland.

FOTO ASIFU

Een Nederlandse sensor van ASIFU: een Civil Military Interaction-team in actie

leiderschap, werden vooral de gebieden (gevechts)ondersteuning en (gevechts)logistiek, in militair jargon ook wel *enabling functions*, genoemd. Eén van de probleemgebieden was inlichtingenondersteuning. Het Brahimi-rapport wees op meerdere zwakke punten: gebrek aan informatievoorziening, onvermogen om op inlichtingen te reageren, afwezigheid van specialistische inlichtingsensoren en het niet kunnen behandelen van gevoelige inlichtingen in een gerubriceerde omgeving.² De VN-organisaties op het gebied van informatievoorziening waren tot nu toe onvoldoende in staat gebleken adequate inlichtingen te produceren voor alle bevelslagen van VN-missies.³ Deze missies werden bovendien steeds meer geconfronteerd met complexe, chaotische en fluïde omstandigheden en met hybride tegenstanders, vermengd met transnationale georganiseerde misdaad. De gebruikelijke inlichtingenondersteuning was daarom niet langer toereikend.⁴

Van oudsher zijn de VN-organisaties U2, JMAC en UNDSS verantwoordelijk voor inlichtingenproductie tijdens VN-missies. De U2 is de militaire inlichtingenstaf van een VN-missie en is verantwoordelijk voor inlichtingen voor het tactische en operationele niveau (dus tot en met de *Force Commander*). Het *Joint Mission Analysis Centre* (JMAC) is verantwoordelijk voor analyses voor het strategische niveau

2 Panel on UN Peace Keeping Operations (Brahimi Report) (New York, VN, 2000) 65-75.

3 Zie voor een verhandeling over de nieuwe uitdagingen van de VN: UN DPKO, *A New Partnership Agenda. Charting a New Horizon for UN Peacekeeping* (New York, VN, 2009); het belang van goede *situational awareness* en *threat assessments* (21), het belang van *predictive intelligence* en *integrated risk analysis* (24) en *information gathering* als *critical shortfall* (27).

4 Voor een uitgebreidere discussie over het belang van informatie en inlichtingen zie ook: *Performance Peacekeeping. Final Report of the Expert Panel on Technology and Innovation in UN Peacekeeping* (New York, VN, 2014) via: www.effectivepeacekeeping.org/sites/effectivepeacekeeping.org/files/03/Performance%20Peacekeeping%20Final%20Report_Dec2014.pdf.

(bestaande uit de *Special Representative of the Secretary General*). Door de grote vraag naar tactische en operationele inlichtingen wordt het JMAC vaak oneigenlijk ingezet en komt hierdoor niet toe aan zijn strategische taak.⁵ Het *UN Department for Security and Safety* (UNDSS) is op haar beurt verantwoordelijk voor specifieke dreigingsanalyses tegen VN-infrastructuur.

De kwalitatieve en kwantitatieve personele bezetting en uitrusting van deze organisaties had echter geen gelijke tred gehouden met de steeds complexer wordende dreigingen. In sommige missies hadden tegenstanders bijvoorbeeld geavanceerdere middelen dan de VN en konden hierdoor gemakkelijk hun intenties voor de VN verborgen houden. Bovendien benadeelden drie andere zaken de inlichtingencapaciteit van de VN. Zo onthielden veel westerse landen hun technologisch geavanceerde inlichtingeneenheden aan de VN vanwege gebrek aan vertrouwen in de organisatie. Daarnaast was de VN overbelast door de vele missies en had daardoor moeite voldoende kwaliteit te genereren bij specifieke VN-missies. Ten slotte werd de inlichtingencapaciteit van de VN geschaad door de ‘institutionele neiging’ om informatie vooral ‘naar boven te sturen’ en niet in de breedte te delen tussen de diverse missieorganisaties:⁶ de VN kende geen alomvattend modern inlichtingenproces en inlichtingenarchitectuur.

Toen medio 2013 het verzoek kwam militaire capaciteit ter beschikking te stellen aan MINUSMA,⁷ nam Nederland het initiatief om een uniek inlichtingenconcept op te zetten. Het concept beoogde door een internationale *coalition of the willing* en op basis van een *Concept Development & Experimentation* (CD&E) benadering, verbetering aan te brengen in de inlichtingenondersteuning van MINUSMA. Voordat ik uitleg hoe dit tot stand kwam en wat

MINUSMA is de VN-missie in Mali. MINUSMA werd geautoriseerd op 25 april 2013 door resolutie 2100 van de VN-Veiligheidsraad met als doel de stabilisatie van Mali en het herstel van het staatsgezag in het noorden van het land. MINUSMA heeft een robuust mandaat en mag geweld gebruiken om in voorkomend geval haar mandaat te verwezenlijken. Ook is in haar mandaat vastgelegd dat ze mag samenwerken met de Franse militaire missie in Mali. Deze Franse missie wordt in het mandaat een Parallel Force genoemd. De samenwerking tussen een VN-vredesmacht en een dergelijke Parallel Force is een unicum in de geschiedenis. De officiële ontplooiingsdatum van MINUSMA is 1 juli 2013. MINUSMA bestaat in grote lijnen uit een militaire component, een politiecomponent en een civiele component. Haar geautoriseerde sterkte bedraagt 11.200 VN-militairen, 1.440 VN-politieagenten en ongeveer 1.200 civiele medewerkers. De daadwerkelijke sterkte schommelt rond de 80 procent. Het hoofdkwartier van MINUSMA is gevestigd in Bamako, de hoofdstad van Mali. Grotere bases bevinden zich in Timboektoe, Gao en Kidal. De slagkracht van MINUSMA is niet haar militaire sterkte, maar juist haar uitgebreide civiele component. MINUSMA heeft namelijk de bevoegdheid om de beleidsafstemming van alle overige VN-organisaties in Mali te coördineren. MINUSMA staat onder leiding van de Speciale gezant van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad, Mongi Hamdi. De militaire component wordt sinds 31 maart 2015 gecommandeerd door generaal-majoor Michael Lollsgaard uit Denemarken.

de uitwerking van het concept opleverde, ga ik eerst kort in op de achterliggende conceptuele gedachte van ASIFU.

Het concept

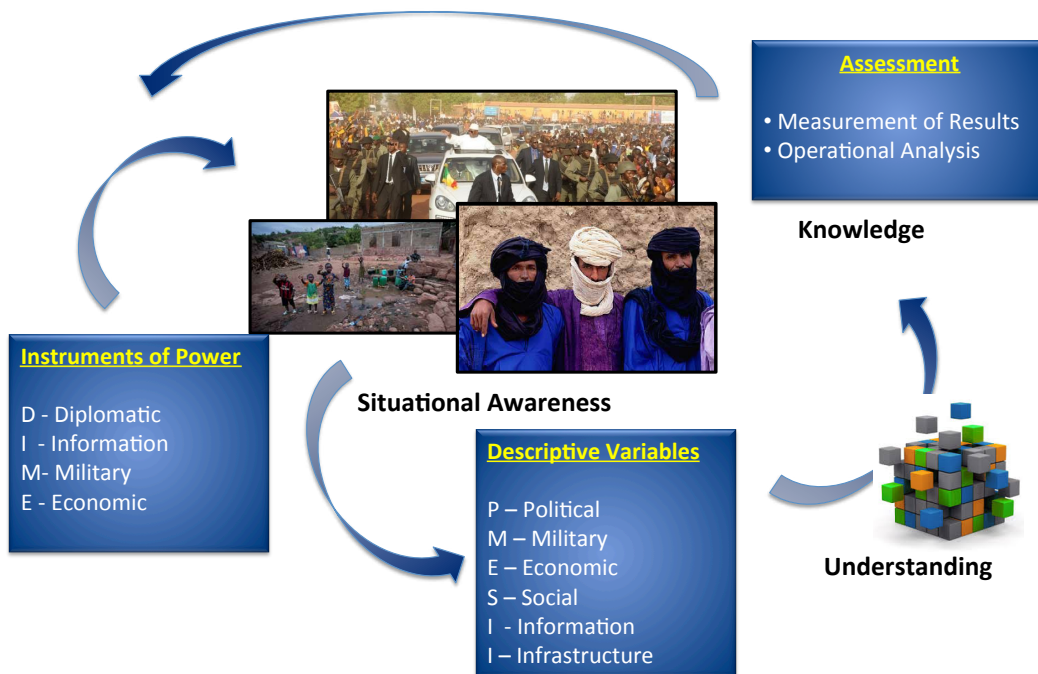
Het ASIFU-concept bouwt rechtstreeks voort op de (inlichtingen)lessen uit Irak en Afghanistan. Tijdens deze missies realiseerde de Koninklijke Landmacht zich dat op inlichtingengebied incidentenbeoordeling (*current intelligence*) niet langer voldoende was. Voor het zo goed mogelijk beschermen van het eigen militair vermogen (*Protect the Force*) en het behalen van missiedoelstellingen (*Protect the Mission*) was vooral ‘vooruitziend vermogen’ nodig.

5 Peter Shetler-Jones, 'Intelligence in Integrated UN Peace Keeping Mission: The Joint Mission Analysis Centre', in: *International Peacekeeping*, Vol. 15, Nr. 4 (2008) 526-7.

6 Idem, 520.

7 MINUSMA staat voor *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization in Mali/ Multidimensionnelle Intégrée des Nations Unies pour la Stabilisation au Mali*. De gegevens in het kader zijn ontleend aan de website van MINUSMA: www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/.

WHY DO WE NEED X-PMESII?

Figuur 1 Het belang van de multidimensionale benadering

Gefundeerde en plausibele hypotheses komen echter niet vanzelf tot stand. Hiervoor moet een robuust inlichtingensysteem worden opgezet dat kan voorzien in *predictive and actionable intelligence*, ofwel inlichtingen die kunnen leiden tot eigen activiteiten, zodat bedreigingen tijdig kunnen worden voorkomen en kansen kunnen worden uitgebuit. Of, in nog krachtiger termen: *intelligence-led activities*. Afghanistan leerde ons dat dit niet vanzelf gaat. Om effectief te kunnen zijn moet het inlichtingensysteem soms worden ondersteund met gevechtseenheden en gevechtssteuneenheden.⁸ Gevechtseenheden moeten dus in bepaalde fasen ondersteunend zijn aan de inlichtingeninspanning. Dit was tot nu toe ongebruikelijk en vergt een aanzienlijke cultuurverandering. Ook moet er flexibiliteit zijn tijdens planning en uitvoering van gevechtsactiviteiten om te kunnen reageren op binnenkomende inlichtingen. De inzet van de sensoren moet daarnaast voornamelijk gericht zijn op het genereren van

inlichtingen voor planningsdoeleinden en minder voor directe ondersteuning van lopende operaties.

Om predictive and actionable intelligence te kunnen produceren moeten meerdere zaken zijn geregeld. Ten eerste moeten de sensoren geconcentreerd (of gefocust) worden ingezet. Dit wordt het ISTAR-concept genoemd: de inherente beperkingen van de ene sensor worden opgeheven door de unieke mogelijkheden van een andere sensor.⁹ De inzet van de sensoren is dus niet in tijd en ruimte verspreid, maar juist geconcentreerd. Dit noemen we ook wel multisensor-inzet. Ten tweede moet bij de meeste campagnethema's een multidimensionale benadering worden gebruikt bij de productie van inlichtingen. Dit betekent dat

8 In een ideale situatie is er wederkerigheid (lemniscaat): inlichtingen leiden tot operaties en operaties leiden weer tot inlichtingen.

9 ISTAR staat voor *Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance*.

FOTO ASIFU

De Scan Eagle, één van de sensoren van ASIFU

bepaalde zaken niet alleen vanuit militair oogpunt bekeken moeten worden, maar ook – of zelfs vooral – vanuit politiek, economisch, sociaal, cultureel, infrastructureel of informatie-oogpunt. Dit wordt ook wel X-PMESII-benadering genoemd, waarbij de X staat voor crossbenadering.¹⁰ De X-PMESII-benadering draagt er aan bij dat geen enkel aspect (of combinatie van aspecten) wordt overgeslagen bij de analyse van bepaalde kwesties. Hierdoor worden commandanten van eenheden beter in de gelegenheid gesteld om te variëren in de aanpak van problemen en hoeft niet altijd voor de ‘kinetische aanpak’ te worden gekozen. Het wordt dus theoretisch gemakkelijker om *soft power* in te zetten. Met name in een multi-dimensionale benadering die MINUSMA en VN-missies in het algemeen voorstaan is deze benadering dus cruciaal.

Het ASIFU-concept omvat alle bovenstaande

ervaringslessen. Behalve geconcentreerde inzet van sensoren om inlichtingen te kunnen produceren voor planningsdoeleinden en de X-PMESII-benadering, had het ASIFU-concept nog een derde uitgangspunt, namelijk centrale aansturing in combinatie met gedecentraliseerde inzet. De centrale aansturing moet aansluiting verzekeren met het beleidsniveau van VN-missies (het strategische en operationele niveau) en voorkomen dat inlichtingactiviteiten afglijden naar reageren op incidenten, zoals vaak bij VN-missies voorkomt. De decentrale uitvoering daarentegen moet vrijheid van handelen garanderen voor het uitvoerend niveau (*mission command*) en aansluiting verzekeren bij het tactische niveau. Dit tactische niveau (sector-hoofdkwartier en onderliggende VN-eenheden) moet immers kunnen reageren op predictive and actionable intelligence. Omdat gebruik wordt gemaakt van dezelfde *mission space*,¹¹ moeten op lokaal niveau bovendien onderling de activiteiten worden gesynchroniseerd om fratricide en onnodige dubbelingen te voorkomen. Samengevat behelst het ASIFU-concept dus drie zaken: *focussed intelligence operations*, X-PMESII-benadering en centrale sturing met decentrale uitvoering.

De planning

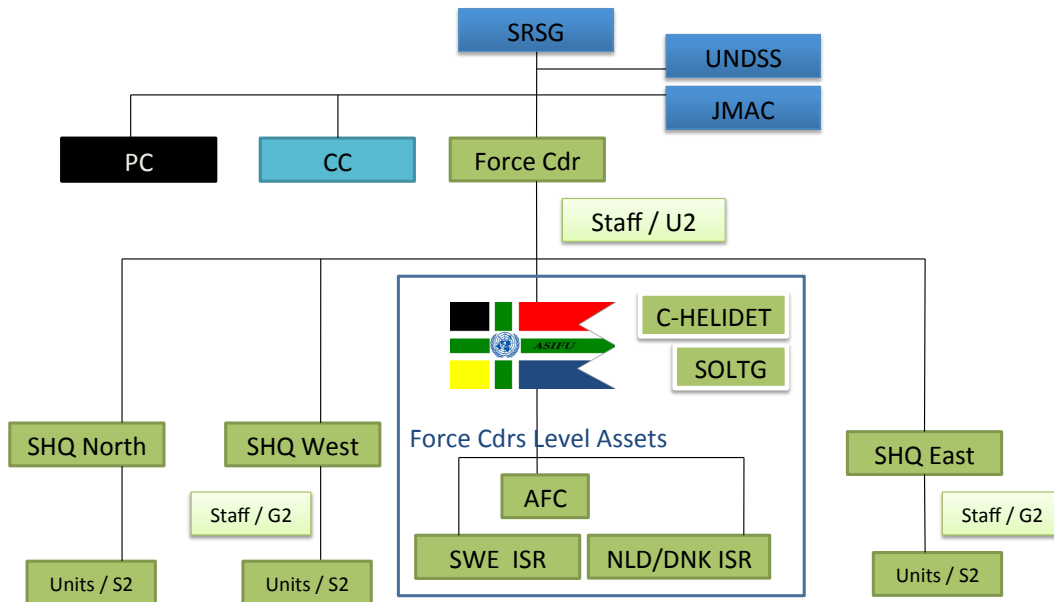
Na het ontwikkelen van het basisidee werden enkele bevriende landen benaderd met de vraag of ze wilden meewerken aan het ASIFU-concept. Zes landen verklaarden zich bereid en vormden samen met Nederland een coalition of the willing. Het probleem was echter dat geen enkel land *lead nation* wilde zijn uit angst voor onder meer financiële consequenties. De oplossing was om Nederland tot *coordinating nation* te bestempelen.

Onder coördinatie van Nederland bouwden planners van de landen voort aan de lay-out van ASIFU. Niet alleen qua organisatie, maar ook qua verdeling van de functies, de bouw van de noodzakelijke infrastructuur, de *Command & Control*-regelingen,¹² de materiële uitrusting en de bewapening. Door samenwerking op deelgebieden werd de instandhoudingslast zoveel mogelijk verminderd.

10 PMESII betekent Politiek, Militair, Economisch, Sociaal-cultureel Infrastructureel en Informatie. Dit zijn zogeheten beschrijvende variabelen, die gebruikt worden om veranderingen in een operationele omgeving te beschrijven en te analyseren. In dit verband wordt vaak ook de term DIME (*Diplomatic, Information, Military, Economics*) gebruikt. Maar dit is iets anders. DIME zijn de feitelijke machtsinstrumenten (van een staat) die gebruikt kunnen worden om conflicten te beïnvloeden. PMESII daarentegen wordt gebruikt om de veranderingen volgend op gebruik van DIME-machtsinstrumenten te analyseren.

11 *Mission space* is de fysieke en mentale ruimte die de commandant kan gebruiken om zijn middelen in te zetten. In NAVO-doctrine wordt dit *battle space* genoemd.

12 De VN gebruikt hiervoor de term *Authority, Command and Control (AC2)*.

Figuur 2 Vereenvoudigde weergave van de organisatie van MINUSMA en ASIFU

Ditmaal werd niet voor gebiedsverantwoordelijkheid gekozen, maar voor een functionele verantwoordelijkheid. Er werd besloten om de centrale sturing te laten bestaan uit een hoofdkwartier (HQ) ASIFU in Bamako, versterkt met een *Analysis Fusion Cell* (AFC). De AFC moest de binnenkomende inlichtingen en informatie gaan verwerken tot kant-en-klare inlichtingenproducten voor de leiding van MINUSMA. Daarnaast zouden twee ISR-eenheden van compagniesgrootte gevestigd worden in de sectoren West en Oost, in respectievelijk Timboektoe en Gao. Er werd hierbij gekozen voor het *attached model*. Dit betekende dat de lokale ISR-eenheden niet onder bevel van Sector HQ's werden geplaatst, maar daar een informele steunrelatie mee hadden. Er werden bovendien aanwijzingen gegeven om samenwerking te zoeken met andere lokale VN-eenheden en VN-organisaties.

Nederland bood een ISR-eenheid aan voor Gao en inlichtingenpersoneel voor het ASIFU-hoofdkwartier. De oorspronkelijke gedachte was een robuuste ISR-eenheid te leveren, bestaande uit inlichtingsensoren, met eigen verkenningcapaciteit. Later werd de verkenningcapaciteit omgezet in *Special Forces* (SF), aangevuld met

helikopters. Om de schijn van gebiedsverantwoordelijkheid te vermijden, werd er (mede op verzoek van de VN)¹³ voor gekozen om zowel het SF-detachement (conform SF-doctrine omgedoopt tot *Special Operations & Liaison Taak Groep* (SOLTG)) als het helikopterdetachement, los te koppelen van ASIFU en rechtstreeks onder de Force Commander MINUSMA te plaatsen. Deze twee eenheden kregen wel als hoofdtaak het verzamelen van inlichtingen. Naast de inbreng van bovengenoemde eenheden werd er verder ook nog Nederlands stafpersoneel geplaatst binnen de civiele, militaire en politiecomponent van MINUSMA.

De Nederlandse eenheden werden in april 2014 ontplooid en kregen de aanwijzingen mee om lokaal samenwerking te bewerkstelligen. Na aanvankelijke problemen kwam de samenwerking later goed op gang. Zo was er één gezamenlijk lokaal inlichtingenverzamelplan en werden de inlichtingenproducten onderling gedeeld en becommentarieerd. Ook werd de planning van de wederzijdse activiteiten op

13 De VN wilde deze middelen breder inzetten dan alleen maar voor inlichtingen activiteiten.

FOTO MINUSMA, H. DICKO

Vice-secretaris-generaal van de VN Atul Khare bezoekt Mali: omdat de VN afspraken veelal niet na of te laat uitvoerde, moest naast Nederland ook Zweden regelmatig zelf infrastructuur laten bouwen en betalen

elkaar afgestemd en werd er deelgenomen aan elkaars planningscycli. Formeel werd de samenwerking bovendien bekrachtigd door de *Intelligence Management Board* (IMB), waaraan ook anderen, zoals de inlichtingensectie van Sector Hoofdkwartier Oost (G2 SHQ E), deelnamen. Zweden zou de tweede ISR-eenheid in Timboektoe leveren, maar kon niet eerder dan begin 2015 ontplooiën. De Zweden namen grondig de tijd voor hun voorbereidingen en leerden zoveel mogelijk van de initiële Nederlandse ervaringen in Gao. Ze kozen er voor om een grote en robuuste inlichtingeneenheid (*Task Force*) te bouwen om zo zelfstandig mogelijk te kunnen werken. Ze deelden hun *Task Force* in drieën: een commandovoeringselement met hierin een analyserend element¹⁴ en twee *squadrons*. Het eerste squadron is een *long-range reconnaissance*-squadron met enkele kleinere

sensoren, zoals *Electronic Warfare*-ondersteuning en kleine onbemande luchtsensoren. Het tweede squadron is een *support*-squadron met hierin de grotere sensoren en de ondersteuningselementen. Hierbij valt te denken aan HUMINT en grotere onbemande luchtsensoren. De Zweedse ISR Task Force beschikt dus over eigen enabling-capaciteit.

De ontplooiing

De ontplooiing van zowel het ASIFU-hoofdkwartier, de Nederlandse ISR Company (NLD ISR Coy) in Gao (2014) en de Zweedse ISR Task Force (SWE ISR TF) in 2015 in Timboektoe verliep redelijk volgens planning, maar werd wel gekenmerkt door (logistieke) problemen in de samenwerking met de VN. De VN kwam gemaakte afspraken veelal niet na of voerde ze te laat uit. Zowel Nederland als Zweden moest daarom regelmatig zelf het initiatief nemen om de infrastructuur te laten bouwen (en die dus ook betalen). In Gao is het Nederlandse kamp

¹⁴ Zweden noemt dit een *Multi Source Operations and Information Fusion Cell* (MISC). De NAVO gebruikt de term *All Sources Intelligence Cell* (ASIC).

bijvoorbeeld nagenoeg geheel door Nederlandse genie-eenheden gebouwd. Het hoofdkwartier van ASIFU kende ook wat problemen. De VN had het grondwerk, betonplaten en hekwerk geleverd en betaald, maar wel veel te laat. Hierdoor moest de datum van operationele gereedheid enkele maanden naar achteren worden geschoven. De rest van het kamp in Bamako werd door de Noren zelf afgebouwd, betaald en later verrekend met de andere landen.

Andere problemen waren er bij de ontplooiing van het *Unmanned Aerial System (UAS) Scan Eagle*. Het interim UAS-systeem was nooit aangekocht voor expeditionaire inzet en door het besluit dit alsnog te doen waren snel veel opleidingen, componenten en reservedelen nodig. Naast extreme condities en technische problemen, bijvoorbeeld als gevolg van een initieel gebrek aan reservedelen, werd NLD ISR Coy geconfronteerd met onbekendheid van de VN met een UAS-systeem. De VN probeerde bijvoorbeeld regelgeving van civiele vliegtuigen toe te passen op de Scan Eagle, waarbij VN-inspecteurs vragen stelden waar de piloten moesten zitten en hoe het zat met hun fysieke fitheid. Het kostte meerdere maanden om de UAS operationeel te krijgen. Daarnaast waren meerdere maanden nodig om in VN-verband volledige werkende vliegprocedures voor de UAS te implementeren.

De Zweedse ISR Task Force ontplooipte in februari en maart 2015 in Timboektoe. Mede dankzij de Nederlandse ervaringslessen en de grondige planning verliep deze ontplooiing goed.

De weerbarstige praktijk

Onmiddellijk na ontplooiing in 2014 ging zowel het HQ ASIFU als NLD ISR Coy inlichtingenactiviteiten uitvoeren op basis van de eerder uitgedachte concepten. Deze inlichtingenactiviteiten vonden plaats in een snel verslechterende veiligheidsomgeving, onder meer als gevolg van de mislukte aanval van het Malinese leger op het Toeareg-bolwerk in Kidal in mei 2014.

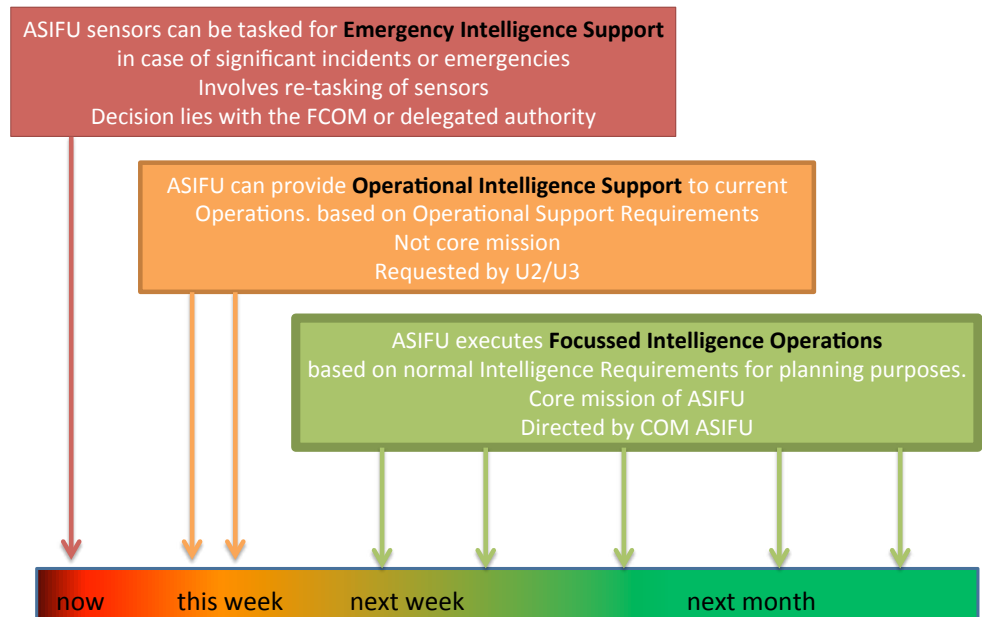
De NLD ISR Coy (waarin overigens ook twee Deense analisten werken) maakte al snel het verschil op inlichtingengebied rond Gao. Haar

inlichtingenanalyses vonden gretig aftrek onder een snel groeiend scala aan militaire en civiele contacten. Begin en midden 2014 stond de samenwerking met de andere Nederlandse eenheden echter onder druk vanwege strijdige belangen, perceptieverschillen en onderlinge tegenstellingen. Interventies vanuit de Directie Operaties (DOPS) van de Commandant der Strijdkrachten en lokale (bemiddelende) initiatieven van leidinggevend personeel brachten verbetering in deze situatie.¹⁵ Ook werd in het opwerktraject meer aandacht besteed aan samenwerking tussen de eenheden. Door deze maatregelen en de gewenning aan elkaar verbeterde de verhouding tussen de Nederlandse eenheden. Eind 2014 was er een stabiele vertrouwensband ontstaan en werden de onderlinge (inlichtingen)activiteiten volledig op elkaar afgestemd. Dit gebeurde in de Intelligence Management Board. Ondanks de frictie medio 2014 bleven alle Nederlandse eenheden overigens kwalitatief goede inlichtingenproducten afleveren, die zowel in Gao als Bamako grote indruk maakten. Uiteindelijk verbeterde de samenwerking dus zowel *bottom-up* als *top-down*.

De goede inlichtingenproducten kregen echter geen opvolging van VN-activiteiten, wat wel de oorspronkelijke bedoeling was. De oorzaak hiervan was tweeledig. Zo hadden de meeste niet-westerse VN-stafofficieren en VN-commandanten weinig ervaring met inlichtingenprocessen. Daarnaast had MINUSMA ook nauwelijks vrije slagkracht om te kunnen reageren op inlichtingenproducten. MINUSMA was genoodzaakt een aanzienlijk aantal van haar infanterie-eenheden naar het noorden te sturen als gevolg van het Kidal-incident. De rond Gao resterende VN-capaciteit was daardoor gering en vooral bezig met beveiliging.¹⁶

15 In concreto: de permanent bemiddelende rol van de toenmalige Commandant JSD luitenant-kolonel Chris Rump was van groot belang. Daarnaast is de vergadering in augustus tussen de nieuwe commandanten van de eenheden en de toenmalige commandant ASIFU 2 kolonel Peter Loukes belangrijk geweest om de 'neuzen dezelfde richting op de krijgen.'

16 Het ASIFU-inlichtingenadvies in oktober 2014 was om het aantal fysieke MINUSMA-locaties te beperken om zodoende slagvaardigheid te kunnen behouden. Dit advies is niet opgevolgd.

Figuur 3 De drie soorten inlichtingenactiviteiten

Soms was er maar één peloton beschikbaar voor activiteiten in de hele sector, een gebied zo groot als drie tot vier keer Nederland. De beperkte vrije capaciteit had tot gevolg dat er een tekort aan enablers was (bijvoorbeeld beveiliging tegen berrbommen en gewondenafvoercapaciteit) om sommige sensoren in de omgeving van Gao te kunnen inzetten. Nederland had bij de bouw van de ISR Coy echter wel vertrouwd op beschikbaarheid van de enablers en werd hierin nu teleurgesteld. Dit benadeelde de inlichtingenactiviteiten van de NLD ISR Coy. SOLTG had dit nadeel niet, omdat Nederlandse enablers van huis uit waren toegewezen en dus constant ter beschikking waren.

Hoewel de hoofdtak duidelijk inlichtingenactiviteiten voor planningsdoeleinden is, kan ASIFU ook andere VN-activiteiten ondersteunen. Er bestaan procedures om sensoren in te zetten voor ondersteuning voor lopende VN-activiteiten (*operational intelligence support*). Ook kunnen er sensoren *on-the-fly* een nieuwe taak krijgen voor ondersteuning bij ernstige incidenten. Een dergelijk 're-tasking' benadeelt natuurlijk wel de hoofdtak, maar soms is het nodig. Dit noemen we *emergency intelligence support*. De Force Commander kan hiertoe

besluiten, maar het is duidelijk dat dit eerder de uitzondering dan de regel dient te zijn: de hoofdtak is het voorzien in vooruitziend vermogen.

In Bamako werd het HQ ASIFU geconfronteerd met andere problemen, die te maken hadden met de positionering van het nieuwe ASIFU-concept binnen de traditionele Command & Control-structuur (C2) van de VN. In de laatste maanden van 2014 ontstond er een stevige discussie over wie nu voor welk stukje inlichtingen verantwoordelijk was. Zowel de U2, de militaire inlichtingenstaf van de VN, als ASIFU claimden delen van elkaars domein. Daarnaast was de druk vanuit de *Deputy Chief of Staff* (DCOS Ops) van MINUSMA en U2 groot om continu sensoren in te zetten voor tactische, vaak incidentgedreven, doelstellingen. In deze periode stond MINUSMA onder grote druk en waren er veel gewelddadige incidenten waarbij tientallen VN-soldaten omkwamen. De druk vanuit DCOS Ops en U2 is daarom wel begrijpelijk, maar zorgde ervoor dat de missie achter de feiten aan zou blijven lopen. Uiteindelijk is er door een betere uitleg van het ASIFU-concept verbetering in de situatie gekomen.

Een andere uitdaging was de verhouding met de JMAC, het strategische Joint Mission Analysis Centre van MINUSMA. Deze verhouding knelde aanvankelijk. De geproduceerde inlichtingenproducten van ASIFU behandelen het tactische en operationele niveau. JMAC toonde ook de neiging om zich met deze niveaus bezig te houden, terwijl zijn eigenlijke taak inlichtingenproductie voor strategische beleidskeuzes – gericht op het behalen van missiedoelstellingen – zou moeten zijn.¹⁷ JMAC zag in ASIFU aanvankelijk vooral een concurrent en een dreiging, in plaats van een supporter en een kans.¹⁸ Veel persoonlijke gesprekken, het vaak uitleggen van concepten en de verbetering van de interne werkwijze in JMAC hebben ook hier tot verbetering van de onderlinge verhoudingen geleid.

Een grote stap voorwaarts was de oprichting van de *Joint Coordination Board* (JCB), waar alle inlichtingenorganen aanschoven.¹⁹ In de praktijk zijn dit JMAC, ASIFU, U2 en UNDSS. Het hoofd JMAC is de voorzitter van de JCB. De Commandant van ASIFU 2 heeft zich persoonlijk hard gemaakt voor de JCB en er zijn ziel en zaligheid in gelegd om het werkend te krijgen. In de JCB worden directieven vanuit de leiding omgezet in taskings naar de diverse organisaties. Daarnaast worden activiteiten gesynchroniseerd, gezamenlijke productiewerkgroepen opgezet en visies onderling vergeleken. De JCB begint steeds beter te draaien, maar richting het beleidsniveau heeft men nog altijd de neiging een afwachtende houding aan te nemen in plaats van een proactieve. Ook blijft de neiging aanwezig om zich met het tactische niveau bezig te houden in plaats van inlichtingenproductie voor beleidskeuzes.²⁰ De laatste weken is gelukkig ook op deze gebieden vooruitgang waarneembaar.

De grootste verbetering was echter het aantreden van een nieuwe Force Commander, de Deense generaal-majoor Michael Lollesgaard. Onder zijn energieke en daadkrachtige leiding zijn er grote stappen voorwaarts gezet. Zo is onder meer een overkoepelend MINUSMA *Concept of Operations* (CONOPS) goedgekeurd en is als onderdeel daarvan een Force-CONOPS opgesteld. Ook heeft de Nederlandse DCOS OPS, kolonel Maurice Timmermans, een integraal

Force-planningsproces opgezet. Binnen dit planningsproces nemen de ASIFU-inlichtingenproducten een centrale plaats in. Verder is er een begin gemaakt met *Information Operations* en met robuuste training van de MINUSMA-eenhe-

De samenwerking tussen inlichtingenorganisaties van MINUSMA ging niet vanzelf en de oprichting van een Joint Coordination Board leidde tot verbetering

den. Op initiatief van de Force Commander wordt nu ook getracht een geïntegreerde missieplanning op te zetten, zodat de activiteiten van de militaire, politie- en civiele component van MINUSMA optimaal op elkaar worden afgestemd. De Force Commander besteedt ook veel aandacht aan het versterken en beter maken van de sectorhoofdkwartieren. Hier worden gezamenlijke *Joint Operation Centres* (JOC's) opgezet en wordt ook een begin gemaakt met geïntegreerde planning, maar dan op lokaal niveau.

De tussenstand (resultaten en bedreigingen)

Zowel in Bamako, Gao als Timboektoe werden de inlichtingenproducten gewaardeerd. In Gao werd bijvoorbeeld al snel zaken gedaan met vertegenwoordigers van 47 lokale civiele,

17 Ook vanuit de civiele leiding van MINUSMA bestaat de neiging om JMAC met tactische 'incident-gedreven' vragen op te zadelen.

18 Een argument ter verdediging van het JMAC is dat zijn oorspronkelijke taakomschrijving is: 'to integrate all information'. Deze taakomschrijving is echter verouderd en niet afgestemd op hedendaagse ontwikkelingen.

19 De JCB betekende feitelijk een eerste concrete stap in richting van goed MINUSMA informatiemanagement, zoals we dat vanuit de CCIRM-functionaliteit kennen, zowel wat betreft de civiele als de militaire component.

20 Daarentegen kan wel worden beargumenteerd dat tactische inlichtingen wel nodig blijven om goede strategische analyses te kunnen maken, anders 'verschrallen' deze namelijk. Het onvermogen van VN-eenheden om goede tactische inlichtingenproducten te maken blijft MINUSMA parten spelen. De druk op ASIFU om (ook) tactische inlichtingenproducten te maken blijft daarom bestaan.

FOTO A. HUYBRECHTS

Het succes van ASIFU ligt ook in haar flexibiliteit, want zij heeft aangetoond de eigen organisatie en processen te kunnen veranderen als de situatie daar om vraagt

militaire en andere instanties, zodat de informatiepositie sterk verbeterde. Ook werden *Weekly Assessments*, IED-dreigingsoverzichten, *Air Threat Assessments* en dreigingsanalyses voor *Indirect Fire* verspreid. De NLD ISR Coy waar schuwde krachtig voor de uit de hand lopende lokale veiligheidssituatie.

In Bamako werden eveneens resultaten geboekt. Zo voorzag ASIFU correct het verloop van de in Algiers gehouden onderhandelingen tussen de Malinese conflictpartijen. Bovendien werden ook nieuwe toekomstige conflictharden juist voorzien en was het door ASIFU voorspelde scenario voor meer dan 80 procent correct. In Timboektoe maakte SWE ISR TF al snel goede inlichtingenproducten, die bij MINUSMA het begrip van de conflictomgeving aanzienlijk verbeterden.

Het succes van ASIFU ligt ook in haar flexibiliteit, want zij heeft aangetoond de eigen organisatie en processen te kunnen veranderen als de situatie daar om vraagt. Zo is bijvoorbeeld tussentijds het database-invoerproces aangepast (van decentraal naar centraal), zijn ASIFU HQ-posities tussen de landen gewisseld en zijn fysieke locatiewisselingen doorgevoerd.

In Gao is bijvoorbeeld extra capaciteit ingebracht met een *Cover & Support Team (CST)*, voor zelfstandige inzet en om de inzet van de HUMINT-teams en *Civil Military Interaction (CMI)*-teams te vergemakkelijken.

Het beste voorbeeld van adaptiviteit is de nieuw gekozen insteek van ASIFU ten opzichte van andere MINUSMA-inlichtingenorganisaties. In plaats van zichzelf een plaats te bevechten is nu gekozen voor de systeembenadering, waarbij ieder organisatie-element van MINUSMA eigen toegevoegde waarde heeft. We noemen dit een *Mission Intelligence System*. Dit systeem raakt beschadigd als er afzonderlijke elementen uit worden verwijderd. Deze coöperatieve opstelling en systeembenadering lijkt vruchten af te werpen, hoewel vooral de verhouding tussen ASIFU en JMAC gevoelig blijft.

Er zijn ook bedreigingen. Ten eerste blijven sommige JMAC-leden moeite hebben met veranderingen in het inlichtingensysteem. Ze blijven liever bij het vertrouwde takenpakket (tactische inlichtingen) en hebben onvoldoende kennis van strategische analyses en het belang van operationele analyse. Ten tweede klagen enkele landen over het exclusieve karakter van

ASIFU,²¹ dat nu uit landen uit Noordwest-Europa bestaat. Dat is in de ogen van sommigen in strijd met de gemeenschapsgedachte van de VN.²² Ten derde is de prijs voor dergelijke kwalitatief hoogwaardige inlichtingen wel stevig. De VN (maar ook Nederland, Noorwegen en Zweden) moet behoorlijk diep in de buidel tasten. Een laatste bedreiging is dat veel C2-documentatie bij de VN verouderd is. Bezoekers vanuit New York schermen vaak met deze oude documenten uit het pre-ASIFU-tijdperk en dat levert wrijving op in mailverkeer en mondelinge correspondentie.²³ Toch kan wel worden gesteld dat de kinderziek-teperiode van ASIFU achter de rug is en dat eind 2014/begin 2015 het stadium van adolescentie werd bereikt. Zeker met de ontplooiing van de Zweedse ISR Task Force in Timboektoe kan ASIFU nog beter het verschil maken. Met goede inlichtingenactiviteiten zijn zowel het Force HQ als de Sector HQ's immers beter in staat om de geringe slagkracht van MINUSMA op de juiste plaats, het juiste tijdstip en in de juiste samenstelling in te zetten. Eigenlijk geldt dit ook voor de civiele component van MINUSMA. ASIFU levert dus voorwaarden voor een meer proactieve MINUSMA en legt hiermee een belangrijke hoeksteen voor de geïntegreerde benadering van de VN-missie.

De lessen

Uit het ASIFU-experiment zijn tot nu toe al meerdere lessen te trekken. Allereerst de kracht van de coalition of the willing. Dit unieke samenwerkingverband tussen cultureel en conceptueel verbonden landen maakt het mogelijk om gezamenlijk hoogwaardige capaciteit in te brengen die op basis van NAVO- en EU-standaarden snel operationeel wordt. Bovendien vergroot het samenwerkingsverband de kans dat kleinere landen dergelijke hoogwaardige capaciteit kunnen inbrengen bij VN-vredesoperaties: kwaliteit is nu immers verzekerd. Ook maakt een dergelijke internationaal samenwerkingsverband het systeem houdbaarder. Voor kleinere landen is het moeilijk om een dergelijke inspanning alleen vol te houden, maar gezamenlijk – door bijvoorbeeld tussentijds functies en sensor-

capaciteit te ruilen – kan dat wel.²⁴

Een tweede ervaringsles is het belang van een beveiligd netwerk. De VN beschikt hier niet over, maar het is wel nodig voor de productie van inlichtingen.

Trainingscapaciteit is een derde ervaringsles. Om ook andere gedeeltes van het Mission Intelligence System te verbeteren is lokale training nodig. Hiervoor heeft ASIFU de *Forward Liaison & Analyst Training Teams (FLATT)* ontwikkeld. De FLATT's proberen met training en assistentie, zowel op Sector HQ-niveau als bij de VN-bataljons, het niveau van de inlichtingenprocessen te verbeteren. Dit concept stuit echter wel op praktische problemen, zoals taalbarrières, cultuurverschillen, kennisniveau en beperkte houdbaarheid van de trainingsopbrengst.²⁵

Een vierde ervaringsles is het belang van de civiele component, want MINUSMA bestaat niet alleen uit VN-militairen. De civiele component is binnen VN-missies vaak goed ontwikkeld en heeft veel ervaring, informatie en kennis. Deze informatie en kennis moet ontsloten worden in de X-PMESII-benadering. De inbreng bij ASIFU van liaison- en civiel-militaire interactiecapaciteit is daarom van groot belang en zou zelfs uitgebreid kunnen worden. Ook zou een dergelijke unieke CMI-capaciteit bij de civiele component van MINUSMA of bijvoorbeeld in JMAC kunnen worden ingebracht. Hier betaalt

-
- 21 Dit exclusieve karakter van de coalition of the willing heeft wel een essentieel voordeel. Binnen de zeven landen bestaat immers vertrouwen op basis van eerdere inzet-ervaringen, vredessamenwerking of conceptuele overeenkomsten. Dit vertrouwen is belangrijk en zelfs voorwaardelijk voor inlichtingenwerk. Bij vergroting van de deelnemerskring met landen met een andere cultuur neemt het onderlinge vertrouwen af, net als de kwaliteit van de inlichtingenproductie.
 - 22 Op de lange(re) termijn is een exclusief karakter binnen de VN natuurlijk niet houdbaar en zal ASIFU opengesteld moeten worden voor andere landen. Dit is overigens in lijn met de *endstate* die Nederland gesteld heeft, want de Nederlandse bijdrage moet overdraagbaar zijn. Zie hiervoor ook de *Artikel 100-Brief* van het Kabinet: *Kamerstukken II* 2013-14, 29 521, nr. 213.
 - 23 Het besef dat met een nieuw concept ook de bestaande documentatie moet worden aangepast is nog niet voldoende ingedaald bij het VN-hoofdkwartier in New York.
 - 24 Het Brahimi-rapport zag in 2000 al de waarde van informele coalities voor het VN-troepengeneratie-proces. Zie hiervoor: Panel on UN Peace Keeping Operations (Brahimi report), New York, 21 aug 2000, blz. 19 en 20. Ook het latere VN-rapport *A New Partnership Agenda/Charting a New Horizon for UN Peacekeeping* erkent de toegevoegde waarde van informele samenwerkingscoalities (New York, UN DPKO, juli 2009) 12.
 - 25 Het VN *Department for Peace Keeping Operations* (DPKO) overweegt om een S2-cel voor elk VN-bataljon verplicht te stellen.

de oprichting van het CMI-commando en het benutten van reservisten (met hun grotere civiele expertise en culturele sensitiviteit) zich duidelijk terug.

Specialistische inlichtingensoftware is belangrijk en hierin ligt de vijfde ervaringsles besloten: het kost nu te veel moeite om belangrijke softwarepakketten of updates te krijgen. Conform initiële afspraken is Nederland hiervoor binnen ASIFU verantwoordelijk. Omdat veel van deze aanvragen centraal via het Joint Informatievoorziening Commando (JIVC) lopen is de aanvraagprocedure ingewikkeld en

sterk in opkomst. Deze openbare bronnen moeten beter worden benut. ASIFU heeft een kleine, maar krachtige OSINT-sectie, waarin linguïstische en analysecapaciteit zijn gecombineerd. De productie van deze sectie wordt binnen heel MINUSMA gebruikt en ondersteunt bijvoorbeeld ook de informatie-activiteiten van MINUSMA.

De achtste en laatste ervaringsles is dat we adaptief moeten blijven. Niet alleen als ASIFU, maar ook als *troop contributing countries* (TCC's). We moeten daarom blijven leren van onze inspanningen en gezamenlijk binnen onze coalition of the willing ervaringslessen identificeren, analyseren en verwerken in het legervormingsmodel.²⁸ Ze moeten onderling gedeeld worden.

De kernboodschap blijft wel dat experimenteren en aanpassingen doorvoeren ook onder inzetomstandigheden belangrijk is. Geen enkel conflict is immers statisch en omstandigheden aan het begin zijn vaak anders dan in het verloop van de missie. Dit vereist aanpassingsvermogen, anders speel je jezelf uit de wedstrijd.

De Nederlandse lessen

Het ASIFU-experiment heeft niet alleen ervaringslessen opgeleverd voor de inlichtingengemeenschap, maar ook voor de Nederlandse defensieorganisatie. Een eerste les is dat er in de missiegebieden een zekere vrijheid op het uitvoerende niveau moet zijn voor de inlichtingeneenheden. Dit lijkt een open deur, maar het is in de praktijk lastig te regelen. Gedwongen door gekrompen budgetten is er de afgelopen jaren een drang naar centralisatie geweest, terwijl vrijheid van handelen eigenlijk een grote mate van decentralisatie ('armslag') nodig heeft. Door de toegenomen centralisatie binnen de Nederlandse krijgsmacht bleek het in praktijk lastig om relatief eenvoudige zaken in Mali snel te regelen. Aanvraagprocedures duurden lang, waren te ingewikkeld of kregen een steeds lagere prioriteit naarmate ze hoger in de 'keten' kwamen. Dit moet dus anders. Een tweede ervaringsles is de rol van coördinatie nation. Deze term bleek in de praktijk inhoudloos, voor een deel veroorzaakt doordat

Eén van de lessen van ASIFU is dat Open Source Intelligence niet moet worden onderschat en beter moet worden benut

in ieder geval te lang.²⁶ Dit komt de slagvaardigheid van het systeem niet ten goede.

De zesde les is dat we meer sensoren in het Menselijke Landschap (*Human Terrain*) nodig hebben.²⁷ Dit betekent naast HUMINT-capaciteiten ook (meer) CMI- capaciteiten. Verder zijn verbeteringen nodig bij de inzet van Elektronische Oorlogvoering (EOV) en *Signal Intelligence* (SIGINT), die immers ook in het Menselijke Landschap actief zijn. ASIFU is relatief zwak op dit laatste gebied.

De zevende ervaringsles is dat we de waarde van openbare bronnen (*Open Source Intelligence* (OSINT)) niet moeten onderschatten. In meer afgelegen gebieden is (naast menselijke gesprekken) lokale radio het belangrijkste communicatiemiddel. In de stedelijke gebieden van Mali zijn digitale kranten en sociale media

26 Zoals ook genoemd in Actualisering van de Defensie Cyber Strategie, Kamerstukken II 2014-15, 33 321, nr 5, blz. 4.

27 Zoals de nieuwe doctrinaire inzichten van het *Land Warfare Centre* (LWC) stellen, worden gevechten en conflicten niet alleen in het Fysieke Landschap, maar ook in het Informatie Landschap en Menselijke Landschap uitgevochten en beslecht.

28 Zowel bij *Force Design* als *Force Building*.

FOTO ASIFU

Het ASIFU-experiment heeft ervaringslessen opgeleverd voor de inlichtingengemeenschap en de defensieorganisatie en de opzet om de effectiviteit van het VN-optreden te laten toenemen is in elk geval gedeeltelijk geslaagd

de landen onderling geen afspraken maakten over de inhoud van deze rol. Vooral bij stakende stemmen of onvoldoende bereidwilligheid van de deelnemende landen was het in de praktijk lastig om bepaalde zaken voor elkaar te krijgen. Dit leverde een enkele keer operationele risico's op voor de missiegebieden. Nederland (en Zweden) zag zich hierdoor min of meer voor het blok gesteld en moest toch met financiën, mensen of middelen over de brug komen, met alle politieke problemen van dien. Coordinating nation ging dus in de praktijk steeds meer op lead nation lijken. De voor de hand liggende conclusie is dat we het concept van coordinating nation maar moeten laten vallen ten gunste van lead nation en de nadelen hiervan accepteren. Of we moeten een concept omarmen waarbij de TCC's onderling een sturingsmechanisme instellen, bijvoorbeeld een roulerend voorzitterschap met beslissingsbevoegdheden.

Een derde les is zelfstandigheid van de inlichtingsensoren. Bij de planning werd gerekend op ondersteunende bijdragen van de VN en andere Nederlandse eenheden (zoals SOLTG en

helikopters), maar deze bleken in de praktijk vaak om uiteenlopende redenen te ontbreken, te laat te worden geleverd of van onvoldoende kwaliteit. De les die hieruit getrokken moet worden is dat veel Nederlandse sensoren zelfstandiger moeten kunnen opereren. Voorbeelden hiervan zijn zowel de Nederlandse SOLTG als de Zweedse ISR Task Force. Deze eenheden zijn van huis uit uitgerust met veel ondersteunende capaciteit en kunnen daarom zonder hulp zelfstandig activiteiten ontplooiën. Dit leidt tot de conclusie dat toekomstige sensoren van JISTARC dusdanig gedimensioneerd moeten worden dat zelfstandig optreden gemakkelijker te realiseren is.²⁹

Een laatste ervaringsles is dat we als Nederlandse krijgsmacht best wat trotser mogen zijn op onze organisatie en ons land. Na

²⁹ Volgens de *Status of Requirements* (SUR) van de VN zou ook Nederland zelfstandig opererende detachementen aan de VN moeten aanbieden. Vanwege het personeelsplafond heeft Nederland de ondersteunende functies VN in een apart *Joint Support Detachment* (JSD) geconcentreerd.

veel gesprekken met militairen uit andere landen blijkt dat we relatief veel expeditionair vermogen uit onze krijgsmacht halen. We zijn bij bijna alle missies aanwezig, met militaire middelen die hoogwaardig zijn en met gemotiveerd en professioneel personeel. Deze trots geldt zeker ook voor de joint-inlichtingen-gemeenschap. Terugblikkend op de inlichtingeninzet op de Balkan, in Eritrea, Irak, Afghanistan en nu Mali durf ik de stelling aan dat we als inlichtingengemeenschap elke missie beter zijn geworden. We zijn een goed werkende joint-organisatie geworden die heeft aangetoond kwaliteit te leveren en die het verschil kan maken en adaptief is. We zijn in staat om zelfstandige inlichtingenactiviteiten uit te voeren en hoogwaardige inlichtingenproducten aan te leveren voor ‘echte *intel-led operations*.’ Zijn we er daarmee dan? Nee, we

treerder in te zetten om hiermee niet alleen Force Protection na te jagen, maar juist ook gevalideerde inlichtingen (voorspellend vermogen) aan te leveren die konden dienen als input voor planning en uitvoering van VN-vredesoperaties. VN-eenheden zouden hierdoor beter kunnen plannen, optreden en beschermen en de effectiviteit van het VN-optreden zou toenemen. Daarin is ASIFU gedeeltelijk geslaagd. Er is echter meer nodig dan alleen kwalitatief goede inlichtingenproducten om de effectiviteit van het VN-optreden te vergroten. Inlichtingen staan immers niet op zichzelf, maar ondersteunen altijd andere zaken en die blijken in de praktijk weerbarstig te zijn. Zowel de zaken voorafgaande aan inlichtingenactiviteiten (langetermijnplanning en *guidance* van de leiding) als zaken volgend op inlichtingenactiviteiten (het vermogen om met eenheden activiteiten te ondernemen op basis van inlichtingen) krijgen in de dagelijkse praktijk van MINUSMA in Mali – en missies in het algemeen – moeilijk gestalte. Dat ligt niet aan de Nederlandse bijdrage, maar meer aan de tegenstrijdigheden in het mandaat of de weerbarstigheid en inherente paradox die nu eenmaal behoren bij VN-vredesoperaties, waarbij gebruik wordt gemaakt van de grote verscheidenheid aan militaire en civiele capaciteiten van 193 landen met de bijbehorende kwaliteitsverschillen.

ASIFU is in zekere zin een experiment, een soort CD&E in de woestijn van Mali. Een experiment dat pas een jaar oud is, waardoor het niet vreemd is dat het spanningen in de omgeving met zich mee brengt. Dit hoort namelijk bij een veranderingsproces. Het is een compliment aan de Nederlandse krijgsmacht waard dat we met dit experiment het voortouw genomen hebben. Nederland heeft de bereidheid getoond en het risico aangedurfd om nieuwe concepten bij de VN te introduceren en hier ook een significante fysieke bijdrage aan te leveren. En dat ook nog op een gevoelig en vaak – zeker binnen de VN – omstreden gebied als inlichtingen. Nederland heeft het concept bedacht en daarom is enige trots op het veelbelovende en grensverleggende ASIFU-concept zeker op zijn plaats. ■

Terugkijkend van de inlichtingeninzet van de Balkan tot Mali kan de conclusie zijn dat de Nederlandse inlichtingengemeenschap elke missie beter geworden is

moeten blijven verbeteren, want de ‘krijgsmacht van morgen’ staat voor de deur en de ‘krijgsmacht van overmorgen’ is niet ver weg. Ze zullen operationele en organisatorische vernieuwingen met zich meebrengen, waardoor nieuwe inlichtingenconcepten nodig zijn. We moeten daar op tijd mee beginnen.

Afsluiting

Bedenkend waar ASIFU voor staat luidt de conclusie dat er een grote stap in de goede richting is gezet. ASIFU was bedacht om verbetering aan te brengen in de inlichtingenondersteuning van VN-vredesoperaties. Het idee was om inlichtingenondersteuning geconcen-

Clausewitz in Breda, Koblenz en Berlijn

Een onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van 'Vom Kriege'

Wetenschappers strijden al jaren over de vraag in hoeverre *Vom Kriege* eigenlijk gereed was toen Clausewitz in het voorjaar van 1830 ophield met schrijven om inspecteur bij de Artillerie te worden. Deze kwestie is van groot belang, aangezien daarmee samenhangt hoe we dat werk vandaag de dag zouden moeten interpreteren. Drie recente ontdekkingen, waarvan één in de bibliotheek van de Koninklijke Militaire Academie, zouden wel eens een doorbraak in deze wetenschappelijke controversie kunnen betekenen.

Drs. P. Donker*

In Breda vond ik een vrijwel vergeten tekst van Clausewitz, die mogelijk de eerste versie van *Vom Kriege* is. In Koblenz bleken twee geheel onbekende manuscripten al 25 jaar in een kluis te liggen. En in Berlijn zag ik dat een ander geschrift verkeerd was gedateerd. In dit artikel vertel ik over deze drie ontdekkingen en leg ik uit wat ze volgens mij betekenen voor de hedendaagse interpretatie van Clausewitz. Uiteraard begin ik met een korte beschrijving van de verschillende visies. In aparte kaders wordt het leven van Clausewitz en de bijzondere samenstelling van *Vom Kriege* besproken voor diegenen die daar niet helemaal in thuis zijn.

Twee tegengestelde visies op de ontwikkeling van 'Vom Kriege'

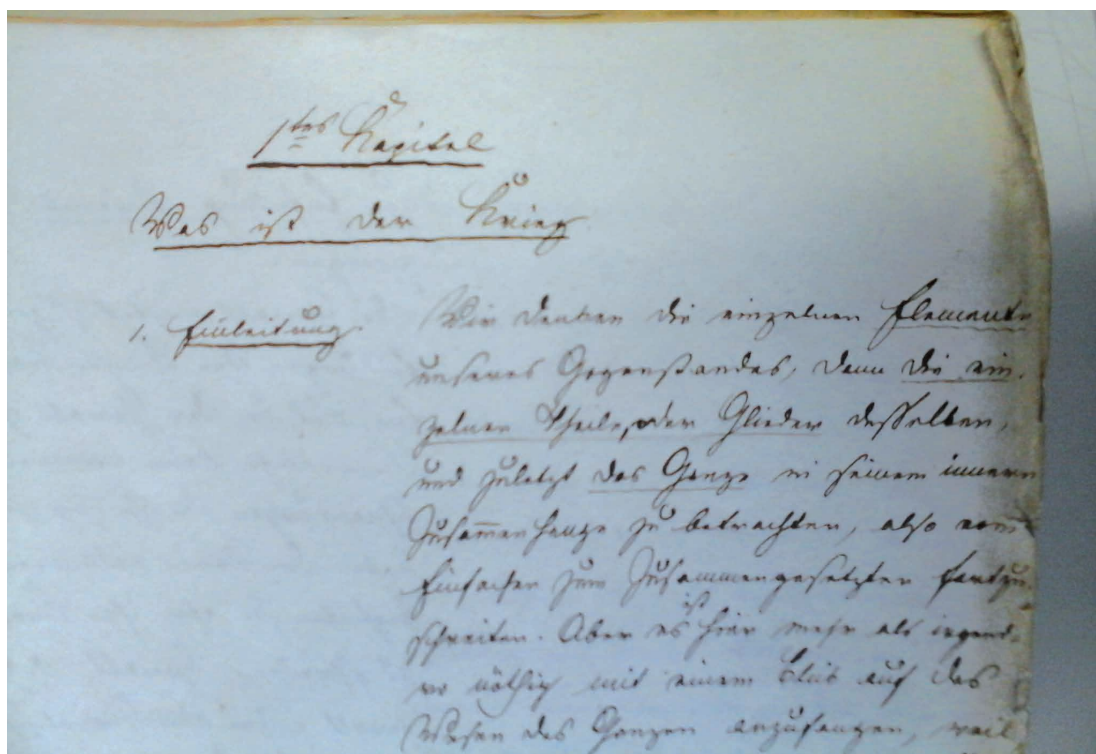
In het hedendaagse debat over Clausewitz domineren drie namen, afgezien van een aantal

auteurs dat weinig of niets van *Vom Kriege* moet hebben. Dit zijn Raymond Aron, Peter Paret en Azar Gat. Aron en Paret geven in 1976 de discussie over het ontstaan van dat werk een enorme impuls als zij allebei een boek publiceren. Onafhankelijk van elkaar komen ze tot een vrijwel gelijklopende visie op die geschiedenis. Helemaal vreemd is dat overigens niet, aangezien ze allebei erg veel waarde hechten aan hetgeen Clausewitz zelf in zijn zogeheten Eerste Notitie heeft geschreven en wat zijn echtgenote schreef in haar voorwoord (zie ook het kader: *Vom Kriege, een bijzonder 'boek'*).

Volgens Aron en Paret zijn er tussen 1816 en 1830 drie opeenvolgende versies geweest van wat wij nu *Vom Kriege* noemen. Paret noemt deze kortweg *On War 1 (Essays on strategy)*, *On War 2 (The first six books of On War; drafts of books VII and VIII)* en *On War 3 (Revisions of On War)*.¹ Het is de verdienste van Paret dat hij deze ontwikkeling plaatst in het kader van het uitgebreide historische onderzoek dat Clausewitz tegelijkertijd uitvoerde. Hij denkt dat de allereerste versie, *On War 1*, niet meer

* De auteur is universitair docent militaire strategie aan de NLDA.

¹ Peter Paret, *Clausewitz and the State: The Man, His Theories, and His Times*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1985, 330.

Vom Kriege: begin van hoofdstuk 1 Boek I

bestaat, hoewel er volgens hem wel een voorstudie is overgebleven, genaamd *Über das Fortschreiten und den Stillstand der kriegerischen Begebenheiten*.²

Ook Aron meent dat er drie versies zijn geweest. En ook hij besteedt de nodige aandacht aan de eerste. Deze zou volgens Clausewitz's Eerste Notitie uit korte, krachtige zinnen in de stijl van de beroemde Franse filosoof Montesquieu hebben bestaan. De Fransman Aron is hiervan duidelijk gecharmeerd en hij wijst vervolgens op vele stilistische overeenkomsten tussen diens werk *Esprit des Lois* en bepaalde delen van *Vom Kriege*.³

Beide commentatoren bespreken vervolgens nauwelijks de tweede versie; alle aandacht gaat uit naar de laatste. Aan de hand van de Tweede en Derde Notitie proberen zij aan te tonen dat Clausewitz eigenlijk niet zover gevorderd was met zijn in 1827 gestarte revisie van *Vom Kriege* als hij in 1830 stopt met schrijven. Van cruciaal belang is dan de opmerking in de ongedateerde Derde Notitie dat alleen het allereerste hoofdstuk uit het Boek I als voltooid mag worden beschouwd.⁴ Met name het betoog van Aron wordt vandaag de dag op dit punt nog regelmatig aangehaald door onderzoekers die ook menen dat het meesterwerk eigenlijk onvoltooid is. In lijn met Aron pleiten zij ervoor om voorzichtig om te springen met dit werk en alles te relateren aan het ene hoofdstuk ervan, waarover Clausewitz wel tevreden is.

In 1989 komt Azar Gat tot een volledig tegen-gestelde visie.⁵ Kort gezegd meent hij dat Marie von Clausewitz per abuis de ongedateerde Derde Notitie achter de op 27 juni 1827 gedateerde Tweede Notitie heeft geplaatst. Als die volgorde wordt omgedraaid, wordt volgens

² Ibid., 361. Het betreffende essay stuurt Clausewitz op 4 maart 1817 naar Gneisenau.

³ Raymond Aron, *Clausewitz: Den Krieg Denken*. Irmela Arnsperger, trans. Frankfurt am Main: Propyläen 1980.

⁴ *Das erste Kapitel des ersten Buches ist das einzige, was ich als vollendet betrachte; es wird wenigstens dem Ganzen den Dienst erweisen, die Richtung anzugeben, die ich überall halten wollte*. Carl von Clausewitz, *Vom Kriege*, 19de ed, Werner Hahlweg, ed. Bonn: Fred. Dümmelers Verlag 1980 [1832], 181.

⁵ Azar Gat, *The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz*. Oxford University Press 1989. Later opgenomen in de trilogie: *A History of Military Thought; From the Enlightenment to the Cold War*.

Carl von Clausewitz

Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz wordt op 1 juni 1780 in Burg, nabij Maagdenburg, geboren. De toevoeging 'von' is echter van latere datum, aangezien de familie pas in 1827 in de adelstand wordt geheven. Op twaalfjarige leeftijd neemt hij dienst in het Pruisische leger en een jaar later, in 1793, maakt hij als vaandrig zijn eerste veldtocht mee. Deze tocht gaat naar Frankrijk, waar in 1789 de Franse Revolutie is uitgebroken. Als Frankrijk en Pruisen in april 1795 een vredesverdrag sluiten, keert het infanterieregiment waarin Clausewitz dient, huiswaarts. Andere Europese staten blijven tevergeefs proberen om de revolutie te smoren. Tijdens deze Franse Revolutionaire Oorlogen (1792-1801) maakt Napoleon Bonaparte naam als een begenadigd generaal. Medio 1801 komt er een voorlopig eind aan deze strijd.

Clausewitz wordt in datzelfde jaar toegelaten tot de nieuwe driejarige opleiding voor stafofficieren aan de 'Allgemeine Kriegsschule' te Berlijn. Deze opleiding is gesticht en wordt geleid door toenmalig overste Gerard von Scharnhorst, die al snel de intellectuele capaciteiten van zijn student ontdekt. Tijdens de studie begint Clausewitz daadwerkelijk met het schrijven van eigen werk, waarvan een deel bewaard is gebleven. Ook ontmoet hij in Berlijn zijn aanstaande vrouw, gravin Marie von Brühl. Haar familie is in eerste instantie tegen een huwelijk. Pas als Clausewitz in 1810 tot majoor wordt bevorderd, krijgen ze toestemming om te trouwen. In 1805 laait de strijd tussen de Europese grootmachten weer op en Napoleon, die nu zowel de politieke als de militaire leiding in Frankrijk in handen heeft, verslaat de Oostenrijkers en de Russen. Een jaar later lijden de Pruisen een smadelijke nederlaag tijdens de dubbelslag bij Jena en Auerstedt. Hierdoor kan Napoleon vergaande concessies eisen van de Pruisische koning. Als adjudant van een van de prinsen maakt Clausewitz deze korte oorlog uiteraard mee en gezamenlijk worden zij vervolgens enkele maanden geïnterneerd in Frankrijk. Na zijn terugkeer sluit Clausewitz zich aan bij een groep officieren die, onder leiding van Scharnhorst, de krijgsmacht vergaand willen hervormen.

Clausewitz wordt in de zomer van 1810 docent aan de 'Allgemeine Kriegsschule' en korte tijd daarna krijgt hij opdracht om de kroonprins in een aantal militaire vakken te onderwijzen. Het lesmateriaal dat hij voor deze taken ontwikkelt, is deels bewaard gebleven en geeft een goed inzicht in zijn ideeën over de oorlogvoering. Overigens meende Werner Hahlweg, zoals in het artikel wordt beschreven, dat Clausewitz al in deze jaren in stilte werkte aan een eerste versie van zijn 'Vom Kriege'.

Medio 1811 eist Napoleon dat Pruisen meedoet aan de oorlog die hij wil voeren met Rusland. Daarop neemt Clausewitz ontslag om vervolgens met een aantal collega's dienst te nemen in het Russische leger. Vanaf 1812 vecht hij eerst aan Russische zijde en daarna weer in Pruisische dienst tegen Napoleon totdat deze in 1815 tijdens de slag om Waterloo definitief wordt verslagen.

In het najaar van 1815 wordt Clausewitz chef-staf bij generaal Von Gneisenau in Koblenz. Hij is dan 38 jaar en kolonel. Samen met zijn vrouw woont hij in deze stad en volgens haar begint hij daar aan de eerste versie van wat uiteindelijk 'Vom Kriege' gaat worden. De meeste Clausewitz-onderzoekers gaan hier ook vanuit. Op voordracht van Gneisenau wordt hij in het voorjaar van 1818 bevorderd tot generaal-majoor en krijgt hij de functie van directeur van de 'Allgemeine Kriegsschule' in Berlijn. Die functie brengt weinig werkzaamheden met zich mee en naar alle waarschijnlijkheid begint Clausewitz dan aan zijn tweede versie. Tegelijkertijd werkt hij aan een aantal historische case-studies, die door zijn weduwe zullen worden gepubliceerd.

Het is onbekend wanneer Clausewitz precies aan de derde en uiteindelijke versie van 'Vom Kriege' is begonnen. Wel is duidelijk dat deze versie steeds meer in omvang toeneemt. En ook staat vast dat het schrijfproces in het voorjaar van 1827 in een crisis belandt. In zijn zogeheten Tweede Notitie legt Clausewitz uit hoever hij op dat moment al was gevorderd en op welke manier hij 'Vom Kriege' wil gaan reviseren. De Clausewitz-experts verschillen onderling sterk van mening over de vraag hoe die revisie vervolgens in de periode 1827 – 1830 is verlopen en of die eigenlijk wel is geslaagd of niet.

Clausewitz verzoekt de koning in november 1829 om een nieuwe functie, het liefst een operationele. Het daaropvolgende voorjaar krijgt hij te horen dat hij inspecteur van de Artillerie te Breslau gaat worden. In april 1830 stopt hij met schrijven, bergt hij zijn talloze manuscripten op in mappen die hij verzegelt en gaat hij zich voorbereiden op zijn nieuwe functie. Een jaar later breekt er een crisis uit in Polen en daarop wordt een deel van het Pruisische leger gemobiliseerd en naar de grens gezonden. De koning stelt Gneisenau aan als bevelhebber. Op diens verzoek wordt Clausewitz wederom chef-staf. In het najaar van 1831 is de crisis voorbij en keert Clausewitz terug naar Breslau. Hij overlijdt daar binnen een paar dagen, maar het is niet helemaal duidelijk waaraan. Hij is dan 51 jaar. Zijn weduwe begint dan binnen een jaar met de uitgave van zijn gezamenlijk werk.

Gat helder dat Clausewitz tussen 1827 en 1830 wel voldoende tijd heeft gehad om zijn hoofdwerk te reviseren en dus bijna te voltooien. Ook in de tekst ziet hij daar verschillende aanknopingspunten voor. En als *Vom Kriege* nagenoeg gereed is, is er volgens Gat geen enkele reden om alles te relateren aan het beroemde eerste hoofdstuk. De verschillende paragrafen, hoofdstukken en boeken kunnen zonder problemen aan elkaar gekoppeld worden.⁶

Een tweede twistpunt is dat Gat meent dat Clausewitz zijn belangrijkste concepten tamelijk laat, dus pas rond die revisie van 1827, heeft bedacht. Aron en Paret denken echter dat hij de meeste daarvan al veel vroeger heeft bedacht, maar dat hij ze pas rond 1827 tot een samenhangend geheel weet te maken. Deze twee geschilpunten betreffen dus de vraag hoe *Vom Kriege* vandaag de dag zou moeten worden gelezen. Daarin speelt tevens de kwestie welke rol Clausewitz's visie op oorlog heeft gehad in de verdere Europese geschiedenis. Simpel gezegd gaat het dan om de vraag of zijn ideeën over oorlogvoering meer uit de tijd van de Verlichting stammen of uit die van de Romantiek. De Romantiek is immers verbonden met de opkomst van het nationalisme, dat in Duitsland gepaard ging met militarisme, en gezamenlijk voor zo veel onheil heeft gezorgd. Met name Gat meent dat Clausewitz zijn belangrijkste concepten vrij laat heeft ontwikkeld, dus ten tijde van de Romantiek, en dat hij daarmee aan de wieg heeft gestaan van het Duitse militarisme. Aron en Paret zien dit verband uiteraard niet.

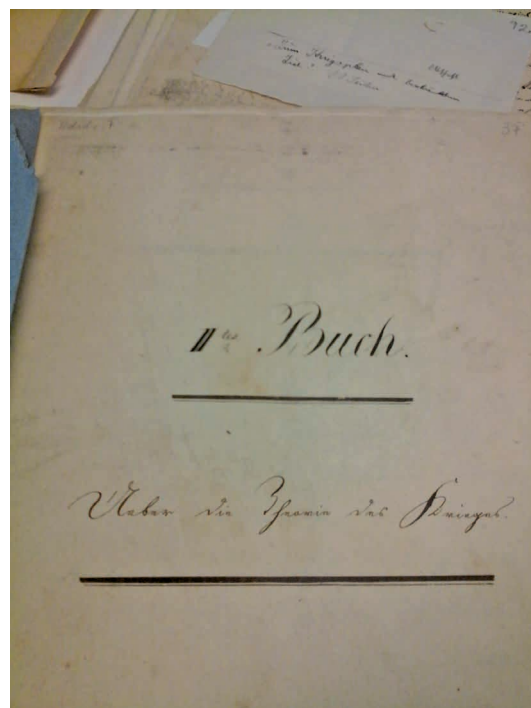
Tot voor kort werd aangenomen dat het moeilijk zou zijn om deze controverse te beslechten, temeer omdat het archief van Clausewitz tijdens de Tweede Wereldoorlog verloren is gegaan. Toch zouden de verschillende manuscripten en teksten die sindsdien zijn teruggevonden, gezamenlijk een antwoord kunnen bieden. Een bijzondere rol bij de

herontdekking van al deze oorspronkelijke teksten is weggelegd voor de in 1989 gestorven Duitse onderzoeker Werner Hahlweg.

Het werk van Hahlweg

Na de Tweede Wereldoorlog schreef Hahlweg talloze boeken en artikelen over Clausewitz. Nog belangrijker is echter zijn verdienste als diens tekstbezorger. Behalve dat de beste Duitstalige versie van *Vom Kriege* nog steeds op zijn naam staat,⁷ werkte Hahlweg ook aan drie uitgebreide wetenschappelijke bundels. Hierin zijn tal van oorspronkelijke teksten en brieven van Clausewitz voor het eerst of opnieuw gepubliceerd. Gezamenlijk tellen deze drie boekwerken ruim 1600 bladzijden. Ze zijn van onschatbare waarde voor onze kennis over Clausewitz.

Een groot probleem met het werk van Hahlweg is dat hij nooit een samenhangende visie op het ontstaan van *Vom Kriege* heeft ontwikkeld. Dit wordt nog verergerd doordat hij zelden duidelijk uitlegt wanneer een bepaalde tekst volgens hem door Clausewitz is geschreven. Hij

Vom Kriege: Voorblad Boek II

⁶ Ibid., 255 – 263. Appendix: Clausewitz's Final Notes Revisited.

⁷ Clausewitz, *Vom Kriege*.

neemt die vervaardigingmomenten meestal erg ruim. Soms is dit zelfs in tegenspraak met hetgeen Clausewitz zelf of zijn echtgenote daarover heeft geschreven. En het past zeker niet naadloos in de opvattingen van Paret, Aron en Gat. Dus hoewel Hahlweg de feitelijke ontdekker is van de verschillende eerdere versies van *Vom Kriege* maakt hij het ons onmogelijk om de ontwikkeling van dat werk goed te begrijpen.

Zolang het over het vroegere werk van Clausewitz gaat, de teksten die hij schreef voordat hij aan zijn meesterwerk begon, zijn er eigenlijk geen problemen. Maar het gaat meteen mis bij wat Clausewitz zelf in zijn Eerste Notitie zijn 'eerste versie' noemt. Zijn vrouw heeft die notitie integraal in haar voorwoord bij *Vom Kriege* opgenomen. Daarom weten we dat er drie verschillende versies moeten zijn geweest. Volgens Marie begint haar man in 1816 in Koblenz met schrijven. Napoleon is dan definitief verslagen en Clausewitz is op dat moment als chef-staf van een Pruisisch legerkorps in die stad gelegerd. Hijzelf schrijft in zijn notitie dat deze eerste tekst over strategie gaat en in korte, krachtige zinnen is opgesteld, waarbij Montesquieu als voorbeeld heeft gediend. Zoals eerder gememoreerd kunnen Paret, Aron en Gat zich

hierin alle drie goed vinden, met als enige toevoeging dat Paret denkt dat die eerste versie uit korte essays heeft bestaan.

Hahlweg daarentegen laat Clausewitz al tussen 1809 en 1812 aan zijn *Vom Kriege* beginnen. Dat is dus vóór de oorlogsjaren waarin Napoleon wordt verslagen. Het manuscript dat toen al zou zijn geschreven, noemt Hahlweg *Entwürfe und Vorarbeiten zum Werk 'Vom Kriege'*.⁸ In zijn toelichting bij deze tekst legt hij helaas niet uit waarom hij denkt dat dit het eerste 'ontwerp' moet zijn geweest. Behalve dat het jaartal niet past, gaat dit handschrift niet over strategie maar over de theorie van de oorlog; een aspect dat pas in Boek II van *Vom Kriege* wordt behandeld. Verder bestaat dit geschrift uit enkele uitgebreide hoofdstukken en niet uit korte, krachtige stukjes tekst die aan Montesquieu doen denken. Kortom, Hahlweg poneert een volledig afwijkende visie en onderbouwt deze onvoldoende.

Een ontdekking in Breda

Behalve dat de belangrijkste onderzoekers elkaar dus tegenspraken over wanneer Clausewitz aan zijn hoofdwerk was begonnen, was er nog een reden om een onderzoek te starten naar de eerdere versies. Er bestaat helaas geen officiële bibliografie van Clausewitz; er zijn alleen publicatielijsten. Dat zijn lijsten van boeken en tijdschriften waarin ooit een van zijn teksten is opgenomen. Die lijsten hanteren de publicatiedatum. Dat is spijtig aangezien er juist bij Clausewitz een groot verschil is tussen het moment waarop hij een bepaalde tekst vervaardigt en het tijdstip waarop deze, vaak vele jaren na zijn dood, door derden wordt gepubliceerd.

Dit neemt niet weg dat in alle publicatielijsten een tekst staat, genaamd *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung*.⁹ Dit geschrift zou

-
- 8 Carl von Clausewitz, *Schriften - Aufsätze - Studien - Briefe*, vol. 2, Werner Hahlweg, ed. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1990, 17 – 99.
- 9 Clausewitz, *Vom Kriege*, 1343. Carl von Clausewitz, 'Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung', *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges*, Acht und zwanzigster Band, Viertes Heft 1833 - Fünf und dreißigster Band, Siebentes Heft 1835.

Vom Kriege: een bijzonder 'boek'

Het boek dat wij kennen als 'Vom Kriege' maakte oorspronkelijk deel uit van de tiendelige 'Hinterlassene Werken des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung'. Deze zijn na zijn dood door zijn weduwe in de periode 1832 – 1837 uitgegeven. De eerste drie delen vormen samen 'Vom Kriege'. De overige zeven delen zijn historische werken, waarin Clausewitz verschillende oorlogen en campagnes diepgaand analyseert. In de eerst drie delen zijn in het totaal acht 'Boeken' opgenomen. Elk van deze acht heeft een apart onderwerp of thema en is opgebouwd uit meerdere hoofdstukken.

Vandaag de dag worden vooral Boek I; 'Über die Natur des Krieges, Boek II; 'Über die Theorie des Krieges en Boek VIII; 'Kriegsplan' gelezen. Een speciale positie in 'Vom Kriege' heeft het allereerste hoofdstuk uit het eerste Boek. Daarin staan de beroemdste ideeën van Clausewitz, zoals 'oorlog is de voortzetting van politiek met andere middelen' en de 'wonderbaarlijke drie-eenheid'.

'Vom Kriege' opent met een uitgebreid voorwoord van Marie von Clausewitz. Hierin legt zij uit hoe dit werk tot stand is gekomen. Midden in haar voorwoord heeft zij de zogenoemde Eerste Notitie van haar echtgenoot opgenomen, waarin Clausewitz beschrijft hoe hij te werk is gegaan. Zo vertelt hij onder meer dat er drie versies zijn geweest. Verder noemt hij de Franse filosoof Montesquieu als zijn voorbeeld.

De op 10 juli 1827 gedateerde Tweede en de ongedateerde Derde Notitie heeft Marie achter haar eigen voorwoord gepubliceerd. In de Tweede Notitie legt Clausewitz uit dat hij ontevreden is over de inhoud van 'Vom Kriege' op dat moment en geeft hij aan hoe hij dat wil verbeteren. Verder schrijft hij dat de eerste zes Boeken al in het net zijn geschreven en dat de Boeken VII en VIII slechts in concept bestaan. De discussie onder Clausewitz-experts gaat vooral over de vraag in hoeverre hij zijn

revisie tussen 1827 en 1830 heeft voltooid.

De Derde Notitie is erg somber van aard. Hierin schrijft Clausewitz dat hij alleen tevreden is met het eerste hoofdstuk van Boek I. Verschillende onderzoekers hanteren dezelfde volgorde tussen de notities als Marie en menen dat dit dus Clausewitz's laatste kanttekening is bij 'Vom Kriege'. En aangezien hij zijn werk nooit zelf heeft gepubliceerd, moeten we deze opmerking over het eerste hoofdstuk respecteren. Zoals in het artikel wordt toegelicht, vermoeden Azar Gat en enkele andere experts dat Marie zich heeft vergist en dat de Derde Notitie vóór de Tweede moet worden gelezen. Dan zou Clausewitz's opmerking over het eerste hoofdstuk over een oudere versie van dat hoofdstuk gaan en is er weinig reden om te denken dat alleen hoofdstuk 1 van Boek I gereed is.

Na het voorwoord van Marie en de drie notities staat er in 'Vom Kriege' een vrij kort voorwoord van Clausewitz zelf. De meeste onderzoekers gaan er vanuit dat dit voorwoord eigenlijk bij de eerste versie van 'Vom Kriege' behoort; de versie die tussen 1816 en 1818 in Koblenz is geschreven. Dat is ook de reden waarom Howard en Paret het in hun bekende vertaling 'On War' helemaal vooraan plaatsen.

Ten slotte mag niet onvermeld blijven dat de Nederlandse versie 'Over den Oorlog' uit 1846 en verschillende historische werken de eerste vertaling van dat werk is. De vertaler was de toenmalige bibliothecaris van de Koninklijke Militaire Academie, de heer E. H. Brouwer.

reeds tussen 1833 en 1835 in delen in achtereenvolgende afleveringen van het toenmalige Duitse militaire tijdschrift *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges* zijn gepubliceerd. Dat begrip 'aforisme' roept natuurlijk associaties op met het boek *Esprit des Lois* van Montesquieu, waaraan Clausewitz in

zijn Eerste Notitie refereert. Gelukkig bleken alle jaargangen van dit oude tijdschrift compleet in de uitgebreide historische collectie van de KMA-bibliotheek te zijn opgenomen. Deze collectie bevindt zich in de speciale klimatologische kelder van het Huis van Brecht. In de tijd dat Clausewitz zijn *Vom Kriege*

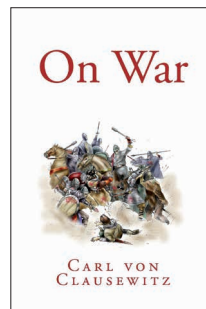
schreef werd deze bibliotheek opgericht en gelukkig heeft deze bijzondere collectie de Tweede Wereldoorlog en talloze bezuinigingsrondes overleefd.

Zodoende was het vrij eenvoudig om aan een kopie van *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* te komen. Het gehele geschrift is ongeveer 8.750 woorden lang en opgebouwd uit 177 genummerde aforismen. Een aantal van deze korte, krachtige tekstjes werd telkens aan het eind van elk nummer van het tijdschrift opgenomen in een column die speciaal was bedoeld om de lezer nog wat extra stof tot nadenken te bieden. Destijds waren aforismen overigens een gebruikelijke literaire vorm, ook in wetenschappelijk werk. Tegenwoordig zien we dat eigenlijk alleen nog maar terug bij de losse stellingen in een proefschrift.

De overeenkomst tussen de aforismen en de geprinte versie van *Vom Kriege* is ronduit verbluffend. Maar liefst 57 aforismen zijn (nagenoeg) letterlijk hetzelfde. En in ongeveer 67 gevallen (afhankelijk van de criteria die worden gehanteerd) wordt dezelfde stelling in (iets) andere bewoording weergegeven. Deze sterke gelijkenis zou er op kunnen wijzen dat *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* niet zozeer een eerdere versie is van *Vom Kriege*, maar eerder een latere bloemlezing uit het werk. Het was destijds tamelijk gebruikelijk om het werk van een auteur op die manier nog een keer uit te geven. Hoogstwaarschijnlijk heeft Hahlweg deze conclusie al vrij vroeg in zijn onderzoek getrokken. In zijn hele oeuvre en ook in zijn uitgebreide archief, waarover dadelijk meer, ben ik slechts één uitspraak van hem over dit geschrift tegengekomen. Al in 1966 noemt hij het een 'Auszüge', vrij vertaald: bloemlezing, waarbij hij overigens in het midden laat wie deze heeft vervaardigd.¹⁰

Ik deel deze mening niet. Ten eerste zou het een heel beroerde bloemlezing zijn, aangezien de 177 aforismen dan uitsluitend uit de eerste vier boeken van *Vom Kriege* afkomstig zouden zijn. De Boeken V t/m VIII, maar ook hele hoofdstukken en paragrafen uit die eerste vier, worden in dat geval zonder meer over-

geslagen. Deze discrepantie valt niet goed te verklaren. Omgekeerd is het goed denkbaar dat Clausewitz eerst zijn 177 aforismen schrijft en die dan langzamerhand uitbouwt tot hoofdstukken en boeken, en daar tevens nieuw materiaal aan toevoegt.

Ten tweede zijn er ten minste zeven aforismen die geheel niet in *Vom Kriege* zijn terug te vinden en in acht andere staan heel specifieke zinnen of opmerkingen waarvoor hetzelfde geldt.¹¹ Ook dit is merkwaardig voor een bloemlezing, want waar

komen die stellingen dan vandaan? Clausewitz heeft immers geen tijd gehad om zijn meesterwerk verder te 'ontwikkelen'. Het staat vast dat hij midden in het schrijfproces stopt om inspecteur bij de Artillerie te worden en dat *Vom Kriege* onvoltooid is. De controverse gaat over de vraag in hoeverre dat het geval was. We moeten ook oppassen voor de opvatting dat *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* is ontwikkeld uit *Vom Kriege*, want dat zou dit geschrift tot zijn ultieme werk maken. Maar daarvoor zijn de verschillen te groot en conceptueel gezien zijn de aforismen meestal ook van een mindere kwaliteit. In ten minste twintig gevallen is de tekst in *Vom Kriege* duidelijk een verdere ontwikkeling van het betreffende aforisme.¹² Terugkerend naar de vijftien aforismen die geheel of gedeeltelijk niet zijn terug te vinden in het meesterwerk kunnen we dus aannemen dat Clausewitz deze in de loop der tijd onherkenbaar heeft veranderd, of dat hij ze zelfs geheel heeft laten vervallen.

Ten slotte, maar zeker niet als laatste punt, geven Clausewitz en zijn vrouw geen enkele aanleiding om aan een (latere) bloemlezing te

10 Carl von Clausewitz, *Schriften - Aufsätze - Studien - Briefe*, vol. 1. Werner Hohlweg, ed. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1966, 29.

11 Aphorismen nr: 2, 83, 89, 90, 130, 153, 154 resp. nr: 1, 7, 14, 29, 66, 125, 142 en 168.

12 Aphorismen nr: 6, 26, 36 - 40, 58, 61, 65, 92 - 93, 145, 157, 158, 162, en 165.

denken. Integendeel, haar voorwoord en zijn notities en brieven maken duidelijk dat de eerste versie van *Vom Kriege* een opvallende en specifieke literaire stijl had. *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* is, zoals de titel al doet vermoeden, de enige tekst van Clausewitz die hieraan voldoet.

Het ligt ook veel meer voor de hand om aan een scenario te denken waarin dit werk als eerste wordt geschreven. Terugkerend uit de oorlog legt Clausewitz zijn belangrijkste bevindingen vast in 177 korte, krachtige aforismen. In de volgende tien jaar bouwt hij deze stapsgewijs uit tot *Vom Kriege*. De aforismen zijn dus zijn militaire *ervaringen* die omgezet worden in theorie. Bij het schrijven aan zijn hoofdwerk grijpt hij daar telkens naar terug; *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* is zowel zijn leidraad als zijn toetssteen.

Op het congres *War in the History of Ideas*, dat op 14 oktober 2014 op de Koninklijke Militaire Academie werd georganiseerd, heb ik een lezing gehouden over deze vergeten tekst van Clausewitz. In de discussie bleek dat een enkeling het geschrift kende, maar niemand had het verband gelegd met de eerste versie. Sommige onderzoekers konden zich hierin wel vinden. Anderen meenden dat *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* onmogelijk de voorloper van *Vom Kriege* kan zijn, omdat er een aantal ideeën en concepten in staan die Clausewitz volgens hen pas veel later heeft ontwikkeld. Kortom, de controverse tussen Aron en Gat werd weer nieuw leven in geblazen.

Een ontdekking in Koblenz

Tijdens het genoemde congres was de Duitse Clausewitz-expert en voormalig Hahlweg-student Andreas Herberg-Rothe zo vriendelijk te

vertellen dat het archief van Hahlweg bewaard is gebleven. Na zijn dood in 1989 is zijn enorme verzameling uitgezocht, digitaal beschreven en vervolgens opgeslagen in de *Wehrtechnische Studiensammlung* van de *Bundeswehr* in Koblenz. Op zich is dat een heel bijzondere plaats, aangezien dit een militair-technisch museum is, vol met vliegtuigen, tanks en andere wapens.

Zoals hiervoor al even vermeld, heb ik in deze nalatenschap geen nieuwe aanwijzingen over de *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* kunnen vinden. In het laatste jaar van zijn leven heeft Hahlweg nog een uitgebreide lezing gehouden over de periode die Clausewitz in Koblenz heeft doorgebracht. Hahlweg noemt hierin verschillende essays die Clausewitz in deze jaren geschreven heeft, maar niet de aforismen.¹³ We mogen hieruit afleiden dat hij er na 1966 nooit verder onderzoek naar heeft gedaan.

Het bezoek aan het archief zou een voetnoot in mijn onderzoek zijn geweest, ware het niet dat ik daar twee volledig onbekende, eerdere manuscripten van *Vom Kriege* heb gevonden. Deze twee handgeschreven manuscripten heeft Hahlweg in de jaren zestig op een veiling op de kop getikt.¹⁴ Om onduidelijke redenen hij heeft daar zelf nooit ruchtbaarheid aan gegeven en na zijn dood zijn ze netjes in een kluis in Koblenz beland. Omdat niemand in een tankmuseum naar het archief van Hahlweg gaat zoeken, laat staan naar originele teksten van Clausewitz, hebben ze daar 25 jaar onopgemerkt gelegen.

Het eerste manuscript telt 66 bladzijden en bestaat uit twee fragmenten van de conceptversie van de hoofdstukken 1 – 3 van Boek I. Het gaat hierbij dus om de originele door Clausewitz geschreven conceptversie van het beroemde eerste hoofdstuk. Dat is natuurlijk van grote wetenschappelijke waarde. Helaas zijn de drie hoofdstukken niet helemaal compleet. Hahlweg was overigens al begonnen met het maken van een transcript van beide fragmenten.

Het tweede manuscript bestaat uit twee ‘gebonden boekwerken’ van in totaal 281

13 Werner Hahlweg, *Die Entwürfe und Studien von Clausewitz in Koblenz und die Bedeutung für das Werk 'Vom Kriege'*. Ongepubliceerde lezing, 26 februari 1989, in WTS NWH A 0023.

14 De officiële aankoopnota bevindt zich in zijn archief. Hahlweg heeft er destijds bijna 10.000 D-mark voor betaald. WTS HWH A 0029.

pagina's. Het zijn de complete Boeken I en II van *Vom Kriege*. Deze teksten zijn in een net handschrift geschreven op een duidelijk betere kwaliteit papier. Daaruit mag worden opgemaakt dat dit de uiteindelijke versie is geweest die gebruikt is voor de eerste druk in 1832. Destijds moesten teksten goed leesbaar bij de drukker worden aangeleverd, die deze dan letter voor letter moest zetten. Het handschrift is overigens niet van Clausewitz zelf, wat een belangrijke aanwijzing vormt dat deze twee 'boeken' na zijn dood in opdracht van zijn vrouw door een onbekende klerk zijn geschreven.

Een ontdekking in Berlijn

De ontdekking van de twee onbekende manuscripten in Koblenz betekende dat er vraagtekens gezet moesten worden bij de datering door Hahlweg van een ander geschrift. Hij heeft deze tekst *Niederschriften des Werkes 'Vom Kriege'* genoemd en hij meent dat deze ergens tussen 1816 en 1830 moet zijn geschreven.¹⁵ Deze tijdsspanne is wel erg ruim en roept tevens de vraag op wat de samenhang is met de hiervoor beschreven manuscripten uit Koblenz. In bijgaand schema probeer ik het nu volgende betoog voor de lezer te verduidelijken. In het schema staan zes 'boeken' of 'groepen' met daarin de verschillende hoofdstukken. Het gaat over eerdere versies van alleen de Boeken I en II.

Het originele handschrift van de *Niederschriften des Werkes 'Vom Kriege'* wordt bewaard in de staatsbibliotheek te Berlijn. Volgens Hahlweg bestaat het uit vier aparte 'groepen' van verschillende hoofdstukken uit *Vom Kriege*. Sommige hoofdstukken zijn nagenoeg letterlijk hetzelfde als de gepubliceerde tekst. Dat is een aanwijzing dat ze waarschijnlijk vrij laat geschreven zijn. Tijdens een bezoek aan de bibliotheek bleek dat het zelfs mogelijk is om drie van de vier 'groepen' wel nauwkeurig te dateren. In het schema zijn dat de twee linker blokken en het blok midden onder.

Hahlweg beschrijft de groepen 1 en 2 als conceptversies van de Boeken I en II van

Vom Kriege, met tal van doorhalingen en verbeteringen in de tekst. Echter, ook dit zijn twee 'gebonden' en oorspronkelijk in het net geschreven versies, bestemd voor de drukker. In de kantlijn heeft Clausewitz vervolgens

'... welche sich schon ins reine geschrieben finden'

tekstuele aanpassingen aangebracht en tevens aangegeven welke tekstdelen mogelijk nog te gebruiken zijn in de rest van *Vom Kriege*. Hierdoor lijken de twee 'groepen' conceptversies, maar het waren oorspronkelijk kant en klare drukversies. Dit is een belangrijke constatering die het mogelijk maakt om deze twee 'boeken' goed te dateren. In zijn Tweede Notitie heeft Clausewitz immers uitdrukkelijk aangegeven dat de eerste zes Boeken al in het net geschreven zijn ('welche sich schon ins reine geschrieben finden'). Kortom, de twee 'gebonden boeken' in Berlijn moeten op 10 juli 1827, de dag dat hij die notitie schreef, op zijn bureau hebben gelegen. Het is volkomen onduidelijk waarom Hahlweg het verband tussen deze twee en deze notitie niet heeft gezien.

Ook wat Hahlweg de vierde groep noemt, past goed bij deze conclusie (zie schema: midden onder). Dat zijn de conceptversies van drie van de vijf nieuwe hoofdstukken uit Boek II. Samen met één hoofdstuk uit de oude versie en twee hoofdstukken die helaas wel verloren zijn gegaan, vormen deze de uiteindelijke nieuwe versie van dat Boek II.

Eenzelfde redenering kan worden opgezet voor Boek I. Clausewitz neemt vijf hoofdstukken uit de oude versie integraal over en schrijft drie nieuwe, waarvan de twee fragmenten in Koblenz worden bewaard (zie schema: midden

15 Carl von Clausewitz, *Schriften - Aufsätze - Studien - Briefe*, vol. 2, Werner Hahlweg, ed. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1990) 623 - 717.

AANPASSINGEN IN VOM KRIEGE

Drukkers versie 1827	Concept versie
<p>Boek I: Über die Natur des Krieges</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zweck des Krieges 2. Mittel des Krieges 3. Friktion im Kriege 4. Von der Gefahr im Kriege 5. Von der körperlichen Anstrengung im Kriege 6. Nachrichten im Kriege 7. Schlußbemerkingen zum 1ten Buch 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Was ist der Krieg? 2. Zweck und Mittel im Kriege 3. Der kriegerische Genius
Origineel in Berlijn: Hahlweg Groep 1	Origineel in Koblenz: niet gepubliceerd
<p>Boek II: Ueber die Theorie des Krieges</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Der gesunde Menschenverstand im Kriege 2. Neuer Standpunkt der Theorie des Krieges 3. Umfang der Theorie 4. Methodismus 5. Polarität der gegenseitigen Absichten im Kriege 6. Sicherheit des Erfolgs 7. Erfolg und Gefahr-Das statische Grund Verhältnis des Krieges 8. Ueber die Kritik aus dem Erfolg 9. Kriegskunst oder Kriegs-Wissenschaft 10. Eintheilung der Kriegskunst 11. Fortsetzung 12. Ueber Beispiele 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eintheilung der Kriegs Kunst 2. Ueber die Theorie des Krieges ? ? 6. Ueber Beispiele
Origineel in Berlijn: Hahlweg Groep 2	Origineel in Berlijn: Hahlweg Groep 4

boven). Het is daarbij interessant dat hij het hoofdstuk over frictie integraal verplaatst van positie 3 naar 7.

We mogen dus concluderen dat de manuscripten in Berlijn en Koblenz allemaal behoren tot de revisie die Clausewitz in juli 1827 start. We kunnen nu ook dat proces in detail volgen als het gaat om de Boeken I en II. Clausewitz herschrijft in totaal acht hoofdstukken en neemt zes oude over. In het schema is dit met doorgetrokken lijnen weergegeven. Als hij in 1830 zijn wetenschappelijke studie stopt om weer in actieve dienst te gaan, zijn deze twee Boeken slechts in concept gereed. Na zijn dood

zorgt zijn vrouw ervoor dat ze in het net worden overgeschreven (zie schema: twee rechtse blokken). En die twee Boeken worden vervolgens in 1832 daadwerkelijk gepubliceerd. Voor een goed begrip, we weten dus niet hoe de revisie in de overige zes Boeken van *Vom Kriege* is geweest. Maar voor deze twee Boeken is de revisie wel volledig inzichtelijk geworden.

De betekenis van de manuscripten in de controverse

Het feit dat Clausewitz de voor de drukker bestemde versie van 1832 niet zelf heeft

Drukkers versie 1832

Boek I: Über die Natur des Krieges

1. Was ist der Krieg?
2. Zweck und Mittel im Kriege
3. Der kriegerische Genius
4. Von der Gefahr im Kriege
5. Von der körperlichen Anstrengung im Kriege
6. Nachrichten im Kriege
7. Friktion im Kriege
8. Schlußbemerkingen zum ersten Buch

Origineel in Koblenz: niet gepubliceerd

Boek II: Über die Theorie des Krieges

1. Einteilung der Kriegskunst
2. Über die Theorie des Krieges
3. Kriegskunst oder Kriegswissenschaft
4. Methodismus
5. Kritik
6. Über Beispiele

Origineel in Koblenz: niet gepubliceerd

geschreven, maakt duidelijk dat de revisie nog niet volledig was voltooid toen hij in 1830 inspecteur bij de Artillerie werd. Dat heeft volgens mij consequenties voor de controversie tussen Aron en Gat. De theorie van Gat dat de Derde Notitie vóór de Tweede geplaatst moet worden, komt ermee onder sterke druk te staan. We kennen nu de exacte inhoud van zowel de oude als de uiteindelijke versie van het allereerste hoofdstuk; het enige hoofdstuk waarover Clausewitz in zijn Derde Notitie schrijft dat hij daar tevreden over is. Als Gat gelijk zou hebben over de volgorde van de notities, zou Clausewitz dus tevreden moeten

zijn geweest over die oude versie van hoofdstuk 1. Maar juist dat hoofdstuk past hij vervolgens fundamenteel aan en vijf andere uit Boek I laat hij volledig ongemoeid. Het ligt mijns inziens meer voor de hand te veronderstellen dat Clausewitz na 1827 de drie nieuwe hoofdstukken in concept schrijft en dan voor zichzelf besluit dat slechts één daarvan echt in orde is. En dat is dan de laatste versie, zoals die in 1832 wordt gepubliceerd.

Het inhoudelijke verschil tussen de oude en de laatste versie van hoofdstuk 1 is erg groot. Dat blijkt al uit de verschillende titels. De oude versie heet *Zweck des Krieges* en de nieuwste *Was ist der Krieg?* Het hoofdstuk maakt conceptueel gezien dus een grote ontwikkeling door tussen 1827 en 1830. Uit het feit dat de belangrijkste concepten niet of nauwelijks in de oude versie staan, zou zelfs kunnen worden afgeleid dat Clausewitz deze pas tijdens de revisie heeft ontwikkeld. En daarmee zou Gat dus op dit geschilpunt in de controversie gelijk krijgen. Een dergelijke conclusie kan echter pas getrokken worden als de gehele ontwikkeling van *Vom Kriege* in kaart is gebracht. *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* gaat volgens mij in deze kwestie de doorslag geven, aangezien daarin al wordt gesproken over de rol van de politiek in de oorlog, de twee typen van oorlog en de wonderbaarlijke drie-eenheid.

Naar een nieuwe reconstructie

De ontdekkingen in Breda, Koblenz en Berlijn geven ons veel meer inzicht in de totstandkoming van *Vom Kriege*. We zijn hierdoor niet langer afhankelijk van ‘externe’ notities en het voorwoord van Marie, maar kunnen belangrijke delen van dat ontwikkelingsproces nu ‘intern’ volgen, aangezien we de opeenvolgende versies van verschillende hoofdstukken en mogelijk ook de eerste versie van *Vom Kriege* bezitten. Onze kennis wordt daarmee minder speculatief en beter onderbouwd door concrete, originele teksten.

Er is geen enkele reden om het idee van Hahlweg te omarmen dat Clausewitz al in 1809 aan een eerste versie van *Vom Kriege* begint.

Blake (1652) werd door de Staten met een geschenk van 1200 Guldens beloond. De groote zeeheld *Maarten Harpertszoon Tromp* werd zevenmaal op eene uitstekende wijze voor zijne dappere wapenfeiten beloond, en prijkte zelfs met eereblijken van vreemde Souvereinen. De Staten hadden daarenboven, om zoo vele heldenbedrijven op eene allezins waardige wijze te beloonen, in 't midden der zeventiende eeuw, bij bijzondere plakaten, eervolle geschenken en belooningen voor dappere daden, verkregene wonden, en voor verminkten bepaald, waarbij vooral de navolgende punten zeer belangrijk waren:

(a) Aan al degenen, die een vijandelijk oorlogschip zouden aanvallen, enteren en veroveren, zal het veroverde schip, met al den aanleve van dien, geschonken worden.

(b) Voor het aanvallen, enteren en veroveren van het *vijandelijke 1ste Admiralaal-schip* zal de Admiraal of Kapitein, boven het veroverde schip en aanleve van dien, nog uit 's lands kas ontvangen eene som van 10,000 guldens; voor de veroverde schepen van andere Admiralen 6,000 guldens, en voor die van de verdere opperhoofden 4,000 guldens.

(c) Elk soldaat of matroos, die kloekmoedig de vlag van boven den eersten Admiraal zal afhaken en overleveren, zal tot eenen prijs gegeven worden de som van 1000 guldens, en voor de bovenvlag der andere Admiralen 500 guldens, voor de vlaggen van de voorstengelen 250 guldens, van den bezaansmast 150 guldens, en voor de vlaggen van achteren 50 guldens.

(d) Niet minder edelmoedig waren de belooningen of eereblijken voor diegenen, die in 's lands dienst en voor de eer van 't vaderland verminkt werden.

Voor het verlies van beide oogen.	1066 G. 13 St. 4.
— — — — — een oog.	240 G.
Voor het verlies van beide armen.	1066 G. 13 St. 4.
— — — — — den regter arm.	333 G. 6 St. 8.
— — — — — den linker arm.	266 G. 13 St. 4.
Voor het verlies van beide handen.	933 G. 6 St. 8.
— — — — — de regter hand.	266 G. 13 St. 4.
— — — — — de linker hand.	240 G.
Voor het verlies van beide beenen.	533 G. 6 St. 8.
— — — — — een been.	240 G.
Voor het verlies van beide voeten.	333 G. 6 St. 8.
— — — — — eenen voet.	160 G.

(e) Alle overige belooningen, voor andere verminkingen of wonden, werden aan de bescheidenheid der Collegiën ter Admiraliteit overgelaten: en voor elk, die wegens ontvangene wonden onbekwaam was, om voor zich zelven de kost te winnen, werd daarenboven een rijksdaalder voor iedere week bepaald. De zogenaamde *gouden siffletten* of fluitjes (waarvan men zich bedient op de schepen voor kommando signalen) behoorden mede tot deze belooningen der Officieren, waarvan wij bij *de Jonge* verscheidene voorbeelden vinden.

Na den vermaarden togt naar Chattam (zie n°. 2), werd aan den stoutmoedigen Kapitein *Jan van Brakel*, door de Staten, behalve de gouden keten, en den gouden gedenkpenning (ter waarde van 1200 guldens), het veroverde schip en 12,000 guldens voor zijn bootsvolk vereerd, en hij verwierf daarenboven het kommando over het nieuwe oorlogschip *Wassenaar*.

(Het vervolg hierna.) 46

VERSCHEIDENHEDEN.

Twee werken, welke in de hoogduitsche taal, het eene in Berlijn, het andere in Leipzig, het licht zien, baren in deze loopende oogenblikken, om derzelver wetenschappelijke en wijsgeerige strekking, in de militaire letterkunde, veel opzien, en zijn het onderwerp van belangrijke mededeelingen, on-

der de officieren van den waren stempel. Het eerste, de nagelatene werken van den Pruisischen generaal K. von CLAUSEWITZ, getiteld *Vom Kriege*, is welligt het wijsgeerigste boek dat tot nog toe over de krijgskunst geschreven is, en dat het *inwendige wezen*, van de kunst des oorlogs, geheel van scholastieke vormen en beginselen bevrijd, doet kennen. In het verlies van dien schrijver heeft men, naar het gevoelen van bevoegde beoordeelaars den *Kant* der krijgskunst te betreuren.

Het tweede, door ons bedoelde werk, is de *Militair-Conversations-Lexikon*, door eene vereeniging van Duitsche officieren bewerkt. De drie *heften* van den 1sten band, welke tot nu toe verschenen zijn, en welke wij voor ons hebben liggen, bevatten reeds menig kernvol artikel.

De bespiegelande onderwerpen, vooral, zijn daarin met eene voor ons geheel nieuwe vrijheid van denkbeelden en onafhankelijkheid van gevoelen behandeld, zoodat wij niet geheel vrij van het denkbeeld zijn gebleven, dat reeds op dit werk het eerste gedeelte van het vroeger verschenen werk van den Generaal VON CLAUSEWITZ, deszelfs wijsgeerige strekking heeft uitgeoefend. Als eene kleine proeve, nemen wij de denkbeelden dier redactie, over het bevorderings-stelsel, (een onderwerp dat vooral in de laatste tijden, tot voorwerp van menige bespiegeling verstrekt heeft) over.

» Het *Stelsel van bevordering* heeft op de krijgskundige » bruikbaarheid der troepen eenen wezenlijken invloed. In » de oudste tijden was reeds de *vrije keuze*, zoo wel van » hooger hand als bij de laagste trappen der militaire hierar- » chie, gebruikelijk. Bij de Romeinen kozen de soldaten der » legioenen hunne onder- en hogere officieren; deze beide » klassen kozen hare hoofdlieden, *centurios*, terwijl de consuls » of prefecten uit deze hoofdlieden, de krijgs-tribunen (staf- » officieren) benoemden, wier werkring door de consuls » werd aangewezen. Toenmaals erkende men slechts de dien- » sten of functiën, welke elke graad konde uitoefenen, de » graden zelve echter niet. De hogere en lagere bevelheb- » bers werden slechts voor eenen zekeren tijd gekozen, doch » bleven, na afloop daarvan, nog verkiesbaar. Dit stelsel » van bevordering was echt republikeinsch in oorsprong en » strekking, had echter meer *na-* dan *voordeelen*, en onder- » ging later veranderingen, waarbij kunde en ervaring, meer » dan de gunst der menigte, werden in het oog gehouden. In » de midden-eeuwen benoemden de vorsten eenen ervaren » krijgsmans, tot opperbevelhebber of generaal; deze nu koos » onder zijne bekenden een aantal onderbevelhebbers of over- » sten, gaf hun, door patenten, het regt om regimenten aan te » werven, bepaalde de sterkte derzelve en de bewapening » der strijders, en tevens de geldsommen voor het maande- » lijksch onderhoud. De oversten handelden op gelijke wijze » in de keuze hunner hoofdlieden of kapiteins, terwijl deze » laatsten het regt hadden hunne luitenants te kiezen; de » soldaten benoemden zelve hunne onderofficieren. Langen » tijd bleef deze wijze van benoeming in gebruik, tot dat » eindelijk de Vorsten zich zelven het regt voorbehielden, de » Oversten en later ook de kapiteins en luitenants te benoe- » men. Een tijd lang voornamelijk gedurende de 18de eeuw- » bleven de officiersplaatsen koopbaar. Daar nu in eenen » tijd, waarin men zoo weinig middel en gelegenheid vond, » zich op eene wetenschappelijke wijze, tot hogere posten » voor te bereiden, de *krijg* en *dienstervaring* het beste mid- » del van aanbeveling waren, begon men langzamerhand daar- » aan eenige voorregten te verbinden, waaruit zich de *bevoor- » dering naar ouderdom van dienst* of het zogenaamde *ancien- » niteits-stelsel* ontwikkelde. Dit *stelsel* nu werd, uit ver- » keerdelijk begrepene inzigten, te ver getrokken, en lever- » de door ouderdom verzwakte *generaals* en *hoofd-officieren*. » Gedurende de fransche omwenteling was men in dit op- » zigt tot de grondstellingen van het Romeinsch gemeenebest » terug gekomen, doch weldra zocht de Fransche regering, » deze vrije keuze te beperken, om zich daardoor meer aan- » hang en magt in het leger toe te eigenen. In den aanvang

Deze pagina uit de tweede jaargang van de *Militaire Spectator* verwijst naar 'Vom Kriege': 'welligt het wijsgeerigste boek dat toe nog toe over de krijgskunst geschreven is' (1834, tweede deel, pagina 36)

Het secundaire materiaal (brieven, notities en het voorwoord van zijn weduwe) maakt duidelijk dat die eerste tekst tussen 1816 en 1818 in Koblenz is geschreven en een zeer opmerkelijke literaire vorm had. Dat maakt *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* een uitstekende kandidaat. Op zich is het ook een geloofwaardig scenario dat Clausewitz zijn oorlogservaringen in eerste instantie op deze manier op papier zet. Het enige probleem is dat dit lijnrecht ingaat tegen de visie van Azar Gat en enkele andere onderzoekers die menen dat Clausewitz zijn belangrijkste concepten pas veel later heeft ontwikkeld.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat Clausewitz aan zijn tweede versie begint als hij directeur van de *Allgemeine Kriegsschule* in Berlijn is en na enige tijd bemerkt dat die functie erg weinig tijd vergt. Onderzocht moet nog worden of het manuscript dat Hahlweg *Entwürfe und Vorarbeiten zum Werk 'Vom Kriege'* noemt, het restant van deze versie is of hier iets mee te maken heeft. Er is weinig reden om Paret te volgen en te denken dat de tweede versie al uitgroeit tot wat hij noemt *The first six books of On War and the drafts of books VII and VIII*.

We weten ook nog steeds niet precies wanneer Clausewitz overgaat naar zijn derde versie. Uit zijn Eerste Notitie valt wel op te maken dat dit de versie is geweest die steeds meer uitdijt, van een enkel werk naar de uiteindelijke acht boeken. Vermoedelijk heeft *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* hierin een belangrijke inhoudelijke rol gespeeld. Hoogstwaarschijnlijk gebruikt Clausewitz zijn oorspronkelijke 177 aforismen als basis voor het schrijven van nieuwe hoofdstukken. Sommige neemt hij letterlijk over, andere past hij aan of ontwikkelt hij door, en ongeveer vijftien aforismen laat hij vallen.

De ontdekkingen in Koblenz en Berlijn zijn natuurlijk van grote betekenis voor onze kennis over de revisie die in 1827 start. We weten nu exact wat de situatie op 10 juli 1827 in de Boeken I en II is en we kunnen zeer nauwkeurig zien hoe de revisie van die twee boeken dan verder gaat. In tegenstelling dan tot

nu toe werd gedacht, reviseert Clausewitz met name Boek II drastisch. Hij comprimeert zijn gedachten van twaalf tot zes hoofdstukken en hij handhaaft er slechts één.

Conceptueel gezien is natuurlijk de ontwikkeling die het beroemde allereerste hoofdstuk van Boek I doormaakt, van groter belang. Uit het feit dat de drukversie van 1832 niet door Clausewitz zelf is geschreven, mag worden afgeleid dat de revisie in 1830 nog niet volledig

Het inhoudelijke verschil tussen de oude en de laatste versie van het beroemde allereerste hoofdstuk is erg groot

voltooid was. Daarmee wordt aannemelijk dat de Derde Notitie dus toch de allerlaatste is, en dat Ramon Aron gelijk heeft dat we uiterst voorzichtig moeten zijn in onze interpretaties van *Vom Kriege*.

Daarmee is echter het tweede geschilpunt in de controverse nog niet volledig opgelost. De manuscripten in Berlijn en Koblenz geven géén uitsluitsel over de vraag of Clausewitz zijn beroemde concepten al vrij vroeg of pas heel laat heeft bedacht. Daarvoor moet eerst worden vastgesteld welke positie *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* precies in schrijfproces van *Vom Kriege* heeft gehad. Als dat geschrift werkelijk de eerste versie van het hoofdwerk is, wordt de controverse geheel in het voordeel van Aron beslecht. Dat zou immers betekenen dat Clausewitz zijn ideeën over 'oorlog is de voortzetting van politiek met andere middelen', de twee typen van oorlog en de 'wonderlijke drie-eenheid' in essentie al in Koblenz heeft bedacht, maar pas later volledig heeft uitgewerkt. En daarmee zou een onderzoek dat in de kelder van de KMA begon een bijzondere wending krijgen. ■

De Noordelijke IJszee: het nieuwe geopolitieke krachtenveld?

Waarom Oost-West spanningen in het Arctisch gebied niet langer ondenkbaar zijn

Het Arctische ijs smelt in rap tempo. Dit heeft tot gevolg dat er nieuwe, snellere en goedkopere vaarwegen en olie- en gasvoorraden beschikbaar komen. Onduidelijkheid over wie het recht op deze delfstoffen toekomt, in dispuut zijnde maritieme grenzen en verschil van mening over de juridische aard van de noordoostelijke- en noordwestelijke vaarweg maken een bespreking van de politiek-strategische implicaties van de ontsluiting van de Noordelijke IJszee noodzakelijk. Daar komt bij dat de Verenigde Staten, Rusland en China door globalisering en verschuivende machtsverhoudingen dichterbij elkaar zullen komen te zitten in termen van economische en strategische communicatie, wat zowel mogelijkheden voor coöperatie als conflict met zich meebrengt. Dit artikel onderzoekt de veranderende geopolitieke situatie in het Arctisch gebied, mede in het licht van de crisis in Oekraïne.

mr. F.M.S. Stevens*

Het Arctische ijs is de laatste decennia drastisch in omvang verminderd. Een rapport van de Verenigde Naties over klimaatverandering stelt dat vóór 2050 de Noordelijke IJszee waarschijnlijk 'vrijwel ijsvrij' zal zijn in september; de warmste maand van het jaar.¹

En dit is dan nog de meest conservatieve prognose. De voorspellingen ten aanzien van een ijsvrije zomer variëren van 2030 tot 2050.² De hieruit voortvloeiende belangen in de Noordelijke IJszee zijn aanzienlijk. Allereerst komen er nieuwe, snellere en goedkopere vaarwegen beschikbaar die de Atlantische Oceaan met de Grote Oceaan verbinden. Het betreft een tweetal routes: de Noordoostelijke doorvaart (NOD, als alternatief voor de route via het Suez-kanaal), van Noordwest-Europa langs Scandinavië en Siberisch Rusland naar Noordoost-Azië; en de Noordwestelijke doorvaart (NWD, als alternatief voor de route via het Panamakanaal), van Amerikaans Alaska door de Canadese Arctische eilanden naar de Atlantische Oceaan.

* Friso Stevens studeerde rechten en internationale veiligheidsstudies aan de Vrije Universiteit en is als onderzoeksstagiair verbonden geweest aan Z.M. Ambassade te Washington, D.C.

1 United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change (2013). 'Climate Change 2013. The Physical Science Basis. Summary for Policymakers', 25. Voor eerdere artikelen over dit onderwerp zie ook: A.T. Vermeij, 'Wat heeft de NAVO te zoeken op de Noordpool?', *Militaire Spectator* 182 (2013) (10) 445 e.v.; P. Teeuw, 'Een koude crisis? De strijd om de Noordpool', *Militaire Spectator* 181 (2012) (12) 160 e.v.

2 Adviesraad Internationale Vraagstukken (september 2014), 'De toekomst van de Arctische regio. Samenwerking of confrontatie?', 9.

Deze routes zijn niet alleen korter (de NOD tot wel 30 procent) en dus significant goedkoper, de voornaamste en thans meest begaanbare route, de NOD, omzeilt tevens de door piraterij geplaagde en dure Suez-route. Deze route gaat door de Golf van Aden, en de strategisch precaire Straat van Malakka. Het is de verwachting dat naarmate de route toegankelijker wordt, het economisch verkeer zal toenemen.

Ook met de visserij en de ontginning van delfstoffen zijn grote belangen gemeoid. De belangrijkste beschikbaar komende delfstoffen zijn olie en gas: het betreft respectievelijk 13 en 30 procent van 's werelds nog niet ontdekte voorraden.³ De economische levensvatbaarheid van deze delfstoffen hangt af van de marktprijs en de kostprijs van delving. Volgens voormalig CEO van de Italian Energy Company, Paolo Scaroni, is Arctische oliewinning rendabel bij een marktprijs van \$90-100 per vat ruwe olie, aangezien het om niet eenvoudig te delven voorraden gaat.⁴ Volgens het Internationale Energie Agentschap zal ondanks de hogere kostprijs toch een beweging richting deze categorie olie zijn, aangezien de goedkopere, eenvoudiger te ontginnen olie in toenemende mate uitgeput zal zijn.⁵

FOTO: V.M. GARTEN

Als de Noordelijke IJszee in de zomer ijsvrij is komen er nieuwe, snellere en goedkopere vaarwegen beschikbaar

Conflicterende aanspraken

Het is echter lastig om eenduidig vast te stellen wie het recht op de delfstoffen toekomt. Hoewel het internationaalrechtelijke kader, het VN-Zeerechtverdrag, wordt onderschreven door alle Arctische staten (door de Verenigde Staten als enige beleidsmatig, niet verdragsrechtelijk), is de toepassing ervan op de Noordelijke IJszee, gezien de specifieke geografische omstandigheden problematisch. Hoewel het helder is dat ieder land een *Exclusive Economic Zone* (EEZ) heeft van 200 zeemijl, gemeten vanaf de kust, is het niet duidelijk aan wie de reserves aan delfstoffen behoren die zich bevinden op het continentale plat buiten de EEZ's. Dit betekent

a contrario dat alles wat geen EEZ is mogelijk internationale wateren betreft, waar ontginning van delfstoffen een economisch recht is dat toebehoort aan elk land (de positie van China).⁶

- 3 C. Ebinger, J.P. Banks en A. Schackmann (2014). 'Offshore Oil and Gas Governance in the Arctic. A Leadership Role for the U.S.', *Brookings Institution*, p. 6.
- 4 S.G. Borgerson e.a. (2014). 'The Emerging Arctic', *Council on Foreign Relations*.
- 5 Zie International Energy Agency (2014). 'FAQs: Oil', onder 'peak oil argument'. Zie ook Ernst & Young (2013). 'Arctic Oil and Gas', p. 3, dat stelt dat toekomstige olieprijsen gunstig zullen zijn voor ontginning van Arctische olie.
- 6 S.G. Borgerson, 'Arctic Meltdown. The Economic and Security Implications of Global Warming', in: *Foreign Affairs* 87 (2008) (2) 72.

Estimated Undiscovered Oil and Gas in the Arctic and Potential Trade Routes

BRON: BROOKINGS INSTITUTION

Een andere benadering is die van Denemarken. In december 2014 heeft het land 900.000 vierkante kilometer van de Noordpool geclaimd op basis van onderzoek dat zou uitwijzen dat de zeebodem van dit gebied (het Lomonosov Rif) vastzit aan Groenland. Een claim die

conflicteert met Ruslands claim en waarschijnlijk ook met die van Canada.⁷ Deze onduidelijkheid over wat van wie is, heeft mogelijk veiligheidsimplicaties.

Niet alleen zijn er conflicterende aanspraken, ook is er discussie over de maritieme grenzen tussen Canada en Denemarken, en Canada en de VS. Daarnaast is er verschil van mening over de

7 'The Arctic. Frozen Conflict', in *The Economist* (20 december 2014).

NWD langs Canada, en de NOD langs Rusland, territoriale zee- of internationale wateren betreft.⁸ Naast de mogelijkheid dat deze kuststaten hoge tarieven zullen heffen op de doorvaart, bestaat er de vrees dat een potentieel belangrijke vaarroute zou kunnen worden afgesloten. De VS, de Europese Unie en China hebben al aangegeven deze vaarwegen te beschouwen als internationale Straten, waar schepen het recht van doorvaart hebben;⁹ een zienswijze die in de toekomst spanningen zou kunnen gaan opleveren met Canada en Rusland.

Coöperatie of conflict?

In een eeuw van globalisering heeft het smelten van de Noordpool als gevolg dat de VS, Rusland en China dichterbij elkaar zullen komen te zitten in termen van economische en strategische communicatie. Dit brengt zowel mogelijkheden voor coöperatie als conflict met zich mee,¹⁰ iets wat in de beleidsdocumenten van alle Arctische staten terugkomt. De thans gespannen verhoudingen en de dilemma's over veiligheid in de Oost- en Zuid-Chinese zee laten zien dat wanneer de belangen in economisch-strategische zin groot zijn en geschillen onbeslecht blijven, de mogelijkheid van een escalatie naar het militaire vlak reëel is. Dat de liberaal-democratische NAVO-bondgenoten hun onderlinge geschillen vreedzaam zullen beslechten, staat buiten kijf. Het is dan ook de voorspelling dat ten aanzien van deze landen de vruchtbare Arctische coöperatie binnen multilaterale- en bilaterale verbanden zal worden gecontinueerd. Ten aanzien van China en Rusland ligt dit anders.¹¹

China

China, met een economie dat voor een groot deel afhankelijk is van export en delfstoffen, heeft met zijn investeringen in wetenschap en Arctische hardware, en regionale aanwezigheid en samenwerkingsverbanden laten zien een serieuze speler te willen zijn in het Arctisch gebied.¹² Ook heeft China reeds aangegeven dat het een moreel-juridisch recht heeft op in ieder geval een deel van de zogeheten 'donut hole': het gebied gerekend vanaf de respectievelijke EEZ's.

VN-chef Ban Ki-Moon in het Arctisch gebied. De toepassing van het VN-Zeerechtverdrag op de Noordelijke Ijszee is problematisch gezien de specifieke geografische omstandigheden

Los van het feit dat sommige Arctische staten ook economische rechten claimen ten aanzien van het continentale plat, kan alleen al de perceptie van een niet-Arctische grootmacht als China dat massaal inzet op de ontginning van Arctische delfstoffen spanningen opleveren met de Arctische staten en de gevestigde (westerse) orde. Een dergelijke unilaterale toe-eigening van delfstoffen in betwiste wateren zou tevens conflicteren met het Nederlandse streven naar een sterke internationale rechtsorde.¹³

8 Adviesraad Internationale Vraagstukken, zie noot 2, 54.

9 D. Francis (2013). 'U.S. and Canada Should Become Partners in the Arctic', *Huffington Post*.

10 R.D. Kaplan, *The Revenge of Geography. What the Map Tells Us About Conflicts and the Battle Against Fate*. (New York, Random House, 2012) 101-102.

11 Volgens de data van het Polity IV Project is China, met een score van -7, één van de meest autoritaire regimes ter wereld. Rusland is in 2014 gedaald van een 6 naar een 4, wat het een 'anocratie' maakt: een hybride variant waarin de staat democratische en autocratische elementen heeft. Volgens de democratic Peace Theory bestaat er hierdoor bij de westerse liberale democratieën wantrouwen jegens Rusland en China, waardoor frictie waarschijnlijker is. Zie: M. Doyle, 'Kant, Liberal legacies, and Foreign Affairs', in: *Philosophy and Public Affairs*, 12 (1983) (3) 205-235.

12 H.A. Conley (2012). 'A New Security Architecture. An American Perspective', *Center for Strategic and International Studies*, 40.

13 Zie: Ministerie van Buitenlandse Zaken (2012). 'Nederland en de Poolgebieden 2011-2015', 17-18 en Ministerie van Buitenlandse Zaken (2013). 'Internationale Veiligheidsstrategie', 9-10.

FOTO: AP

China heeft laten zien een serieuze speler te willen zijn in het Arctisch gebied

Gezien de huidige geringe Chinese aanwezigheid lijkt het nog te voorbarig om harde conclusies te trekken of mitigerende maatregelen voor te stellen. Een gepaste conclusie lijkt te zijn dat China de boot niet wil missen en dat het zorgt voor een minimale regionale presentie in IJsland en Groenland van waaruit men in de toekomst in politiek-strategische zin kan opschalen.¹⁴ Aangezien de grote containerschepen die voor China's export van belang zijn niet door de NOD en NWD kunnen, zal vooral de positie van China ten opzichte van de Arctische delfstoffen in de gaten moeten worden gehouden. Ook

zouden milieuverontreiniging of olielekken afkomstig van boorplatformen of olietankers voor spanningen kunnen zorgen.

Russische 'Rebalancing'

Indien de almaar toenemende spanningen tussen Oost en West over de crisis in Oekraïne in ogenschouw wordt genomen, evenals de aard van het regime¹⁵ en het verleden van strategische competitie in de Noordelijke IJszee tussen de Sovjet-Unie en de VS,¹⁶ kan Rusland daarentegen wel als potentiële opponent van de westerse Arctische staten worden gezien. En, gezien de Noord-Atlantische bondgenootschappelijke verplichting, dus ook als potentiële opponent van Nederland.

De Russische belangen in het Arctisch gebied zijn groot. Met zijn immense noordelijke kustlijn en bijbehorende EEZ heeft Rusland met

14 D.C. Wright (2011). 'The Dragon Eyes the Top of the World', *U.S. Naval War College*, 35, 38.

15 Zie Polity IV Project en Doyle, zie noot 11.

16 Adviesraad Internationale Vraagstukken, zie noot 2, 10-11.

52 procent de grootste olie- en gasreserves van de Noordelijke IJszee. Uit cijfers blijkt dat Rusland de afgelopen jaren in toenemende mate afhankelijk is geworden van olie-inkomsten om zijn budget sluitend te maken (ten minste 50 procent van het federale budget wordt gedekt door olie- en gasinkomsten, maar waarschijnlijk ligt dit getal een stuk hoger),¹⁷ iets wat ook terugkomt in de in 2009 gepresenteerde Russische Arctische strategie.

Daarin stelt de Russische Veiligheidsraad dat de inkomsten uit de nieuwe Arctische delfstofvoorraden noodzakelijk zijn om de sociaal-economische problemen die het land ervaart te kunnen ondervangen.¹⁸ Aangezien de eenvoudig en goedkoop te winnen olie voor een groot deel reeds gewonnen is, zou tegen 2020 het Russische Arctisch gebied de primaire bron van gas- en oliewinning moeten zijn geworden.¹⁹ Naast olie- en gasopbrengsten beschouwt Moskou ook de NOD, de noordelijke route die het eerst beschikbaar komt, als zijnde van groot economisch- en strategisch belang.²⁰

Om deze belangen te waarborgen zijn volgens de Russische Veiligheidsraad aanzienlijke investeringen in de Arctische strategische infrastructuur en capaciteiten noodzakelijk, iets wat president Poetin in 2013 bevestigde.²¹ Het nieuw opgerichte Arctische Commando heeft als taak om Ruslands Arctische scheepvaartwegen, de visserij, olie- en gasvelden, en de nationale grenzen te beschermen.²²

Onder dit commando vallen een vliegdekschip, een kruiser, vijf torpedobootjagers, twee fregatten en zo'n twintig patrouilleschepen. De met ballistische raketten uitgeruste onderzeeboten zijn verplaatst naar de meest westelijke regio van Rusland nabij Noorwegen.²³ Zorgwekkend is ook de Russische aandacht voor lucht- en ruimtevaartverdediging en de inzet van *early warning* radars en elektronische oorlogvoerings-eenheden in het Arctisch gebied.²⁴

Met het heropenen van en het investeren in oude Sovjet-havens en maar liefst zeven vliegvelden, gecombineerd met het versterken van de aanwezigheid van de Russische marine

in het gebied,²⁵ kan dan ook met recht gesproken worden van een Russische militaire *rebalancing* richting de Noordelijke IJszee.

Een Amerikaans tegenwicht?

Een tegenwicht tegen de toenemende aanwezigheid van Rusland in het Hoge Noorden zou kunnen worden geboden door die andere grootmacht in het gebied: de Verenigde Staten. Aan Amerikaanse ambities ten aanzien van de

-
- 17 L. Aron 'The Political Economy of Russian Oil and Gas', *American Enterprise Institute* (2013) 4.
 18 M. de Haas. 'Russia's Arctic strategy – challenge to Western energy security', *Clingendael Institute* (2009).
 19 Aron, zie noot 16, Z. Katarzyna. 'Russia's Arctic Strategy: Ambitions and Constraints', *Geopolitics of the High North* (2010).
 20 De Haas, zie noot 17.
 21 L. Harding, 'Russia to boost military presence in Arctic as Canada plots North Pole claim', *The Guardian* (10 december 2013).
 22 Z. Keck, 'Russia to Establish Arctic Military Command', *The Diplomat* (21 februari 2014).
 23 Adviesraad Internationale Vraagstukken, zie noot 2, 49.
 24 Keck, zie noot 22.
 25 Borgerson, zie noot 4.

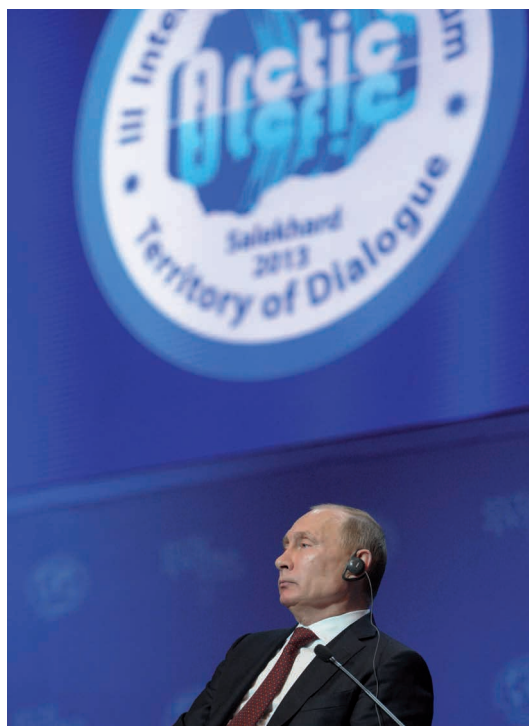

FOTO: AP, A. DROEJZIJN

Volgens president Poetin zijn aanzienlijke investeringen in de Arctische strategische infrastructuur noodzakelijk

Noordelijke IJszee is in ieder geval geen gebrek. Beleidsdocumenten spreken van raketverdediging en *early warning*, het vergroten van de *domain awareness*, de inzet van zee- en luchtsystemen ten behoeve van *strategic sealift* mogelijkheden, strategische afschrikking en maritieme presentie en veiligheidsoperaties in het gebied.²⁶

Daarnaast dienen de Amerikaanse belangen 'in lijn met het internationaal recht' – het Zee-rechtverdrag zoals dat door de VS worden geïnterpreteerd – te worden bevorderd. In dit verband wordt nadruk gelegd op *freedom of the seas*, wat correspondeert met het internationaal gewoonterecht zoals gecodificeerd in artikel 87 lid 1 van het Zeerechtverdrag. Dit artikel houdt in dat internationale wateren vrij begaanbaar zijn voor een ieder.

De Amerikaanse marine beoogt dit te bewerkstelligen door het fysiek op het water of in de lucht uitoefenen van deze rechten, middels het varen door Internationale Straten (lees: de NWD en NOD die Canada respectievelijk Rusland als binnenwateren beschouwen), *innocent passage* door territoriale zeeën, en het uitvoeren van operaties 'op, over en onder' (ten overvloede: 'onder' heeft betrekking op ondermeer surveillance door onderzeeboten) de EEZ's van Arctische staten.²⁷

Tegelijkertijd maakt de Arctische strategie van het Amerikaanse ministerie van Defensie, wanneer deze wordt gelezen in samenhang met het rapport over infrastructuur van het Pentagon uit mei 2012 en de *Quadrennial Defense Review* van 2014 duidelijk dat de Amerikanen de dreiging uit het Hoge Noorden als laag kwalifi-

ceren. Vooral nog lijken de Amerikanen prioriteit te geven aan met name de heroriëntering op Azië. Een gebrek aan urgentie dat terug te vinden is in de (zeer beperkte) allocatie van middelen.²⁸

Op dit moment beschikt de VS over slechts drie gebrekkige ijsbrekers (ter vergelijking: Rusland heeft er dertig). Amerikaanse en Canadese havens en infrastructuur in het Hoge Noorden ontbreken. Zonder concrete stappen om hierin te investeren loopt het Pentagon volgens het *Government Accountability Office*, een federaal toezichtsorgaan, het risico dat nood-zakelijke capaciteit te laat komt.²⁹ Het ontwikkelen en bouwen van deze capaciteit neemt namelijk zeker een decennium in beslag.

Men kan zich afvragen of de Amerikaanse ambities haalbaar dan wel beoogd zijn om daadwerkelijk te worden gerealiseerd. Hoewel er in het geval van een militair conflict met onderzeeboten en luchtcapaciteiten asymmetrisch kan worden gereageerd,³⁰ is voor afschrikking en het afdwingen van de soevereiniteit en vrije doorvaart wel een bepaalde mate van ijsbestendige capaciteiten en regionale presentie vereist.

Toekomstscenario

Het is de voorspelling dat het Arctisch gebied met zijn delfstoffen en nieuwe vaarwegen binnen tien tot twintig jaar economisch ontsloten zal zijn en deel zal uitmaken van de wereldeconomie.³¹ Met een toename van economische belangen en activiteit in het Arctisch gebied zal er tevens meer militaire activiteit plaatsvinden ter bescherming van deze economische belangen.

Hiervoor werd duidelijk dat er op dit gebied een aanmerkelijke discrepantie bestaat tussen de regionale commitment van de VS (alsook van de andere Arctische NAVO-staten) en Rusland, dat als enige land de daad bij het woord voegt en (in Ruslands geval: massaal) investeert in Arctische strategische infrastructuur en capaciteiten. De beleidsdocumenten van de Arctische NAVO-staten stellen dat door zaken als onderlinge

26 United States Department of Defense. 'Arctic Strategy' (2013) 3, 8.

27 The White House. 'Implementation Plan for The National Strategy for the Arctic Region' (2014) 8-10.

28 Zie in dit verband H.A. Conley, 'Washington's Arctic "To Do" List', *Center for Strategic and International Studies* (2014).

29 Dit bracht het GAO reeds in 2012 naar voren. United States Government Accountability Office (januari 2012). 'Arctic Capabilities. DOD Addressed Many Specified Reporting Elements in Its 2011 Arctic Report but Should Take Steps to Meet Near- and Long-term Needs', voorblad.

30 United States Department of the Navy, 'U.S. Navy Arctic Roadmap 2014-2030' (2014) 15-18.

31 Ebinger, Banks, Schackmann, zie noot 3, 12.

FOTO: US DEPARTMENT OF DEFENSE, M. PLATEK

Amerikaanse mariniers gaan met de 'Rotterdam' naar de Noorse Poolcirkel voor de NAVO-oefening Cold Response. Rusland liet eerder dit jaar weten voorbereid te zijn op westerse 'dreigingen' in het gebied

(technologische) afhankelijkheid en de barre omstandigheden regionale samenwerking voor de hand ligt. Ten aanzien van de spanningen omtrent Oekraïne wordt in westerse diplomatieke kringen vooral benadrukt dat moet worden getracht de Noordelijke IJszee te 'isoleren' van het conflict met Rusland. Een militarisering van het Arctisch gebied moet worden voorkomen.

Poetin in het nauw

Sinds het conflict in Oekraïne begin 2014 begon zijn de verhoudingen tussen Oost en West drastisch veranderd, iets wat inmiddels ook zijn weerslag heeft op de Noordelijke IJszee. In maart waren er grootschalige militaire oefeningen in het Arctisch gebied, volgens de Russische minister van Defensie om voorbereid te zijn op 'nieuwe uitdagingen en dreigingen'.³² Het was duidelijk dat hij hiermee doelde op het Westen en de NAVO. Ook is aangekondigd dat

Russische strategische nucleaire bommenwerpers weer regelmatig boven de Noordelijke IJszee zullen gaan vliegen.³³

Voor de verdere ontwikkeling van de betrekkingen in het Arctisch gebied is Ruslands economie van belang. Door toedoen van de lage olieprijs en de westerse sancties, opgelegd naar aanleiding van Ruslands betrokkenheid bij de oorlog in Oekraïne, zijn Ruslands economische vooruitzichten fors naar beneden bijgesteld. Het Internationaal Monetair Fonds verwacht een krimp van de Russische economie met drie procent in 2015.³⁴

32 Aan de oefening deden volgens de Russische minister van Defensie 38.000 militairen, meer dan 50 oppervlakteschepen en onderzeeboten en 110 vliegtuigen mee, Associated Press (16 maart 2015), 'Russia Launches Massive Arctic Military Drills', *New York Times*.

33 Associated Press (12 november 2014). *Russia's long-range bombers to conduct regular patrol over Arctic Ocean, Caribbean, and Gulf of Mexico*.

34 J. Farchy, 'Russia downgraded to 'junk' by S&P', *Financial Times* (26 januari 2015).

Deels hebben de economische sancties betrekking op Ruslands energiesector. Westerse oliebedrijven zoals Exxon Mobile, BP en Shell mogen niet langer diensten, materiaal en technologie aan Russische oliebedrijven ter beschikking stellen die noodzakelijk zijn voor Arctische (diepzee-) boringen. Het economisch welvaren van Rusland is in grote mate afhankelijk van het aanboren van de nieuwe Arctische bronnen. Dat brengt met zich mee dat deze sancties, mochten ze op lange termijn in stand blijven, consequenties zullen hebben voor het toekomstige Russische budget en de economie.

De Noordelijke IJszee kan niet langer worden 'geïsoleerd' van het conflict dat het Westen met Rusland heeft over Oekraïne

Daarnaast is de olieprijs sinds juli 2014 gehalveerd. Het Internationale Energie Agentschap voorspelt dat de olieprijs zal herstellen van de daling van de prijs onder de \$50, maar dat de prijs zal stabiliseren op een prijsniveau dat 'substantieel lager' is dan de hoge olieprijs van de afgelopen drie jaar.³⁵ Mocht deze voorspelling bewaarheid worden, dan heeft dit evident gevolgen voor de rendabiliteit van de ontginning van Russische olie.

Door de algemene zwakte van het Russische economische model,³⁶ en Ruslands grote afhankelijkheid van olie-inkomsten om het land draaiende te houden, zal de druk op president Poetin toenemen. Wanneer de Russische

economie dramatisch verslechtert, zal hij in het nauw komen te zitten. Poetin zal de verslechterde economie wijten aan het Westen (wat hij nu al doet) en reageren met het enige legitimerende middel dat hem nog rest: nationalisme en toenemende militaire assertiviteit.

Met een Noordelijke IJszee die in toenemende mate geïntegreerd raakt met de wereld, zouden de huidige Oost-West spanningen omtrent Oekraïne heel wel kunnen uitbreiden naar het Arctisch gebied.³⁷ Dit zou kunnen resulteren in een Noordelijke IJszee die doet denken aan de Koude Oorlog-tijden van weleer. Punten van confrontatie zouden kunnen liggen in een beperking van de doorvaart door de NOD (mocht deze route economisch rendabel zijn geworden) en een toename in inlichtingenactiviteiten, onderzeeboten en vluchten van de Russische luchtmacht nabij NAVO-grondgebied.

Conclusie

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat de coöperatieve benadering vervat in de Arctische strategieën van de NAVO-landen is ingehaald door een nieuwe realiteit. De Noordelijke IJszee kan niet langer worden 'geïsoleerd' van het conflict dat het Westen met Rusland heeft over Oekraïne.

Zonder een beleidswijziging van de vooralsnog afwachtende Amerikanen zal Rusland in toenemende mate een dominante positie weten te verwerven in het Arctisch gebied, in economische én militaire zin. In het huidige klimaat van grote spanningen tussen Oost en West zou dit, met de onzekerheden die bestaan over de juridische status van de vaarwegen en de delfstoffen in de Noordelijke IJszee, zorgelijke implicaties kunnen hebben voor de vrede en stabiliteit en de rechtsorde in de regio.

Het lijkt daarom verstandig in NAVO-verband meer nadruk te leggen op het Arctisch gebied. Vanuit Europees perspectief moet hierbij, gezien de geografische ligging en de Arctische infrastructuur die deze landen bezitten, vooral naar Noorwegen en Groenland (Denemarken) worden gekeken. ■

35 The Associated Press 'Global Agency Sees Oil Price Recovery but No Return to Highs', *The New York Times* (9 februari 2015).

36 World Bank, 'Russian Economic Report 31: Confidence Crisis Exposes Economic Weakness', World Bank (26 maart 2014). 'Russia Economic Report 32: Policy Uncertainty Clouds Medium-Term Prospects' (24 september 2014).

37 Robert Huebert in D.C. Robertson (24 maart 2014). 'Far North turf war: Who really rules the Arctic?', *Metro News*.

Schrijftalent gezocht!

In deze *Militaire Spectator* is plaatsgemaakt voor twee gastcolumns. P. de Vries schrijft over de noodzaak van veerkracht in het werk van de militair. Het is de zevende in een reeks columns van zijn hand die de komende tijd in de *Militaire Spectator* gepubliceerd worden. Maar eerst gaat W. Oppedijk van Veen in op het Amerikaanse strategische en militaire optreden van de afgelopen decennia. De redactie van de *Militaire Spectator* daagt ook andere lezers uit om een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet

passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Een bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Amerika, onze bondgenoot!

Walle M. Oppedijk van Veen*

De Amerikaanse krijgsmacht zal in het algemeen, maar vooral in het Westen, gezien worden als de machtigste en de dodelijkste ter wereld. Geavanceerde technologieën en systemen, dodelijke precisiewapens, *killing robots* en de best opgeleide soldaten geven de VS een dominante plaats in het gevecht op de grond, op zee en in de lucht en ruimte. Niet verbazend is dan ook het respect, het ontzag en de soms kritiekloze adoratie voor de VS en zijn krijgsmacht. Van die kritiekloze adoratie was ik jaren terug getuige tijdens een KVBK-bijeenkomst aan de vooravond van de tweede Golfoorlog. Eén van de aanwezigen vroeg zich af of het niet waarschijnlijker was dat de VS van plan was Irak binnen te vallen vanwege de olie, dan om welke andere mooie reden ook. In de daarop volgende discussie was weinig plaats voor twijfel: de Amerikanen waren onze bondgenoten en we moesten daar maar blij mee zijn en de Amerikanen zouden in Irak worden binnengehaald door juichende menigten langs de route, met of zonder bloemen.

In strikt militair opzicht heeft de VS sinds Vietnam klinkende overwinningen behaald zoals in de eerste en tweede Golfoorlog met Irak en in Afghanistan. Hoewel sommigen het Amerikaanse militaire optreden in die oorlogen duiden als de *Revolution in Military Affairs* die het militair handelen in de toekomst zal kleuren,

benadrukken anderen de sterk ongelijke krachtsverhoudingen tussen de strijdende partijen.¹ Zo was Irak immers militair en economisch geheel uitgeput en verzwakt als gevolg van de Iran-Irak Oorlog, die duurde van 1980 tot 1988. Afghanistan was een middel-eeuws aandoende religieuze dictatuur. Inmiddels – niet meer zo opmerkelijk – blijkt de follow-up van de veelvuldige inzet van de Amerikaanse krijgsmacht in de wereld niet altijd erg effectief te zijn geweest. De voorbeelden van Irak en Afghanistan spreken voor zich: honderdduizenden slachtoffers en vluchtelingen onder de burgerbevolking in de voorbije jaren en verwoestende burgeroorlogen zijn daar op dit moment aan de gang. Met de tweede Golfoorlog en zijn nasleep is ook bijgedragen aan een grotere instabiliteit in het Midden-Oosten; inmiddels is Libië één grote chaos en in Syrië, met zijn vele elkaar bevechtende partijen, is het geheel onduidelijk wie tegen wie vecht en wie er door wie wordt ondersteund. Wanneer er weer eens sprake is van Amerikaanse bemoeienis in een land (wat te denken van hun plannen voor uitgebreide wa-

* De auteur dankt Bernard Hammelburg (journalist/buitenlandcorrespondent) voor suggesties rond literatuur- en internetbronnen.

1 Zie onder meer Keith L. Shimo, *The Iraq Wars and America's Military Revolution* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010).

penondersteuning aan Kiev?), houd je je hart vast hoe dat zal gaan aflopen. Zo blijkt ook dat de hedendaagse asymmetrische conflicten steeds lastiger te winnen zijn door de reguliere militaire grootmachten.²

Kortzichtigheid

Ik wil op deze plaats niet ingaan op allerlei mogelijke verklaringen hiervoor. Maar op één of andere manier lukt het de VS keer op keer partijen militair te ondersteunen die zich later ontwikkelen tot geduchte tegenstanders, soms alleen politiek, maar soms ook actief militair. Enkele voorbeelden van deze militair-politieke kortzichtigheid zijn:

- De militaire en financiële ondersteuning van de Afghaanse Mujahideen-eenheden in hun strijd tegen de Sovjet-Unie. Deze Mujahideen-eenheden vormden later de Talibanregering, waarmee de VS in oorlog kwam naar aanleiding van 9-11;
- De ondersteuning van Irak in de oorlog met Iran door het verstrekken van AWACS-*intelligence*, het leveren van militaire goederen en het toelaten van illegale wapenleveranties door sommige van Iraks Arabische bondgeno-

2 Zie onder meer Ivan Arreguin-Toft, 'How the weak win wars. A theory of asymmetric conflict', in: *International Security*, Vol. 26, No. 1, (2001) 93-128 (<http://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.2/Arreguin-Toft%20IS%202001.pdf>) en het recente essay van Bernard Hammelburg, 'Oorlogen zijn niet meer te winnen', in: *Financieel Dagblad*, 20 december 2014.

3 Zie onder meer Seymour M. Hersh 'U.S. Secretly gave aid to Iraq early in its war against Iran', in: *The New York Times*, 26 januari 1992 (<http://www.nytimes.com/1992/01/26/world/us-secretly-gave-aid-to-iraq-early-in-its-war-against-iran.html>) en Williamson Murray & Kevin M. Woods, *The Iran-Iraq War. A Military and Strategic History* (Cambridge, Cambridge University Press, 2014).

4 Stephen M. Malt, 'Wikileaks, April Glaspie, and Sadam Hussein', in: *Foreign Policy*, 9 januari 2011 (<http://foreignpolicy.com/2011/01/09/wikileaks-april-glaspie-and-sadam-hussein/>).

5 Zie onder meer Ahmed Rashid, *Descent into Chaos. How the war against Islamic extremism is being lost in Pakistan, Afghanistan and Central Asia* (New York, Allan Lane/Penguin Books, 2008).

6 Bernard Hammelburg, 'Ik ben Charlie niet, ik schaam me voor zulke plaatjes', in: *Financieel Dagblad*, 12 januari 2015 en Gemma Mullin, 'Revealed: How Al Qaeda paymasters are 'living freely' in Qatar despite Gulf state's claim that it doesn't support terrorists', in: *Daily Mail*, 16 november 2014 (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2836320/How-Al-Qaeda-paymasters-living-freely-Qatar-despite-Gulf-state-s-claim-doesn-t-support-terrorists.html>).

ten. Overigens werden de Iraniërs in diezelfde oorlog door de VS gesteund met de levering van reserveonderdelen en een paar duizend antitankkrakketten;³

- Het nalaten om indringend te waarschuwen voor de ernstige consequenties van een Iraakse invasie in Koeweit tijdens de onderhandelingen met Saddam Hoessein over hoe de vriendschapsbanden met de VS verder aan te halen. Hoewel zeker geen 'groen licht' voor een inval in Koeweit zal zijn gegeven, kan de positie van de VS mogelijk wel zo zijn opgevat dat de Amerikanen niet bereid waren de strijd aan te gaan om de soevereiniteit van Koeweit te waarborgen.⁴

Verwant aan dit soort voorbeelden zijn die waarin de VS regimes en landen militair en financieel ondersteunt en waarmee het land nauwe relaties onderhoudt, zoals Pakistan, Saoedi-Arabië en de Golfstaten. Pakistan is met miljarden ondersteund in de strijd tegen al-Qaida, maar heeft het geld voor een belangrijk deel gebruikt om de Taliban, al-Qaida en andere extremistische groepen een thuisbasis te geven voor hun strijd in Afghanistan en het Indiase deel van Kashmir. Slechts onder grote druk van de VS werd zo nu en dan een prominent lid van al-Qaida door Pakistan (lees: president Musharraf en de chef van de Pakistaanse inlichtingendienst ISI) uitgeleverd.⁵ In Saoedi-Arabië en de Golfstaten zijn er puissant rijke en invloedrijke families die al-Qaida en aanverwante religieuze terreurorganisaties verhuld financieren en ondersteunen.⁶

Vragen bij het daadwerkelijke optreden

Niet alleen de manier waarop de VS in zijn oorlogen tegen het terrorisme partnerschappen in landen als Irak, Afghanistan en recentelijk Syrië is aangegaan, maar ook het daadwerkelijke Amerikaanse militaire optreden roept veel vragen op. Je zou toch denken dat elke militair/strijder in een gewapende conflictsituatie gehouden is aan ten minste de gedragscodes en normen zoals die zijn vastgelegd in de Geneefse Conventie. Dat de praktijk wel eens anders wil

uitwijzen en de codes niet door alle betrokken conflictpartijen op gelijke wijze worden gerespecteerd, is algemeen bekend en is van alle tijden. Maar als een Amerikaanse president, zijn vice-president en zijn minister van Defensie hun tegenstanders in hun *War on Terror* bestempelen tot *unlawful enemy combatants*,⁷ met het doel de bescherming te omzeilen die de Conventie van Genève inzake de behandeling van krijgsgevangenen biedt, dan is dat vragen om problemen in het veld. Bijna vanzelfsprekend heeft dit kwalijke regeringsbeleid geleid tot de bekende excessen, zoals de gevangnissen in Guantanamo Bay (Cuba) en Abu Ghraib (Irak), het langdurig opsluiten van gevangenen en onschuldige burgers, onder wie kinderen en bejaarden, en het martelen op grote schaal.⁸ In alle redelijkheid kunnen we in onze beschaving dit soort gedrag toch niet anders noemen dan oorlogsmisdaden. President Obama heeft weliswaar op de tweede dag van zijn presidentschap het martelen verboden, maar hij heeft de dag daarna een drone-aanval op een al-Qaida-kopstuk goedgekeurd die resulteerde in minstens elf burgerslachtoffers;⁹ ook niet iets waar je direct vrienden mee maakt. Als de Amerikaanse regering daarbij ook nog eens weigert het statuut van het Internationaal Strafhof in Den Haag te ratificeren en zich niet aan de uit het statuut voortvloeiende verplichtingen wenst te houden, dan is de weg vrij om een oorlog onder valse voorwendsels, zoals in het geval van de tweede Golfoorlog, te beginnen en te voeren. Het Internationaal Strafhof is juist bedoeld om in dat soort gevallen de daarvoor verantwoordelijke personen ter verantwoording te roepen.¹⁰ Het Amerikaanse standpunt degradeert het Internationaal Strafhof tot een overwinnaarstribunaal, waarvoor alleen de relatief niet zo machtige, overwonnen en gevangengenomen presidenten, generaals, oorlogsmisdadigers en andere schurken terecht staan en zich moeten verantwoorden voor hun oorlogsdaden.

Het kortzichtige strategisch militair-politieke optreden, het omzeilen van de Geneefse Conventie inzake de behandeling van krijgs-

gevangenen, het toestaan van oorlogsmisdaden als martelingen en het niet gebonden willen zijn aan het Internationaal Strafhof getuigen van een grenzeloze arrogantie van de macht.

Keer op keer lukt het de VS partijen militair te ondersteunen die zich later ontwikkelen tot geduchte tegenstanders

Nederland is sinds de Tweede Wereldoorlog onlosmakelijk met de VS verbonden en heeft ook altijd uitdrukkelijk voor het militaire bondgenootschap met de VS gekozen. Aantrekkelijke alternatieven zijn ook niet echt voorhanden. Zou het dan niet eens aardig zijn er naar te streven dat onze bondgenoot zijn krijgsmacht en overige middelen wat strategischer inzet en zich weer gaat houden aan, onder meer, de in onze beschaving geldende spelregels van de Geneefse Conventie en het Internationaal Strafhof? Misschien dat we dan weer een beetje trots op onze Amerikaanse vrienden kunnen zijn. ■

-
- 7 Deze kwestie wordt uitgebreid besproken in Terry D. Gill & Elies van Sliedregt, 'Guantanamo Bay. A Reflection on the Legal Status and Rights of 'Unlawful Enemy Combatants'', in: *Utrecht Law Review* Vol.1, Issue 1 (2005) 54.
 - 8 Zie voor een uitgebreid overzicht Ahmed Rashid, *Descent into Chaos*, hoofdstuk 14: *America shows the way: the disappeared and the rendered*, blz. 293-316. Van recenter datum is het artikel van de oud-Amnesty Nederland voorzitter Bart Stapert: 'Breng Obama's gevangenen toch hier', in: *NRC Handelsblad*, 22 mei 2015, waaruit blijkt dat op dit moment bijna de helft van de nog 122 resterende gevangenen in Guantanamo Bay aantoonbaar onschuldig is en merendeels kort na 9-11 simpelweg is opgepakt en aan de VS is doorverkocht tegen aanzienlijke premies. Het *US Senate Torture Report* (Senate Select Committee on Intelligence's Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program, december 2014) is te vinden via <http://www.scribd.com/doc/249655870/Senate-Torture-Report>.
 - 9 Jack Serle, 'Death toll of Obama's drone campaign 5 years later: 2,400', zie: www.juancole.com/2014/01/obamas-campaign-later.html.
 - 10 Werd tijdens de regering-Bush het Internationaal Strafhof vooral tegengewerkt, sinds de regering-Obama zijn de banden met het Strafhof weer aangehaald, overigens zonder zicht op ratificatie van het statuut in de komende jaren. Zie onder meer: http://nl.wikipedia.org/wiki/Internationaal_Strafhof.

Veerkracht

Brigade-generaal b.d. dr. P.H. de Vries

Militair optreden is meestal niet eenvoudig: er kan van alles tegen zitten en meestal is dat ook zo, of ervaar je het althans zo. De tegenslagen kunnen van verschillende aard en omvang zijn. Sommige zijn onvermijdbaar, andere niet. Tegenslagen kunnen variëren van noodweer, een verrassend optredende vijand en falende logistiek tot de verkeerde afslag nemen of vergeten je veldfles te vullen. Militair

De arbeidsomstandigheden van een militair zijn niet gegarandeerd, want soms moet je dingen doen die je nooit zou kunnen verzinnen

optreden beperkt zich verder niet tot kantooruren. Zo nodig gaan militairen door, en door, en door, totdat ze er – soms letterlijk – bij neervallen. De arbeidsomstandigheden zijn evenmin gegarandeerd, want soms moet je dingen doen die je nooit zou kunnen verzinnen. Onzekerheid maakt eveneens onverbreekelijk deel uit van de militaire praktijk. De vijand staat niet onder bevel en er kan dus van alles gebeuren. Kortom, de militaire praktijk is veeleisend.

Deze veeleisende praktijk vergt militairen die daar tegen kunnen. Het betreft mannen en vrouwen die tegen een stootje kunnen en die niet bij de minste of geringste tegenslag medelijden met zichzelf krijgen en bij de pakken neer gaan zitten. Militairen moeten gehard zijn. Ze moeten in staat zijn zichzelf te herpakken en vastberaden de volgende uitdaging tegemoet kunnen treden. Dit vereist veerkracht, zowel fysiek en mentaal.

Een belangrijk aspect van veerkracht is zelfkennis, weten wat je zwakheden en wat je sterke kanten zijn. Het is vooral van belang zicht te hebben op je zwakheden: de verborgen en lelijke kanten van je persoonlijkheid. De trekjes waar je niet trots op bent. Deze zwakheden en de kleinzieligheid die daaruit voort kan komen kunnen op het gevechtsveld tot grote verschrikkingen leiden. Een goede militair is zich bewust van zijn zwakheden en de rafelrandjes van zijn persoonlijkheid en streeft er actief naar die niet naar boven te laten komen.

Oefening en training vormt hierbij een belangrijk middel. In harde, veeleisende training leert een militair zijn grenzen kennen, zowel fysiek als mentaal. Hij ervaart wat het betekent om toe te geven aan zijn zwakheden. Niet alleen krijgt hij dan de kritiek van zijn kameraden te verduren, maar toegeven aan zijn zwakheden vormt ook een aanslag op zijn zelfrespect. Dat kan betekenen dat de moraal van de militair wordt aangetast, dat hij zichzelf, zijn uitrusting en zijn taak verwaarloost. Uiteindelijk gaat hij onder in zelfmedelijden en inertie. Harde en veeleisende oefening en training leert een militair zijn grenzen kennen. Hij ervaart dat die grenzen vaak veel verder liggen dan hij aanvankelijk voor mogelijk had gehouden. Bovendien leert hij wat de prijs is die hij moet betalen voor zijn zwakheid. Het etiket van 'drukker' wil niemand opgeplakt krijgen, niet door anderen en ook niet door zichzelf. Omgekeerd ervaart hij ook wat het betekent als hij zijn zwakheden weet te onderdrukken. Hij ervaart de waardering van zijn kameraden. Zijn zelfrespect wordt niet aangetast, maar versterkt. Hij ziet zijn taak niet als een ondraaglijke last, maar als een uitdaging. Bij tegen-

slagen laat hij zich niet uit het veld slaan, maar krijgt hij juist extra energie.

Maar er is nog een gevaar, een zwakheid, die de militair op het gevechtveld bedreigt en dat is zelfoverschatting. De meeste mensen hebben een beter beeld van zichzelf dan hun omgeving van hen heeft. Tot op zekere hoogte is dat begrijpelijk. Immers, wij weten van ons zelf wat onze goede bedoelingen zijn, ook al komen die niet altijd op een juiste wijze tot uitdrukking. De anderen moet het doen met wat ze kunnen zien en horen en dat is vaak wat anders dan wij zelf bedoeld hebben. Soms gaat zelfoverschatting te ver. We hebben dan geen reëel beeld van ons zelf. We denken dat we alles kunnen, dat gebrek aan slaap geen vat op ons heeft, dat fysieke uitputting ons niet kan raken en dat domme pech ons niet kan overkomen. Ook zo'n soort zelfbeeld kan op het gevechtveld desastreuze gevolgen hebben. Kansen en risico's kunnen verkeerd worden beoordeeld, met alle mogelijke ellende van dien. Maar ook hierbij kan een harde en veeleisende opleiding en training soelaas bieden. De militair ervaart daarin zijn neiging tot zelfoverschatting en dat maakt hem bewust van de gevolgen. Hij zal daardoor alerter worden voor zijn neiging zaken te rooskleurig voor te stellen en daarmee rekening leren houden.

Veerkracht kan dus het beste worden omschreven als een houding die de militair in staat stelt door te zetten onder moeilijke omstandigheden, waarin hij bovendien te maken heeft met fysieke uitputting en mentale spanningen. Veerkracht vergt een juist evenwicht tussen enerzijds zwakheid, zelfmedelijden en gelatenheid bij de minste of geringste tegenslag, en anderzijds een ongefundeerd optimisme en

zelfoverschatting, zonder oog te hebben voor menselijke grenzen. Veerkracht berust op een fysiek en een mentaal fundament.

Een militair die veerkracht heeft weet daarmee niet alleen zichzelf over een dood punt heen te helpen, maar is vaak ook een steun en stimulans voor anderen

Deze fundamenteen bestaan uit een goed inzicht in de eigen mogelijkheden en beperkingen. Dat inzicht krijgt een militair in omstandigheden waarin hij ervaart wat deze grenzen zijn en hoe die kunnen worden verlegd. Dat is vaak veel verder dan hij aanvankelijk denkt, maar niet oneindig. Een militair die over veerkracht beschikt, weet ook wanneer hij zijn (korte) rust moet nemen, om daarna nog verder te kunnen gaan. Een militair die veerkracht heeft weet daarmee niet alleen zichzelf over een dood punt heen te helpen, maar is vaak ook een steun en stimulans voor andere militairen. Voor elke militair ligt dat dode punt ergens anders en met de steun van anderen is dat eenvoudiger te overwinnen dan alleen. Dat kan een bemoedigend woord zijn, een slok water of het gewicht van het wapen even overnemen. Iedereen die dit leest herkent dit, iedereen die dit leest heeft dit aan den lijve ondervonden. Iedereen die dit leest weet hoe belangrijk het is om op een gegeven moment een steuntje in de rug te krijgen. Iedereen weet ook hoeveel voldoening het geeft om zo'n steuntje te kunnen geven, ook – of wellicht juist vooral – als je eigenlijk zelf ook voor zo'n dood punt staat. ■

Een lesje in *comprehensive approach*

Frans Matser – publicist*

In een eenvoudige kamer met wit gepleisterde muren zitten Ali en Achmed tegenover elkaar. Ze zitten op comfortabele banken rond een lage tafel. Beide mannen hebben een iPad op schoot. Achmed maakt ijverig aantekeningen. Ali kijkt tevreden naar de man die in een eenvoudige beige quamis tegenover hem zit. ‘Achmed, wat ben je nu weer aan het uitdokteren geniale vriend?’

Achmed legt zijn iPad naast zich op de bank neer, krabt aan zijn gitzwarte baard en kijkt Ali met een vermoeide glimlach aan.

‘Het werk van de Profeet is nooit klaar broeder, onze strategie is nog niet perfect. We moeten nog altijd zaken verbeteren.’

‘Achmed, soms lijkt je zelf wel een westerling in je pogingen onze strategie te blijven verbeteren. De profeet heeft ons opgedragen te doen wat goed is, de ongelovigen te straffen en het geloof te verspreiden, niet alles steeds weer te verbeteren, ter discussie te stellen of te veranderen, dat is iets voor ongelovigen. Alles gaat toch naar wens? Waarom blijven zoeken?’

Achmed kijkt met gefronste wenkbrauwen naar zijn vriend en zegt: ‘Ali ik heb lang in het westen gewoond en hun aanpak van problemen bestudeerd. Het is waar wat de profeet zegt, men moet de vijand kennen om hem met zijn eigen wapens te verslaan.’

Maar Ali lijkt nog niet overtuigd en zegt: ‘Natuurlijk heeft de Profeet gelijk Achmed. Zijn naam zij geprezen. Maar dat is toch precies wat we het afgelopen jaar hebben gedaan. De uitvoering van jouw briljante plan loopt op schema. Terwijl onze broeder Abu Bakr

al-Baghdadi voor wat afleiding zorgt met zijn Islamitische Staat, voeren wij de hoofdaanval uit, die onherroepelijk zal leiden tot de ondergang van het Westen. Van het begin tot het einde volgens het door jou verzonnen scenario.’ Er valt even een korte stilte tussen de twee mannen. Dan hervat Ali: ‘En ik dacht nog wel dat je gek was, toen je vijf jaar geleden met je plannen bij me kwam en om geld en hulp vroeg. Maar bij de baard van de profeet: het werkt! Nog nooit zijn we zo dicht bij ons doel geweest. Jouw plannen reduceren de aanslag van onze broeder Osama tot een eenvoudig voorgerecht.’

‘Ja, Osama Bin Laden vergat de *comprehensive approach*.’ Beide mannen barsten nu in lachen uit. Achmed hervat: ‘Zijn plan was militair knap en gewaagd, maar het was uit economisch oogpunt niet goed doordacht. Hij heeft niet in effecten gedacht. Dat hele gedoe op 9/11 heeft uiteindelijk in de beveiligingsbranche wereldwijd tientallen miljoenen banen opgeleverd en was een geweldige stimulus voor hun westerse defensie en beveiligingsindustrie. Dat was gewoon niet slim. Los van wat angst en gedode ongelovigen, is het Westen er economisch alleen maar sterker van geworden.’

‘Nee, wat dat betreft zit jouw plan veel beter in elkaar’, zegt Ali met veel waardering in zijn stem. Hij scrollt nu snel door zijn eigen iPad en stopt plotseling bij een pagina.

‘Bijvoorbeeld het idee om westerse tv-series in Afrikaanse landen uit te zenden. Briljant. Ze zijn super populair en elke Afrikaan weet nu dat in het Westen iedereen een huis, een auto en voldoende eten heeft. Zelf de domste en oppervlakkigste karakters van die series met de

* Op deze plaats vindt u afwisselend een column van Frans Matser, publicist, en dr. M.F.J. Houben, luitenant-kolonel der mariniers.

meest suffe baantjes hebben in Europa of Amerika een baan, geld, vrienden, vrijheid, plezier. Donkere personen zijn meestal knuffelallochtoon en het recht zegeviert altijd. Iedere goedgelovige Afrikaan denkt inmiddels dat aan de overkant van de zee het beloofde land wacht. En wij, de trouwe volgelingen van de Profeet, wij helpen ze er graag heen te gaan, tegen een kleine vergoeding.' Beide mannen lachen weer. 'Tegen de tijd dat ze de werkelijkheid ontdekken, hebben ze alle schepen achter zich verbrand en zitten ze in Europa en kosten de EU iedere maand geld en werken als politieke splijtzwam. Het is eenvoudig geniaal.'

'Ja, en hoe makkelijk is het tegenwoordig voor onze rekruteerders en dappere jihadi's om undercover mee te gaan met die vluchtelingen. Door de toestroom kan niemand het controleren. Als een tsunami van sprinkhanen stuurt Allah ze over het Westen heen. Geweldig. Ook deze maand hebben zich weer honderden strijders uit het Westen bij ons gemeld. Terwijl honderden anderen bezig zijn om aanslagen voor te bereiden.'

'Ja, het was trouwens best nog een gedoe om in het begin van ons project al die landen hier te destabiliseren. Arabische Lente noemde het Westen het. Ze moesten eens weten. Tunesië en Libië waren nog gemakkelijk, maar Syrië, Mali en Jemen waren lastiger dan we dachten. Ja, en in Egypte is het eigenlijk een beetje mislukt. Zit nu weer een ongelovige die de boel controleert.'

'Ach, die krijgen we ook nog wel weg. En net als in die andere landen zullen die Europese ongelovigen en de Amerikaanse duivels er zelf het hardste aan meewerken met hun steun voor allerlei opstandelingen en vernieuwers. Je hebt ze goed geschoold, je agitatoren. Roep iets over vrijheid, gelijkheid en democratie en hup, er is weer een westers land of hulporganisatie die je geld, steun en wapens geeft.'

Ali kijkt peinzend: 'De Profeet zal met welgevallen op ons werk neerkijken. Als ik dan terugdenk hoe we vijf jaar geleden begonnen zijn met ons project en waar we nu staan.'

Achmed verzuchtte: 'Ja, het opzetten van de logistiek en het organiseren van de transporten

over de Middellandse Zee waren in het begin nog het moeilijkste. Aanvankelijk klopte er niets van de organisatie.'

Ali knikte bewonderend met zijn hoofd: 'Nee. Maar toen ontdekte jij dat er duizenden in het Westen goed opgeleide jongeren waren die hier in Afrika geen baan krijgen, omdat je hier in Afrika nu eenmaal geen baan krijgt omdat je wat kan, maar pas als je van de goede stam of familie bent. Toen we die eenmaal hadden gerekruteerd en aan het werk hadden gezet, liep alles gesmeerd.'

'Zo verslaan we het Westen met zijn eigen wapens: techniek, media en het vernietigen van de motor achter de vrije samenleving: de economie'

'Ja. Het is zoals ik heb berekend. De opstart kostte tientallen miljoenen, maar sinds een paar maanden brengt de operatie meer geld op dan hij kost. Gewoon briljant. En zolang jouw logistieke jongens ervoor zorgen dat er voldoende kleine kinderen en zwangere vrouwen tussen de vluchtelingen zitten, voor het vereiste zieligheidsgehalte, is er geen westers land dat serieus dwarsligt. Bij Allah de Barmhartige, wat zijn die westerse media toch nuttig voor onze zaak.'

'Je kunt wel zeggen onmisbaar!'

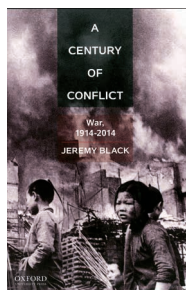
'Precies, zo verslaan we het Westen met zijn eigen wapens: techniek, media en vooral het vernietigen van de motor achter de vrije samenleving: de economie. Want in 2019 kunnen we volgens plan drie miljoen vluchtelingen per jaar overzetten en dan stort volgens mijn berekeningen de hele Europese economie in.'

Achmed glundert bij dit vooruitzicht.

Als de hele EU voor die tijd niet in onderling geruzie uit elkaar valt. Dat geld voor die Tsipras en zijn vrouw was wat dat betreft ook best goed besteed.' Ali slaat Achmed kameraadschappelijk op de schouder.

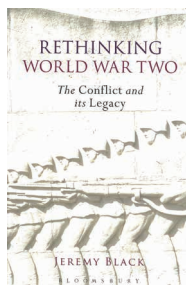
Badend in het zweet schrik ik wakker.

Gelukkig, het was allemaal maar een droom... ■

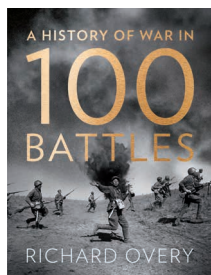
A Century of Conflict

War, 1914-2014
Door Jeremy Black
Oxford (Oxford University Press) 2015
224 blz.
ISBN 9780199372324
€ 27,99

Rethinking World War Two

The Conflict and its Legacy
Door Jeremy Black
Londen (Bloomsbury Press) 2015
258 blz.
ISBN 9781472583222
€ 27,99

A History of War in 100 Battles

Door Richard Overly
Londen (William Collins) 2014
384 blz.
ISBN 9780007452507
€ 32,99

De twintigste eeuw is waarschijnlijk de bloedigste uit de menselijke geschiedenis. Dat blijkt ook uit de drie bovenstaande titels, die ik hier gezamenlijk bespreek. Bij alle oorlogen, opstanden, revoluties en genocides zijn, zo is wel eens becijferd, ongeveer 180 miljoen mensen om het leven gekomen. Het merendeel van die slachtoffers viel tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog, al was in eerstgenoemde het aantal gesneuvelde soldaten voor het

laatst groter dan het aantal slachtoffers onder de burgerbevolking. Geen wonder dus dat de Britse militair historicus Jeremy Black in twee recente boeken, *A Century of Conflict* en *Rethinking World War Two*, veel plaats inruimt voor die twee zo sterk met elkaar verbonden conflicten.

Stellingname

Opvallend – hoewel vanuit Brits oogpunt wellicht ook wel begrijpelijk – is daarbij dat Black in

A Century of Conflict meer aandacht besteedt aan de *Mutterkatastrophe* dan aan de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast speelt China eigenlijk in het hele boek een voorname rol, waarmee Black duidelijk aansluit bij een recente trend in de historiografie om meer aandacht aan dat land te besteden, ook in de context van de oorlogvoering. In dat verband lezen we terecht ook meer over de Korea Oorlog, die in het Westen een soort van vergeten oorlog is, die in de schaduw staat van de andere Amerikaanse interventie in Zuidoost-Azië, die in Vietnam. Dat is een verfrissende aanpak van Black, die sowieso niet te beroerd is om andere accenten te leggen en heilige huisjes omver te schoppen. Hij doet dat in een zeer aangename stijl, met veel oog voor detail. De vele kleurenkaarten zijn daadwerkelijk van toegevoegde waarde. Black heeft ook gelijk als hij ingaat tegen sommige historici die stellen dat de Tweede Wereldoorlog niet in 1939, maar eigenlijk al in 1937 begon met het uitbreken van vijandelijkheden tussen China en Japan. Weliswaar duurde dat conflict tot het einde van de Tweede Wereldoorlog in 1945, 'but its global character really started in 1939 because it was then that Britain and France went to war, mobilizing their global empires in doing so', schrijft Black. Dat hadden zij in de loop van de Eerste Wereldoorlog ook gedaan, maar in tegenstelling tot de Tweede Wereldoorlog werd eerstgenoemde toch vooral in Europa uitgevochten. Hoewel er een aanzienlijk verschil bestond tussen het Oost- en het Westfront – het Oostfront was in veel opzichten een bewegings-

oorlog in plaats van een patstelling zoals in België en Noord-Frankrijk – was er ook een overeenkomst: artillerie en mortieren veroorzaakten de meeste slachtoffers, ongeveer zestig procent.

Black neemt de lezer in *A Century of Conflict* in vogelvlucht mee langs de grote conflicten van de twintigste en het begin van de eenentwintigste eeuw. Als zodanig is het een welkome – en bij vlagen provocatieve – bijdrage aan de reeds bestaande historiografie. Wel is Black soms wat erg kort door de bocht en valt hij her en der op een fout(je) te betrappen. Zo stelt hij dat na de val van Srebrenica in 1995 ongeveer 4000 moslimmannen werden vermoord door de Bosnische-Serviërs; in werkelijkheid ligt dat aantal ongeveer twee keer zo hoog.

Afwijkende analyse

In *Rethinking World War Two*, dat puur en alleen gaat over de Tweede Wereldoorlog en de erfenis van dat grootste conflict uit de menselijke geschiedenis, snijdt hij een aantal thema's aan. Sommige liggen voor de hand, zoals de oorzaken en de binnenlandse politiek, andere, zoals bijvoorbeeld de alliantiepolitiek en de zogeheten *Grand Strategy*, wat minder. Dat is ook meteen het minste hoofdstuk uit het boek, maar dat wordt gelukkig ruimschoots goedge maakt door de hoofdstukken over de oorzaken van de uiteindelijke geallieerde overwinning en de beschrijving van de oorlog in Europa. Terecht geeft Black daarbij ruim aandacht aan de strijd aan het Oostfront, het in vele opzichten beslissende strijdtoneel van de Tweede Wereldoorlog: daar

werd de *Wehrmacht* verslagen door het Rode Leger, ten koste van astronomische verliezen. Black gebruikt bij de verklaring van de geallieerde overwinning een wat afwijkende analyse, waarbij hij zich zoals te doen gebruikelijk niet zozeer richt op de Duitse fouten en tekortkomingen, maar meer wijst op de Russische en Amerikaanse oorlogvoering en de kwaliteit daarvan: 'The stress was on quality, rather than simply resources, and notably with the development of Soviet operational skill in 1944'. Bij de Amerikanen en Britten viel eenzelfde leercurve waar te nemen: 'Training was a key element, as was the professionalism provided by prewar long-service officers'. De auteur gaat ook stevig in debat over de vraag of de geallieerde bombardementen op Duitsland (en Japan) gezien moeten worden als oorlogsmisdaden, meer specifiek het bombardement op Dresden van februari 1945, dat door sommigen zelfs is vergeleken met de slachtoffers van de concentratiekampen. Black is duidelijk van mening dat daarvan geen sprake is: 'The intention at Birkenau – to kill all Jewish babies – was very different to that at Dresden'.

Overy's overzicht

Black draagt *Rethinking World War Two* op aan een andere gerenommeerde Britse militair historicus, Richard Overy. Beiden hebben inmiddels een halve boekenkast volgeschreven. Een van de meer recente pennenvruchten van Overy is *A History of War in 100 Battles*. Hoewel er aan zo'n keuze natuurlijk altijd iets arbitrairs is, is dit boek een genot om te lezen. De

illustraties zijn prachtig, de beschrijvingen van de verschillende veldslagen helder en bondig. Overy deelt zijn boek in in hoofdstukken als 'Leadership', 'Against the odds', 'Innovation' en 'In the nick of time'. Vanzelfsprekend passeren de 'klassiekers' de revue – Waterloo, Agincourt, Stalingrad, Koersk, Manzikert, Verdun, Little Big Horn – maar zeker ook in het Westen veel minder bekende slagen zoals die bij Zhongdu, Clontarf of Tacna. Aldus presenteert Overy een prachtig palet, dat ook nog eens erg prettig leest. Gecombineerd met de boeken van Black beschikt de lezer over een prachtig overzicht van één van de meest favoriete bezigheden van de mens: oorlog voeren.

Dr. M. Lak, Universiteit Leiden/De Haagse Hogeschool

Rectificatie

Het in *Militaire Spectator* 184 (2015) (5) afgedrukte artikel 'Autonome wapens. Een onderzoek naar het concept van Meaningful Human Control' van M. Ekelhof, LL.M., is niet de juiste versie en is door de redactie ingetrokken. Het juiste artikel is intussen gepubliceerd op de website van de *Militaire Spectator*: www.militairespectator.nl/thema/recht-ethiek/artikel/autonome-wapens. Hier is het correcte artikel ook als pdf te downloaden.

De hoofdredacteur

Geen mannen, maar duivels!

Nederlanders in het Franse Vreemdelingenlegioen

Door Rende van de Kamp

Nijmegen (QV Uitgeverij) 2014

327 blz.

ISBN 9789082080032

€ 29,95

Rende van de Kamp schreef een aantal boeken over zijn eigen ervaringen en andere Nederlandse militairen in vreemde krijgsdienst en deed dat niet onverdienstelijk. Van de Kamp weet namelijk waarover hij schrijft. Op 18-jarige leeftijd verliet hij school zonder diploma en trad toe tot de landmacht. Hij meldde zich aan voor UNIFIL in Libanon. Bij terugkomst in Nederland kon hij zijn draai niet vinden en ging terug naar Libanon om te dienen als vrijwilliger bij een christelijke militie. Na zes maanden keerde hij terug bij de landmacht, waar hij zich opnieuw voor een uitzending aanmeldde, ditmaal voor de MFO (*Multinational Force and Observers*) in de Sinai-woestijn. Na een vechtpartij moest hij de Sinai vroegtijdig verlaten. Hij sloot zich aan bij een groepje Duitse huurlingen waarmee hij plannen maakte voor een invasie in Suriname. Dat liep op niets uit en hij vertrok naar het Franse Vreemdelingenlegioen. Daar wist hij zich op te werken tot onderofficier bij het 2e Régiment Étranger de Parachutistes (2e REP). Hij diende onder meer in Djibouti, Tsjaad en de Centraal Afrikaanse Republiek. Na vijf jaar zwaaide hij af, maar keerde hals over kop terug toen de Golfoorlog uitbrak. Hij kreeg zijn sergeantsstrepent terug,

maar werd tot zijn teleurstelling niet naar de Golf gestuurd; hij werd instructeur bij het Régiment d'Instruction de la Légion Étrangère (RILE) in Castelnaudery. Na een jaar deserteerde hij en meldde zich als oorlogsvrijwilliger bij het Kroatische leger dat tegen het toenmalige Joegoslavische leger vocht. Hij werd daar in korte tijd kapitein bij de *special forces*. Na enige maanden keerde hij echter terug naar het legioen, waar hij vanwege 'onwettige afwezigheid' zijn sergeantsstrepent moest inleveren en veertig dagen gevangenisstraf kreeg, waarvan hij er tien in een isoleercel uitzat.

In 2006 legde hij zijn persoonlijke ervaringen vast in de autobiografie *Onder vreemde vlag*. Daarna volgden twee delen van *Soldaat voor een ander. Nederlanders in vreemde krijgsdienst* (beide uit 2009). In een groot aantal portretten schetst hij hierin de ervaringen van Nederlanders in buitenlandse legers door de eeuwen heen. De meeste militairen van na de Tweede Wereldoorlog interviewde hij zelf. Onder journalisten en oud-legionairs bespeurde hij vervolgens behoefte aan een boek dat exclusief over Nederlanders in het Franse Vreemdelingenlegioen gaat. Sinds de oprichting van

het Légion Étrangère in 1831 dienden meer dan vierduizend Nederlanders in dit korps. Van de Kamp deed een oproep in het veteranenblad *Checkpoint* en nam contact op met de – inmiddels ter ziele gegane – Nederlandse Vereniging van Oud-Legionairs *Capitaine Danjou* om oud-legionairs te vinden die bereid waren over hun ervaringen te vertellen. Het resultaat van zijn inspanningen legde hij vast in *Geen mannen, maar duivels! Nederlanders in het Franse vreemdelingenlegioen*.

Mythes doorgeprikt

Eén van de meest opvallende zaken in het nieuwe boek van Van de Kamp is dat veel Nederlanders eerst dienden in het Franse Vreemdelingenlegioen en daarna met open armen werden ontvangen om dienst te nemen in de Nederlandse krijgsmacht, zoals bijvoorbeeld bij de Prinses Irene Brigade in Engeland of bij het KNIL in Nederlands-Indië. Een argeloze lezer zou denken dat iemand zijn Nederlandse nationaliteit verliest zodra hij in vreemde krijgsdienst treedt. Sinds 1984 gebeurt dat echter alleen wanneer iemand de wapens opneemt tegen Nederland of één van zijn bondgenoten. Voorheen golden hiervoor strengere wetten, maar de meeste oud-legionairs kregen na verloop van tijd hun Nederlanderschap gewoon weer terug. Een tweede mythe die Van de Kamp in zijn boek doorprikt, is die van de misdadiger op zoek naar een nieuwe identiteit. Dit blijkt te berusten op een hardnekkige fabel. Vroeger kreeg een legionair inderdaad een andere naam (*anonymat*), maar dat betekende niet dat iemand met een strafblad zomaar werd aangenomen.

Tegenwoordig krijgen rekruten tijdens hun proeftijd ook een tijdelijke naam. Terwijl zij aan hun eerste opleiding beginnen, worden zij tegelijkertijd door ondervragers van het legioen flink aan de tand gevoeld over hun verleden. Lichte vergrijpen worden de rekrut niet aangerekend, maar een veroordeling voor zware misdaden wel. En wordt iemand internationaal gezocht omdat hij een verdachte is of nog een straf moet uitzitten, dan levert het legioen die rekrut gewoon uit. Komt een nieuweling door zijn proeftijd heen, dan krijgt hij zijn eigen naam weer terug.

Motieven en beeldvorming

Sommige hoofdstukken in *Geen mannen, maar duivels!* bestaan voor een groot deel uit opsommingen zonder contextbeschrijving. Daar ontbreekt het de lezer aan jaartallen en de politiek- en militair-historische verbanden. Ik zou graag wat meer hebben gelezen over de training en de operationele inzet, maar dat blijft in dit boek allemaal

wat onderbelicht. Aan de andere kant schrijft Van de Kamp uitgebreid over de motieven om toe te treden, redenen om te deserteren, over pseudolegionairs én over vrouwen die zich tegen betaling beschikbaar stellen. Om uitval door geslachtsziektes te voorkomen, moesten legionairs zich regelmatig medisch laten checken en runde het legioen speciale bordelen waarin prostituees onder toezicht van militaire artsen werkten. Curieus is het eerste hoofdstuk over beeldvorming: een uitvoerige opgave van films, boeken, strips, muziek – in 1983 had BZN blijkbaar een hit met *Le Légionnaire* – en reclames waarin het legioen centraal staat. De uitgebreide opsomming heeft Van de Kamp nodig om aan te tonen dat er een onjuist beeld van het *Légion Étrangère* bestond en nog steeds bestaat. De interviews met Nederlandse oud-legionairs vormen echter de pareltjes van deze publicatie. Zoals hij in andere boeken heeft laten zien, is het opsporen en interviewen

van Nederlanders in vreemde krijgsmacht zijn sterkste kant. Ook de vele kleurrijke en exotische illustraties die hij heeft verzameld, zijn van grote waarde voor het boek.

Voor een wetenschappelijke verhandeling over het Franse Vreemdelingenlegioen hoeft de lezer niet bij Van de Kamp te zijn. Als oud-legionair en ex-huurling met verstand van zaken krijgt hij echter wel mannen aan de praat die normaal hun mond zouden houden. Hij documenteert dat op een wijze die wellicht wat amateuristisch is, maar dat doet niets af aan het belang daarvan. Voor wie meer wil weten over Nederlanders in het legioen, hun beweegredenen om toe te treden, hun belevenissen en hoe het ze na afloop is vergaan, is dit een boek waarmee de niet-ingewijde lezer – en dat is vrijwel iedereen – goed uit de voeten kan.

Drs. J.T.W.H. van Woensel, Kennis- en Onderzoekscentrum Veteraneninstituut

MILITAIRE SPECTATOR

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Percepties

Linda Polman

De onderzoeksvraag luidde: hoe percipiëren al-Shabaab en Taliban de westerse humanitaire organisaties die hulp komen brengen op hun grondgebied? De conclusie: als verdacht. De Britse Humanitarian Policy Group (HPG), een gerenommeerd onderzoeksinstituut dat beleidsaanbevelingen doet aan de ministeries van Buitenlandse Zaken van een keur aan donoregeringen, waaronder Nederland, stuurde enquêteurs naar de barre woestenijen van Somalië en Afghanistan om krijgsheren te bevragen. HPG presenteerde de resultaten in een *policy brief* die de titel *Negotiating Perceptions* meekreeg; een speelse variant op de term *negotiating access*. Zo heet het in het humanitaire wereldje als hulporganisaties onderhandelen met lokale strijdende partijen om toegang tot lokale bevolkingen in nood te krijgen.

De ondervraagde krijgsheren blijken er zo goed als unaniem van overtuigd te zijn dat de primaire interesse van hulporganisaties niet uitgaat naar de noden van lokale bevolkingen, maar naar spionage en zelfverrijking.

Wantrouwen is de rode draad in de belevingswereld van de commandanten. Ze lachen om de humanitaire claim op neutraliteit en onpartijdigheid. Hulporganisaties werken allemaal 'voor de universele machten die het bloed van moslims drinken,' vertolkte een Taliban-leider zijn eigen gevoelens en die van zijn collega's.

Sancties op heulen met de universele anti-islam-machten kunnen onverbiddeijk zijn. In juli 2014 verbood de Taliban polio vaccinaties in de provincie Helmand – waar ze eerst juist erg vóór waren – omdat de vaccinatieteams spionnen zouden zijn. Een paar keer beschuldigden ze hulporganisaties ervan informatie te hebben doorgespeeld die tot westerse luchtaanvallen hebben geleid. En de Mine Action Service van de VN verbanden ze uit Afghanistan omdat die gebieden in kaart bracht die voor de Taliban van vitaal strategisch belang zijn.

De ondervraagde krijgsheren toonden zich uiterst kritische *humanitarian aid watchers*. Slecht uitgevoerde en mislukte hulpprojecten interpre-

teren ze als zelfverrijking van hulporganisaties, als misbruik van fondsen die bestemd zijn voor de lotsverbetering van straatarme bevolkingen. Een Afghaanse commandant liet door de enquêteurs noteren dat hij al tien jaar hulpprojecten voorbij ziet komen die geen verbetering hebben gebracht en die bovendien kennelijk niet bedoeld waren om blijvend te zijn, want ze verkrummelden zodra de hulporganisatie vertrok. 'Ze komen niet om de Afghanen te helpen, maar om hun verborgen agenda's te dienen,' zei de commandant.

Dat de rijke hulporganisaties er *niet* in dezelfde groten getale waren toen de Taliban nog regeerde, wekt wrok. Dat hulporganisaties nu slechts mondjesmaat te vinden zijn in de riskantere gebieden, waar de nood het hoogst is, ook. De hulporganisaties klonteren liever samen op veilige plekjes. De ongelijke verdeling van de hulpfondsen wakkert de wrok en het wantrouwen verder aan. Niets blijkt de krijgsheren te ontgaan. Als ze zelf al geen tijd hebben om hulpverleners 24/7 in de smiezen te houden, dan dwingen ze dorpelingen wel om verslag van de hulpactiviteiten te doen. Voorziet de hulp in een reële behoefte? Heeft het project de beloofde resultaten? Het zijn overwegingen die voor de ondervraagde krijgsheren doorslaggevend zijn in hun besluiten om hulporganisaties wel of geen permissie te geven om te komen en te blijven. Ach, alles wat uit de enquête kwam wisten we eigenlijk al een beetje. Behalve misschien dat het dus *niet* waar blijkt te zijn dat Taliban en al-Shabaab onderscheid maken tussen de ene hulporganisatie en de andere of tussen civiele organisaties en militaire, zoals de PRT's. Dat is dus niet het geval, weten we nu. De ondervraagde krijgsheren zeggen dat het ze niet boeit wie de hulp brengt. Een Taliban-commandant heeft het in de enquête ook doodleuk over 'PRT-NGO's'. Het enige wat ze belangrijk blijken te vinden is dat hulpbrengers zich aan de Taliban- en al-Shabaab-toelatingseisen houden. De vlaggetjes, T-shirts en petten met logo's kan iedereen voortaan net zo goed thuislaten. ■

SIGNALERINGEN

Veilige Gebieden

Falen en slagen bij het beschermen van burgers in oorlogstijd

Door Joris Voorhoeve

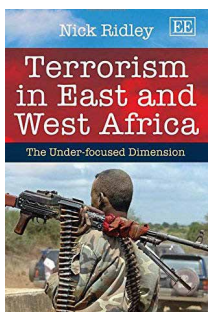
Amsterdam (Uitgeverij Atlas Contact) 2015

424 blz.

ISBN 9789045029610

€ 21,99

Twintig jaar geleden veroverde de Bosnisch-Servische generaal Mladic de enclave Srebrenica, waar 40.000 vluchtelingen verbleven. Duizenden Bosnische mannen werden vermoord. De Nederlandse blauwhelmen stonden machteloos. Hadden deze gruweldaden voorkomen kunnen worden en welke rol speelden Nederland, de VN en de bondgenoten? Die vragen stelt Joris Voorhoeve, toenmalig minister van Defensie, in het boek *Veilige Gebieden*. Om vast te stellen welke maatregelen nodig zijn om bedreigde groepen te beschermen met een buitenlandse interventie kijkt hij ook naar andere landen, waaronder Noord-Irak, Rwanda en Libië. Voorhoeve noemt elf voorwaarden waaraan moet worden voldaan om met succes een 'veilig gebied' te kunnen instellen.

Terrorism in East and West Africa

The Under-focused Dimension

Door Nick Ridley

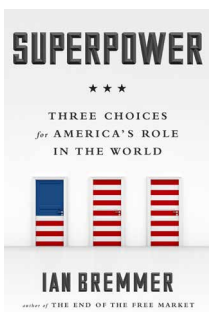
Cheltenham (Edward Elgar Publishing) 2014

240 blz.

ISBN 9781783470518

€ 95,-

Sinds 9/11 zijn er wereldwijde initiatieven gekomen voor terreurbestrijding, maar daarbij heeft de focus veel te weinig op Afrika gelegen. Die conclusie trekt Nick Ridley in *Terrorism in East and West Africa*. Zo meent Ridley, verbonden aan de London Metropolitan University, dat de maatregelen voor het blokkeren van geldstromen naar terroristen in Afrika niet voldoende zijn. Hij geeft voorbeelden uit Sudan, Kenia en de Hoorn van Afrika en gaat dieper in op Mali, waar volgens hem de nodige lessen zijn geleerd op het gebied van inlichtingen. Ridley zet iedere casus af tegen de vraag of de strategische benadering tegen de terreurdreiging uiteindelijk wel de juiste is.

Superpower

Three Choices for America's Role in the World

Door Ian Bremmer

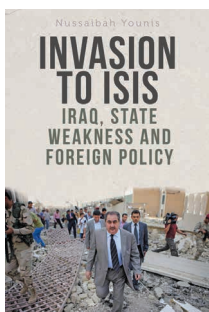
New York (Random House) 2015

240 blz.

ISBN 9781591847472

€ 25,-

In de aanloop naar de presidentsverkiezingen van 2016 is de Amerikaanse buitenlandse en veiligheidspolitiek een veelbesproken thema. In *Superpower* beschrijft de politicoloog Ian Bremmer dat beleid als onsamenhangend, terwijl er geen visie voor de lange termijn is. Dat blijkt volgens hem uit het Amerikaanse optreden in de crises rond Irak, Iran, Syrië en Oekraïne. Bremmer denkt dat de komende president in de buitenlandse politiek de keuze heeft uit drie opties: afstandelijk (niet puur isolationistisch, maar ook niet bereid om ieders problemen op te lossen), onafhankelijk (de nadruk op kansen en Amerikaanse belangen leggen zonder morele retoriek) en onmisbaar (activistisch en met de Amerikaanse morele waarden als uitgangspunt).

Invasion to ISIS

Iraq, State Weakness and Foreign Policy

Door Nussabih Younis

Londen (Hurst) 2015

176 blz.

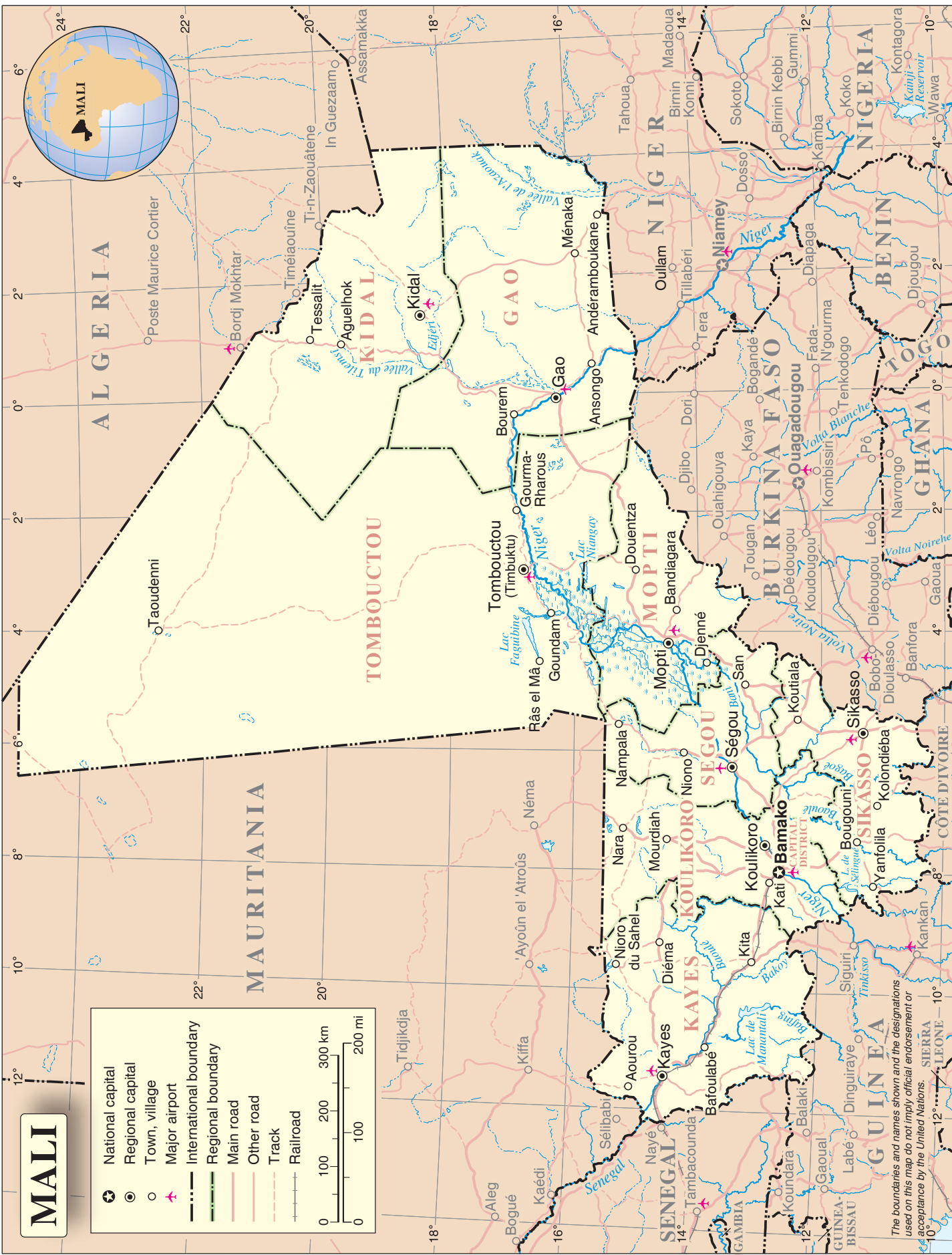
ISBN 9781849045674

€ 35,-

De buitenlandse politiek van zwakke staten zou meer aandacht moeten krijgen, want zeker in onstabiele regio's kan dat beleid ingrijpende gevolgen hebben. Dat stelt Nussabih Younis, onderzoeker bij het Project on Middle East Democracy, in *Invasion to ISIS*. Younis analyseert hoe Irak na de invasie van 2003 geleidelijk weer een eigen buitenlands beleid opzette. De zwakke binnenlandse structuren werkten door in de ontwikkeling van de relaties met buurlanden en grootmachten. Het formuleren van krachtig beleid werd daardoor onmogelijk, wat bleek uit het uitblijven van een antwoord op de burgeroorlog in buurland Syrië en de opkomst van de Islamitische Staat.

MALI

	National capital
	Regional capital
	Town, village
	Major airport
	International boundary
	Regional boundary
	Main road
	Other road
	Track
	Railroad

The boundaries and names shown and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations.